

30/5/2014

*ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΝΤΙΔΡΑΣΗΣ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΗΝ
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ, ΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ
ΚΑΙ ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΗ*

Έρευνα πεδίου στα πλαίσια του Δήμου Καλαμάτας

| Σαράντος Μαλαπάνης

Εποπτεύων Καθηγητής:

Λεωνίδας Παπακωνσταντινίδης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Λίγα λόγια για την εργασία	3
Εισαγωγή	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	6
<i>Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ</i>	6
1.1 ΓΙΑΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΥΠΑΡΧΕΙ Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ;	6
1.2 ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	8
1.2.1 Τι είναι η πραγματικότητα;.....	8
1.2.3 Κοινωνικά κατασκευασμένη πραγματικότητα	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	22
<i>Ο ΆΝΘΡΩΠΟΣ, Η ΛΟΓΙΚΗ, ΤΟ ΠΑΙΓΝΙΟ</i>	22
2.1. ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ	22
2.2. Η ΛΟΓΙΚΗ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΠΑΙΓΝΙΩΝ	24
2.2.1. Οι παραδοχές της Θεωρίας Παιγνίων	26
2.3 ΠΑΙΓΝΙΑ, ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ, ΚΡΑΤΟΣ	48
2.3.1 Το παίγνιο ως παράδειγμα	48
2.3.2 Το Κράτος.....	51
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	58
<i>ΤΟ ΠΑΙΓΝΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ</i>	58
3.1 ΠΑΓΙΔΕΥΜΕΝΟΙ ΣΤΟ ΔΙΛΗΜΜΑ;	58
Επίλογος	71

Λίγα λόγια για την εργασία

Κάθε άνθρωπος γεννιέται σε μια κοινωνία. Είτε μας αρέσει είτε όχι, είναι ένα γεγονός το οποίο δεν έχουμε τη δυνατότητα να επιλέξουμε. Μέσα σε αυτήν την κοινωνία εξελισσόμαστε, αναρωτιόμαστε για τη ζωή, ωριμάζουμε. Πώς δημιουργείται όμως η κάθε κοινωνία και τι είναι αυτό που τις καθιστά διαφορετικές τη μια με την άλλη; Τέλος, πώς και σε ποιο βαθμό μπορεί μια τέτοια δομή να επηρεάσει αυτό που αποκαλούμε άνθρωπο;

Κάτι τέτοιες σκέψεις μου έδωσαν το έναυσμα ούτως ώστε να ασχοληθώ με την παρούσα μελέτη. Με άλλα λόγια, ήθελα να γίνει μια προσπάθεια που θα αποκάλυπτε τα στοιχεία εκείνα που μπορεί να ευθύνονται για την παρούσα κατάσταση της ελληνικής κοινωνίας. Ξεκινώντας με την παρουσίαση μερικών απαραίτητων, υποθέσεων, προχώρησα στην κατάλληλη σχεδίαση της έρευνας ούτως ώστε να δούμε πώς κατανέμονται οι ζητούμενες μεταβλητές ανάμεσα στους πολίτες.

Επειδή όμως όλα αυτά που ακολουθούν, δεν θα μπορούσαν να έχουν περατωθεί χωρίς την απαραίτητη ώθηση των καθηγητών μου, και ιδιαίτερα του κ. Λεωνίδα Παπακωνσταντινίδη, τους ατελείωτους διαλόγους που άθελά μου ξεκινούσα με φίλους και συγγενείς, θα ήθελα να τους ευχαριστήσω από το παρόν σημείο. Θέλω να πιστεύω πως δεν εξάντλησα την υπομονή όσων «έπρεπε» να με ακούνε. Ελπίζω το αποτέλεσμα να άξιζε τον κόπο...

Εισαγωγή

Ζούμε σε ένα περιβάλλον που οι ρυθμοί με τους οποίους αλλάζει φαντάζουν ασύλληπτοι στον μέσο άνθρωπο. Αυτός, είτε ανήκει σε μια από τις λεγόμενες ανεπτυγμένες, είτε σε αναπτυσσόμενη είτε σε μια υποανάπτυκτη κοινωνία, φαίνεται σαν να παρακολουθεί παθητικά τα πράγματα και τα γεγονότα που λαμβάνουν χώρα γύρω του, ανήμπορος να κρίνει ουσιαστικά έστω και στο ελάχιστο αυτά που κοιτάζει.

Η παρούσα μελέτη θα προσπαθήσει να μελετήσει τον Έλληνα με την ιδιότητα του πολίτη. Το πώς αυτός, ως αυτόβουλο υποκείμενο, διαμορφώνει τη ζωή του καθώς και το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο ανήκει και αντίστοιχα το πώς και σε ποιο βαθμό το περιβάλλον αυτό διαμορφώνει με τη σειρά του την ατομική ζωή του ανθρώπου. Μια αμφίδρομη σχέση που έχει απασχολήσει κοινωνιολόγους, ανθρωπολόγους, πολιτικούς επιστήμονες και φιλοσόφους για πολλά χρόνια. Προσπάθεια θα γίνει να διερευνηθούν οι προκλήσεις που αντιμετωπίζει.

Η κύρια προσπάθεια της μελέτης θα εστιασθεί στην προσέγγιση της σχέσης του πολίτη με το Κράτος στο οποίο ανήκει, καθώς και στην κατανόηση της φύσης αυτής της σχέσης. Μια σχέση που αξίζει να γίνει αντικείμενο έρευνας αν αναλογιστεί κανείς την όχι και τόσο υγιή κατάσταση που βρίσκονται σήμερα και τα δύο αυτά συστατικά στοιχεία που συνιστούν ένα έθνος, μια χώρα. Είναι μια σχέση αγάπης, μια σχέση αμοιβαίας εμπιστοσύνης και συνεργασίας ή μια σχέση απέχθειας ή και μίσους ακόμα; Πώς νιώθουν οι πολίτες απέναντι στο Κράτος, είτε πρόκειται για την κεντρική Δημόσια Διοίκηση είτε για την Τοπική Αυτοδιοίκηση; Πώς αισθάνεται το Κράτος απέναντι στους πολίτες του; Ποιος είναι ο πιο ισχυρός, τίνος τα συμφέροντα ικανοποιούνται; Τι είναι διατεθειμένη να παραδεχθεί η κάθε πλευρά για τον εαυτό της και τι μπορεί να κάνει η μια για την άλλη;

Ερωτήματα βασικά, που χρήζουν απαντήσεως διότι μπορούν να μας φέρουν, ως κοινωνία αντιμέτωπος με αλήθειες που για πολλά χρόνια δεν θέλαμε να αποκαλύψουμε, να ερευνήσουμε ούτε καν να ακούσουμε όταν κάποιος ήταν διατεθειμένος να παρουσιάσει τα όποια ευρήματά του που αφορούσαν στις παθογένειες της ελληνικής κοινωνίας.

Αν ξεπεράσουμε το παγκόσμιο πλαίσιο της Κρίσης, που θεωρείται πλέον ως δεδομένο, και εστιάσουμε στον ελληνικό οικότυπο, στην ελληνική ιδιαιτερότητα, αν

ως άτομα και στη συνέχεια ως σύνολο αναγνωρίσουμε τα ελαττώματά μας και τα προτερήματά μας, ίσως να υπάρξει τότε μια ευκαιρία να μπορέσουμε να αποφασίσουμε από κοινού, πολιτικοί, δημόσιοι αξιωματούχοι, και πολίτες για το μέλλον και την προοπτική που μπορούμε να δώσουμε σε αυτή τη Χώρα.

Αυτός είναι και ο κύριος σκοπός της παρούσας μελέτης, η προσέγγιση, διερεύνηση και κατανόηση της αλήθειας που ενυπάρχει και κρύβεται κάτω από τις ανθρώπινες σχέσεις, και στη προκειμένη περίπτωση κάτω από τις σχέσεις των ανθρώπων με την ελληνική Πολιτεία. Χρησιμοποιώντας μερικές από τις ιδέες μεγάλων πνευμάτων όπως του Σωκράτη, του Πλάτωνος, του Thomas Hobbes και άλλων καθώς και σύγχρονες θεωρίες όπως η Θεωρία Παιγνίων, σε συνδυασμό με την εμπειρική έρευνα θα γίνει προσπάθεια να απαντηθούν ερωτήματα όπως τα παραπάνω. Ίσως αποκτήσουμε έτσι τα κατάλληλα δεδομένα και να μπορέσουμε να οδηγηθούμε έγκυρα και αξιόπιστα στα κατάλληλα συμπεράσματα και ενδεχομένως σε κάποιες προτάσεις.

Το χειρότερο που μπορεί να συμβεί με την μελέτη αυτή είναι απλώς, να μην αλλάξει τίποτα. Οι πολίτες να παραμείνουν προσκολλημένοι στις πεποιθήσεις τους, αρνούμενοι να δεχθούν οποιαδήποτε διερεύνηση και τροποποίηση αυτών, και ένα Κράτος να προσπαθεί με όλες του τις δυνάμεις να κρατηθεί ζωντανό και ανεξάρτητο από εξωτερικές δυνάμεις.

Το καλύτερο; Πιστεύω πως ίσως να μπορούσε να γίνει από το κάθε άτομο μια εσωτερική διερεύνηση στις πεποιθήσεις του, να συνειδητοποιήσει πως ανήκει σε ένα σύνολο και πως πρέπει να φροντίζει με κάθε του πράξη να προασπίζει το καλό του συνόλου, της κοινωνίας. Τέλος, ίσως ο καθένας από εμάς αποκτήσει την αίσθηση της ανάγκης πως πρέπει να κάνουμε κάτι, εφόσον βέβαια αποφανθούμε πως θέλουμε να λύσουμε όποια προβλήματα συντελούν και οδηγούν με πολύ γρήγορους ρυθμούς στην αποδόμηση της κοινωνίας μας και του Κράτους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ

1.1 ΓΙΑΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΥΠΑΡΧΕΙ Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ;

Θα προσπαθήσω να ξεκινήσω την παρούσα μελέτη από την εισαγωγή όρων και εννοιών που κατά την γνώμη μου, αποτελούν το νοηματικό πυρήνα του ζητήματος που θα μελετήσουμε. Τι εννοώ; Θα ορίσουμε έννοιες όπως αυτήν της κοινωνίας, της κοινωνίας των πολιτών ή των κοινωνικών ομάδων και της κοινωνικής δομής. Ξεκινώντας λοιπόν, θα ψάξουμε τη ρίζα της λέξης *Κοινωνία*. Ο A. Giddens μας λέει πως: «Μια ομάδα ανθρώπων που ζουν σε έναν συγκεκριμένο τόπο, υπόκεινται σε ένα κοινό σύστημα πολιτικής εξουσίας και έχουν συνείδηση της ταυτότητάς τους που τους διακρίνει από τα άλλα μέλη των άλλων ομάδων γύρω τους»¹ αποτελεί αυτό που σήμερα υπονοούμε όλοι όταν χρησιμοποιούμε αυτόν τον όρο.

Αν πάμε αρκετά πιο πίσω, θα παρατηρήσουμε πως ο Πλάτωνας υποστηρίζει πως η κοινωνία, ή αλλιώς Πολιτεία σύμφωνα με τους όρους της εποχής, ανακύπτει ως φυσική απόρροια από την αμοιβαία εξάρτηση των ανθρώπων για την ικανοποίηση των αναγκών τους. Σε παρόμοιο πλαίσιο, ο γερμανός κοινωνιολόγος και φιλόσοφος Georg Simmel αναφέρει πως εξαιτίας των παρορμήσεων και των συμφερόντων που κάθε άτομο φέρει, αυτά έρχονται σε μια κατάσταση διαντίδρασης στα πλαίσια κοινωνικών ομάδων, γεγονός που μετατρέπει το σύνολο των μεμονωμένων ατόμων σε κοινωνία.²

Μεγάλοι διανοητές, όπως ο E. Durkheim, ο A. Comte ή ο K. Marx παρακολουθώντας τις τεράστιες μεταβολές που μεταμόρφωναν την κοινωνία τους, σαν αποτέλεσμα της βιομηχανικής επανάστασης, συνέβαλλαν ο καθένας με τον δικό του τρόπο στην δημιουργία και ανάπτυξη ενός νέου επιστημονικού πεδίου ικανού να

¹ Giddens, A., (2009), *Κοινωνιολογία*, Αθήνα, Gutenberg, σ 855

² Συλλογικό, (2012), *ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ*, Αθήνα, Μένανδρος, σ 74 τιμ Γ

μελετήσει, να κατανοήσει, να ερμηνεύσει και ενδεχομένως να προβλέψει τα διάφορα κοινωνικά φαινόμενα με αντικειμενικό και επιστημονικό τρόπο. Κάπως έτσι λοιπόν γεννιέται η επιστήμη της Κοινωνιολογίας, ως ο κλάδος των κοινωνικών επιστημών που μελετά τις ανθρώπινες κοινωνίες.

Η παρούσα εργασία φυσικά δεν αφορά σε κάποιο μάθημα κοινωνιολογίας, για αυτό το λόγο δεν θα επεκταθώ περαιτέρω ως προς την αρχή και στο τι μελετά αυτή η επιστήμη. Θα επανέλθω όμως όταν χρειαστεί να μελετήσουμε έννοιες όπως η κοινωνική δομή ή κοινωνικές ομάδες συμφερόντων, με τις οποίες θα ασχοληθούμε εκτενώς στη συζήτηση που αφορά στο συσχετισμό δυνάμεως ισχύος ανάμεσα σε αυτές και στην κυβέρνηση ή στα κόμματα. Δεδομένου όμως πως η έννοια αυτή (κοινωνία) βρίσκεται στον καθημερινό λόγο των ανθρώπων, θεώρησα αναγκαίο τον όσο γίνεται πιο ακριβή ορισμό της κοινωνίας, αν μπορεί να υπάρξει κάποιος, όπως τον δημιούργησαν και χρησιμοποιούν οι κοινωνιολόγοι προκειμένου να αποφευχθούν οι όποιες παρερμηνείες.

Εμείς, όπως έχει προαναφερθεί, θα ασχοληθούμε και θα προσπαθήσουμε να σκιαγραφήσουμε την ελληνική κοινωνία, και μάλιστα το πώς αυτή έχει εξελιχθεί στη διάρκεια των τελευταίων τριών τεσσάρων δεκαετιών, όπου και σημειώνονται οι μεγαλύτερες αλλαγές ή καλύτερα εμφανίζονται (μήπως προϋπήρχαν;) τα στοιχεία που θεωρείται πως έπαιξαν τον καθοριστικότερο ρόλο στην διαμόρφωση της σημερινής κατάστασης. Θα προσπαθήσω, μέσα από την παρατήρηση και ανάλυση των συνθηκών αυτής της περιόδου, πολιτικών, κοινωνικών ή οικονομικών, να περιγράψω τις πρακτικές και τις συμπεριφορές των Ελλήνων πολιτών και πολιτικών, οι οποίες με τη σειρά τους συνιστούν, μπορούμε να πούμε, αυτό που ακούγεται πλέον αρκετά έντονα στο περιβάλλον μας, τη νοοτροπία του Έλληνα.

Γιατί δηλαδή η συμπεριφορά των ανθρώπων είναι αυτή που είναι και όχι κάποια άλλη; Τι είναι αυτό που προσδιορίζει τους Έλληνες, την ιδιοσυγκρασία τους, τη σχέση τους με αυτό που αποκαλούμε Κράτος (θα αναφερθούμε εκτενέστερα στην κρατική οντότητα στην συνέχεια). Κάποια θεμελιώδη, κατά την γνώμη μου ερωτήματα που, αν καταφέρω να πλησιάσω στην απάντησή τους θα έχω πετύχει σε μεγάλο βαθμό το σκοπό μου, να γίνει κατανοητή και να αποκαλυφθεί, στο επίπεδο του εφικτού, η ρίζα του «ελληνικού προβλήματος», καθώς πολλά έχουν γραφεί και ειπωθεί γι' αυτό.

1.2 ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

1.2.1 Τι είναι η πραγματικότητα;

Ο άνθρωπος, είναι ένα ον που το χαρακτηρίζει η περιέργεια. Στη διάρκεια της ζωής του, ο κάθε ένας από εμάς έχει αφιερώσει κάποιο χρόνο ούτως ώστε να κατανοήσει πώς λειτουργεί ο κόσμος γύρω του. Άλλος το κάνει σε μεγαλύτερο και άλλος σε μικρότερο βαθμό. Μερικοί προτιμούν να χρησιμοποιούν τη φιλοσοφία, κάποιοι άλλοι την επιστήμη, και υπάρχουν και αυτοί οι οποίοι υποστηρίζουν πως η βάση της επιστήμης είναι η φιλοσοφία, άρα δεν υπάρχει το ένα χωρίς το άλλο. Πώς μπορούμε όμως να μάθουμε πώς λειτουργεί ο κόσμος που μας περιβάλλει; Η φύση, οι κοινωνίες, οι άνθρωποι; Ποια είναι αυτή η δύναμη που κάνει τα πράγματα γύρω μας να φαίνονται όπως φαίνονται; Πώς μπορούμε να μάθουμε τι είναι πραγματικό και τι όχι; Τέτοιου τύπου ερωτήματα έχουν απασχολήσει τους ανθρώπους για χιλιάδες χρόνια, κανείς όμως δεν ξέρει αν, ακόμα και σήμερα, έχουν απαντηθεί πλήρως!

Ο Earl Babbie, καθηγητής συμπεριφορικών επιστημών και ειδικός στις κοινωνικές έρευνες αναφέρει πως για να αλλάξει κάποιος μια κοινωνία, πρέπει πρώτα από όλα να καταλάβει τη λογική και τη λειτουργία της.³ Πώς όμως είναι δυνατόν να κατανοήσεις τη λογική και τον τρόπο που λειτουργεί μια οντότητα αποτελούμενη από διαφορετικούς ανθρώπους, μια κοινωνία; Να ανακαλύψεις τους κανόνες που ρυθμίζουν τη συμπεριφορά τους καθώς αλληλεπιδρούν ο ένας με τον άλλον; Η απάντηση έρχεται μέσα από δυο έννοιες, την παρατήρηση και την λογική. Μπορεί να φαίνεται απλό, αλλά στην ουσία είναι αρκετά πολύπλοκο. Μέσα από μια προσπάθεια αιώνων, ή αν θέλετε από την διαδικασία εξέλιξης του ανθρώπου και την αγωνία του να απαντήσει σε ερωτήματα σαν τα παραπάνω, έχει γεννηθεί αυτό που αποκαλούμε επιστήμη και επιστημονικές θεωρίες.

Τι είναι όμως αυτές οι επιστημονικές θεωρίες;⁴ Ο φιλόσοφος της επιστήμης Karl Popper αναφέρει πως μια καλή θεωρία θα πρέπει να προτείνει έναν αριθμό προβλέψεων που θα μπορούσαν κατ' αρχήν να διαψευστούν κάποια στιγμή από μελλοντικές παρατηρήσεις (το λεγόμενο κριτήριο της οροθέτησης ή

³ Babbie, E, (2011), *Εισαγωγή στην κοινωνική έρευνα*, Αθήνα, Κριτική, σσ 120

⁴ Έχει ενδιαφέρον για τη συνέχεια, καθώς θα παρουσιάσω τη Θεωρία Παιγνίων να θυμόμαστε την άποψη του Popper για το τι συνιστά μια θεωρία επιστημονική!

διαψευσιμότητας). Κάθε φορά που οι παρατηρήσεις μας θα συνάδουν με την εν λόγω θεωρία, αυτή θα ισχυροποιείται και θα κερδίζει την εμπιστοσύνη μας. Αν όμως, σύμφωνα με τον ίδιο, μια και μόνο παρατήρηση έρθει σε σύγκρουση με τις προβλέψεις της θεωρίας μας, τότε θα πρέπει είτε να εγκαταλείψουμε την θεωρία, είτε να την τροποποιήσουμε αναλόγως.⁵ Από μια παρόμοια σκοπιά, ο διάσημος βρετανός φυσικός Stephen Hawking έχει υποστηρίξει τη δική του άποψη για το τι συνιστά μια θεωρία καλή. Μια θεωρία, μας λέει, είναι καλή αν ικανοποιεί δυο απαιτήσεις: να περιγράφει με ακρίβεια ένα μεγάλο αριθμό παρατηρήσεων χρησιμοποιώντας ένα μοντέλο που να περιέχει όσο το δυνατόν λιγότερα αυθαίρετα στοιχεία, και να προτείνει συγκεκριμένες προβλέψεις για τα αποτελέσματα μελλοντικών παρατηρήσεων.⁶

Ωραία όλα αυτά! Είναι σημαντικό όμως να τονίσω στο σημείο αυτό πως υπάρχει μια μερίδα ανθρώπων που θα ισχυριστούν, δικαίως ή όχι δεν μπορώ να πω, πως οι θεωρίες είναι καλές μόνο για να περιγράφουν τη φύση, τα άψυχα ή μη έλλογα πράγματα. Πως θα ήταν καλύτερα να αφήσουμε τους ειδικούς και τους ακαδημαϊκούς να μιλούν για αυτές, πως ο άνθρωπος και δη η κοινωνία δεν μπορεί να μπει στο πλαίσιο ή στο «καλούπι» μιας θεωρίας, ότι έχει ελεύθερη βούληση και ότι σε οποιαδήποτε θεωρία, σύμφωνα με τα παραπάνω χαρακτηριστικά, τον εντάξουμε, αυτός θα μπορεί να την ακυρώνει. Έχει αρκετό ενδιαφέρον πιστεύω να προσπαθήσουμε να βρούμε τι θα απαντούσαμε σε αυτούς τους ανθρώπους.

Αρχικά, θα πρέπει να δεχθούμε πως αν προσπαθούσαμε να ευθυγραμμιστούμε με το παραπάνω σκεπτικό, θα έπρεπε ταυτοχρόνως να εγκαταλείψουμε και κάθε προσπάθεια κατανόησης και περιγραφής του κοινωνικού περιβάλλοντος. Θα έπρεπε δηλαδή να καταργήσουμε τις κοινωνικές επιστήμες, ως μη ικανές να πουν το οτιδήποτε για την κοινωνία και τα άτομα που την απαρτίζουν. Προφανώς, και ευτυχώς, κάτι τέτοιο δεν φαίνεται να μπορεί να έχει ευρεία υποστήριξη. Κανένας πιστεύω δεν θα μπορούσε να σκεφθεί τον κόσμο γύρω του και όλες τις κοινωνικές διαδικασίες αν αφαιρούσαμε από το λεξιλόγιό μας έννοιες όπως: Πολιτική, κοινωνιολογία, οικονομία, ακόμα και ψυχολογία, για να αναφέρω μερικές. Όλα αυτά όμως δεν είναι κάτι διαφορετικό από τις θεωρίες που έχουν αναφερθεί παραπάνω.

⁵ Popper, K. (άγνωστο), ΤΙ ΕΙΝΑΙ Η ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ-ΓΝΩΣΙΟΘΕΩΡΙΑ ΧΩΡΙΣ ΓΝΩΣΤΙΚΟ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟ, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, ΕΚΔ. ΒΑΝΙΑΣ (μτφ. Δημόπουλος Στ) σσ 12-13

⁶ Hawking, S. (1998/1996), ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ, ΑΘΗΝΑ, ΕΚΔ. ΚΑΤΟΠΤΡΟ (μτφ Χάρακας Κ) σσ 31

Οι θεωρίες, συνεχίζει ο διάσημος φυσικός Stephen Hawking, υπάρχουν μόνο μέσα στο μυαλό μας, είναι δηλαδή νοητικές κατασκευές οι οποίες όμως διαδραματίζουν έναν πολύ κρίσιμο ρόλο στην διαδικασία κατανόησης, περιγραφής, ερμηνείας ακόμη και πρόβλεψης του κοινωνικού περιβάλλοντος. Τι μπορεί όμως να σημαίνει αυτό. Ας ψηλαφήσουμε μερικούς προβληματισμούς που κρίνω πως θα συμβάλλουν καίρια στο να κατανοηθούν δύσκολες (ή καλύτερα αμφιλεγόμενες) έννοιες που πρόκειται να αναπτυχθούν στην συνέχεια. Αναφέρομαι, για να απαντήσω στους «διαφωνούντες» που ανέφερα παραπάνω, σε δύο έννοιες που διατρέχουν κάθε επιστημονική προσπάθεια, σε οποιοδήποτε πεδίο και αν βρίσκονται: Στην αντικειμενικότητα και την υποκειμενικότητα. Πότε δικαιούμαστε να πούμε πως κάτι είναι πραγματικά πραγματικό και κάτω από ποιους όρους;

1.2.2 Οπτικές και παραδείγματα

Ο Earl Babbie, στην προσπάθειά του να εξηγήσει πώς συγκροτείται μια θεωρία και πώς μπορούν οι άνθρωποι να κατανοήσουν, να περιγράψουν και να ερμηνεύσουν την κοινωνική ζωή και όλα τα φαινόμενα που τη συνθέτουν, χρησιμοποιώντας την λογική τους και την εμπειρία τους, μας εισάγει με έναν πολύ απλό αλλά ταυτόχρονα ανάγλυφο τρόπο σε έννοιες της κοινωνικής επιστήμης που στόχο έχουν να ξεδιαλύνουν πολλά σκοτεινά σημεία και ασάφειες που συνοδεύουν κάθε προσπάθεια κατανόησης του κόσμου.

Η συζήτηση που κάνει όσον αφορά στο τι είναι πραγματικά πραγματικό είναι, πολύ ενδιαφέρουσα. Ας την παρακολουθήσουμε. Όλοι οι άνθρωποι, μας λέει ο συγγραφέας, ζουν με την άποψη πως το τι είναι πραγματικό είναι προφανές, και τα βγάζουν πέρα με αυτή.⁷ Από την άλλη όμως, αυτό που για κάποιον είναι «πραγματικό», για κάποιον άλλον ίσως να μην υπάρχει. Γιατί γίνεται αυτό; Πώς γίνεται δύο άνθρωποι να διαφωνούν για ένα συγκεκριμένο γεγονός ή φαινόμενο;⁸ Θα μπορούσαν οι άνθρωποι να επικοινωνήσουν αν ο καθένας είχε τον δικό του τρόπο σκέψης; Είναι ενδιαφέρον να προσπαθήσουμε να απαντήσουμε σε αυτό το φαινομενικό παράδοξο.

Έχει ήδη διαφανεί, πως η φύση της πραγματικότητας είναι λίγο πιο περίπλοκη από ό,τι θεωρούμε. Η απάντηση όμως και η διαλεύκανση του ζητήματος, μπορεί να έρθει μέσα από τις λεγόμενες προμοντέρνες, μοντέρνες και μεταμοντέρνες οπτικές της πραγματικότητας. Αυτές μπορούν να παρουσιαστούν ως εξής: Η προμοντέρνα οπτική (και όσοι τη χρησιμοποιούσαν-ουν), υποθέτει πως οι άνθρωποι βλέπουν τα πράγματα όπως ακριβώς είναι. Μια κοινωνία λοιπόν, όντας «προμοντέρνα» ΔΕΝ μπορεί να κατανοήσει πως ενδέχεται να υπάρχει μια άλλη κοινωνία, κάπου αλλού, η οποία βλέπει τα ίδια πράγματα διαφορετικά και τη χαρακτηρίζει ανόητη και παραπλανημένη. Δεν κατανοούν την διαφορετικότητα. Συνεχίζοντας, στην κατά τους φιλοσόφους, μοντέρνα οπτική, αυτή αποδέχεται τη διαφορετικότητα και τη «νομιμοποιεί» στη βάση του «διαφορετικές απόψεις από διαφορετικούς ανθρώπους, κοινωνίες ή λαούς». Κανένας δεν έχει δίκιο ή άδικο. Τελειώνοντας με τις τρεις αυτές

⁷ Babbie, E, (2011), *Εισαγωγή στην κοινωνική έρευνα*, Αθήνα, Κριτική, σσ 40

⁸ Το «δικαίωμα» δυο ανθρώπων στο να διαφωνούν θα μας απασχολήσει στη συνέχεια, καθώς θα παρουσιάζω τη Θεωρία Παγνίων.

οπτικές της πραγματικότητας, τελευταία τείνει να υπερισχύσει η λεγόμενη μεταμοντέρνα οπτική. Σύμφωνα με αυτήν, που για πολλούς ίσως να φαίνεται και η πιο παράξενη από τις άλλες δυο, δεν υπάρχει τίποτα εκεί έξω. Δεν υπάρχει τίποτα έξω και πέρα από τις αισθήσεις των ανθρώπων. Αληθινές είναι μόνον οι εικόνες που προσλαμβάνουμε διαμέσου της οπτικής μας. Μοιάζει εκκεντρική δεν είναι όμως. Η μεταμοντέρνα οπτική ισχυρίζεται το εξής απλό: Δεν υπάρχει το «XX» αυτό καθεαυτό, υπάρχουν μόνο διαφορετικές εικόνες του XX από διαφορετικές οπτικές. Όλες όμως οι διαφορετικές εικόνες είναι αληθινές.

Ο Babbie μας δίνει ένα εξαιρετικό παράδειγμα από την κοινωνική ζωή για να μας δείξει πώς λειτουργεί η μεταμοντέρνα οπτική.⁹ Βάζει ένα ζευγάρι να «τσακωθεί» και στη συνέχεια μας παρουσιάζει την άποψη του καθενός. (σχήμα 1-2 και 1-3).

ΣΧΗΜΑ 1-2 Η άποψη της γυναίκας. Δεν υπάρχει αμφιβολία στο μυαλό της συζύγου για το ποιος έχει το δίκιο και τη λογική με το μέρος του και ποιος έχει χάσει τον έλεγχο.

ΣΧΗΜΑ 1-3 Η άποψη του άνδρα. Δεν υπάρχει αμφιβολία στο μυαλό του συζύγου για το ποιος έχει το δίκιο και τη λογική με το μέρος του και ποιος έχει χάσει τον έλεγχο.

Είναι σημαντικό στο σημείο αυτό να καταλάβουμε πως αν τυχόν ρωτούσαμε τους δυο ανθρώπους τι συνέβη, το πιθανότερο είναι πως θα παίρναμε δύο διαφορετικές (ενδεχομένως και αντίθετες μεταξύ τους) απαντήσεις. Το ενδιαφέρον ζήτημα που εισάγει ο συγγραφέας εδώ είναι το πώς θα παρουσίαζε την κατάσταση ένας εξωτερικός παρατηρητής. Μας κάνει να αντιληφθούμε έτσι πως είναι πολύ δύσκολο να αποτυπώσουμε την «τρίτη- εξωτερική» άποψη χωρίς να έχουμε κάποιες πληροφορίες για την ιδιοσυγκρασία του παρατηρητή (πεποιθήσεις, εμπειρίες κλπ.). Στο κάτω κάτω, από τον ορισμό της μεταμοντέρνας οπτικής προκύπτει πως, η παρατήρηση και η παρουσίαση του εξωτερικού αυτού ανθρώπου γίνεται μέσα από το εσωτερικό του διανοητικό σύστημα. Έχει σημασία να κατανοήσουμε στο σημείο

⁹ Babbie, E, (2011), *Εισαγωγή στην κοινωνική έρευνα*, Αθήνα, Κριτική, σσ 42

αυτό, πώς και πόσο οι απόψεις και οι πεποιθήσεις γενικά ενός ανθρώπου επηρεάζουν και δίνουν χρώμα στην αντίληψή του για όσα συμβαίνουν.

Αυτή η λογική θα μας φανεί ιδιαίτερα χρήσιμη στην παρούσα εργασία, όταν αναπτύξουμε τη Θεωρία Παιγνίων και δείξουμε πόσο σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν οι πεποιθήσεις των ατόμων στη διαδικασία χάραξης της στρατηγικής τους ή όταν αντιπαραβάλλουμε στην πράξη τις απόψεις και τις αντιλήψεις των πολιτικών με αυτές των πολιτών, των ομάδων συμφερόντων ή των δημόσιων αξιωματούχων και υπαλλήλων. Μόνο έτσι πιστεύω θα μπορούσαμε να προσεγγίσουμε το ζήτημα που μελετάμε καλύτερα και πληρέστερα. Έτσι θα μπορούσαμε να πλησιάσουμε στον τρόπο σκέψης και δράσης ορισμένων ανθρώπων ή ομάδων ούτως ώστε να είμαστε σε θέση να καταλήξουμε σε ασφαλή συμπεράσματα.

Στο κάτω κάτω οι άνθρωποι δεν μπορούν ποτέ να «απελευθερωθούν» από την ανθρώπινη φύση τους. Πάντα θα κουβαλάνε (και οι επιστήμονες ακόμα) τις δικές τους πεποιθήσεις-εμπειρίες-συναισθήματα. Χρησιμοποιώντας όμως καθιερωμένες επιστημονικές διαδικασίες μπορούμε να ξεπεράσουμε τις θεωρητικές δυσκολίες που ίσως να προέκυψαν από την παρουσίαση των παραπάνω οπτικών και ενώ φαίνεται πως μας δημιουργούν διλήμματα, μας φέρνουν πιο κοντά στην κατανόηση της κοινωνικής ζωής. Αφήνω όμως εδώ την συζήτηση για τις τρεις αυτές οπτικές, θα χρειαστεί να γυρίσουμε ούτως ή άλλως αργότερα, και προχωρώ σε αυτό που ο Babbie, δανείζεται από τον Thomas Kuhn (1970) για να μας δείξει πώς διαφορετικές ομάδες ανθρώπων ερμηνεύουν το ίδιο πράγμα διαφορετικά.

Αναφέρομαι στα λεγόμενα παραδείγματα. Ένα παράδειγμα είναι ένα «Μοντέλο ή πλαίσιο παρατήρησης και κατανόησης, το οποίο διαμορφώνει τόσο το τι βλέπουμε όσο και το πώς το κατανοούμε.»¹⁰ Είναι θα λέγαμε κάτι σαν σημείο αναφοράς. Για παράδειγμα, υπάρχουν στοχαστές από το χώρο του φιλελευθερισμού που υποστηρίζουν πως η κοινωνία και οι κοινωνικές δομές μπορούν να κατανοηθούν ως προϊόν αλληλεπίδρασης ανάμεσα σε αυτόβουλα υποκείμενα, σε μεμονωμένα άτομα (θα δούμε σε λίγο πως αποκαλεί η Θεωρία Παιγνίων αυτά τα άτομα). Από την άλλη πλευρά, η πολιτική φιλοσοφία του Marx θα απέρριπτε αυτή τη θεώρηση ως ανίκανη να εξηγήσει την πάλη μεταξύ των κοινωνικών τάξεων, των «εχόντων» δηλαδή τα μέσα παραγωγής και αυτών που προσπαθούν να αποφύγουν την κυριαρχία

¹⁰ Babbie, E. (2011), *Εισαγωγή στην κοινωνική έρευνα*, Αθήνα, Κριτική, σσ 75

των πρώτων. Ποιος από τους δυο έχει δίκιο; Την ερώτηση αυτή την έχουμε θέσει ξανά χωρίς να απαντήσουμε.

Ποιο παράδειγμα θα προκρίναμε στην προσπάθειά μας να αποκαλύψουμε τα «Πώς και τα γιατί;» της λειτουργίας της κοινωνίας μας; Αν θέλουμε να είμαστε συνεπείς και ειλικρινείς με τον εαυτό μας, απαντάει ο Babbie, πρέπει να παραδεχθούμε πως κανένα παράδειγμα από τα παραπάνω, θα μπορούσα να αναφέρω πολλά ακόμη, δεν είναι σωστό.¹¹ Για την ακρίβεια όπως κανένα παράδειγμα δεν μπορεί, από τον ορισμό του, να είναι σωστό, με την ίδια λογική δεν μπορεί να είναι και λάθος. Τα παραδείγματα μπορεί να κριθούν ως χρήσιμα και μη-χρήσιμα, αναλόγως του τι θέλουμε να μελετήσουμε, δεν μπορούμε όμως να πούμε πως ο Marx για παράδειγμα είναι λάθος ενώ ο Hayek είναι σωστός. Από τη στιγμή που το κάνουμε αυτό, απλώς έχουμε εκθέσει, χωρίς να το καταλάβουμε την πολιτική ή ιδεολογική μας θέση, την άποψή μας, με άλλα λόγια το παράδειγμα εντός του οποίου βρισκόμαστε και εμείς. Προσπαθούμε με ένα παράδειγμα να «κτυπήσουμε ένα άλλο». Τι με ενδιαφέρουν όλα αυτά, μπορεί να μου πει κάποιος! Έτσι δεν θα μάθουμε ποτέ την αλήθεια. Ίσως τότε να στενοχωρούσαμε αυτόν τον άνθρωπο όταν θα έπρεπε να του ανακοινώσουμε πως η Αλήθεια αυτή καθεαυτή, έξω από το διανοητικό σύστημα του ανθρώπου, δεν υπάρχει.

Άνθρωποι τεράστιας διανοητικής εμβέλειας όπως ο Einstein «χαράμισαν» τα καλύτερα χρόνια της ζωής τους ψάχνοντας την μοναδική, αντικειμενική αλήθεια. Μπορεί να άφησαν πίσω τους έργα πολύ μεγάλης σημασίας, στο συγκεκριμένο θέμα όμως απέτυχαν. Θα τον κάναμε όμως να νιώσει καλύτερα δείχνοντάς του τα οφέλη που, σύμφωνα τον Babbie αποκτούμε όταν αναγνωρίσουμε πως λειτουργούμε μέσα σε ένα παράδειγμα.¹²

Πρώτον, θα είμαστε σε θέση να κατανοήσουμε τις φαινομενικά παράξενες απόψεις και συμπεριφορές των άλλων, οι οποίοι για κάποιο λόγο λειτουργούν σε διαφορετικό παράδειγμα από το δικό μας. Και δεύτερον, ο συγγραφέας υποστηρίζει πως κάποιες φορές είναι ωφέλιμο να βγαίνουμε από παράδειγμά μας, αποκτώντας με αυτόν τον τρόπο καινούριους τρόπους θέασης και ερμηνείας του περιβάλλοντος κόσμου. Αυτή την τελευταία δυνατότητα την χάνουμε από τη στιγμή που τείνουμε,

¹¹ Οπ. παρ. σσ 117

¹² Οπ. παρ. σσ 78

για οποιοδήποτε ζήτημα και αν ερευνούμε ή συζητούμε, να θεωρούμε, λανθασμένα φυσικά, το παράδειγμά μας ως την απόλυτη πραγματικότητα.

Για να το δούμε από μια άλλη σκοπιά, αυτή των φυσικών επιστημών, αρκεί να πούμε πως ο καθηγητής Hawking, στο Μεγάλο Σχέδιο (The Grand design), το βιβλίο που προκάλεσε ποικίλες αντιδράσεις λόγω του περιεχομένου του, χρησιμοποιεί πάνω κάτω την ίδια λογική. Έχει αφιερώσει ένα ολόκληρο κεφάλαιο προκειμένου να εξηγήσει την φύση της «πραγματικότητας». Παρουσιάζοντας μας λοιπόν εξαιρετικά παραδείγματα, από την άποψη που είχαν οι άνθρωποι πως η γη είναι επίπεδη ως τις καταδικαστικές ποινές που επιβάλλονταν σε επιστήμονες όπως ο Γαλιλαίος επειδή «προσέβαλλε τα ιερά βιβλία» λέγοντας ότι η γη γυρίζει, μας εισάγει και μας προτρέπει να συνειδητοποιήσουμε το εξής συμπέρασμα: Δεν υπάρχει εικόνα ή θεωρία η οποία να είναι ανεξάρτητη, από την άποψη ή την ιδέα που έχουμε για τα πράγματα. Σε οποιαδήποτε προσπάθεια να ερμηνεύσουμε τον κόσμο, χρησιμοποιούμε αυτό που ο διάσημος φυσικός ονομάζει «ρεαλισμός κατά το μοντέλο» (model-dependent realism). Όπως ο ίδιος εξηγεί ξεκάθαρα: «Ρεαλισμός κατά το μοντέλο είναι η ιδέα πως μια θεωρία, φυσική ή κοινωνική δεν μας αφορά, είναι ένα μοντέλο και ένα σύνολο από κανόνες που συνδέουν τα στοιχεία του μοντέλου με παρατηρήσεις στον έξω κόσμο. Αυτό, μας εξοπλίζει με το απαραίτητο πλαίσιο μέσα από το οποίο μπορούμε να εξηγήσουμε τον κόσμο».¹³

Έτσι λοιπόν λειτουργούν οι θεωρίες, σύμφωνα με τον διάσημο φυσικό. Για να έρθει να συμπληρώσει, σε πλήρη ευθυγράμμιση με τον Kuhn, πως οι θεωρίες είναι χρήσιμες σαν εργαλεία ερμηνείας του κόσμου για όσο καιρό οι παρατηρήσεις μας συμφωνούν με τις προβλέψεις αυτών. Από τη στιγμή όμως που οι παρατηρήσεις (βλ. Popper παραπάνω) δεν συμφωνούν με την θεωρία, τότε αυτή θα πρέπει να εγκαταλείπεται ως μη έγκυρη ή τουλάχιστον να τροποποιείται αναλόγως.¹⁴ Έτσι τουλάχιστον, πρέπει να γίνεται, αν θέλεις να λήγεις «έντιμος» επιστήμονας. Γιατί όπως έχουν παραδεχθεί σε διαφορετικές στιγμές οι Kuhn, Hawking, Βαρουφάκης (όσων αφορά τη Θεωρία Παιγνίων και την Οικονομική επιστήμη εν γένει) και άλλοι, από τη στιγμή που ένα παράδειγμα-μοντέλο-θεωρία παγιωθεί τείνει να αντιστέκεται στην αλλαγή. Οι όποιες α-συμφωνίες της θεωρίας με τις παρατηρήσεις αποκαλούνται ανωμαλίες.¹⁵ Υπάρχουν δε και περιπτώσεις, που προκειμένου να επιβιώσει μια

¹³ Hawking, S., & Mlodinow, L., (2010), *THE GRAND DESIGN*, Great Britain, Bantam press, σσ 42-43

¹⁴ Οπ. παρ. σσ 53

¹⁵ Babbie, E., (2011), *Εισαγωγή στην κοινωνική έρευνα*, Αθήνα, Κριτική, σσ 79

θεωρία, οι «ειδικοί» μπορούν να αμφισβητήσουν τις ικανότητες ή το ήθος αυτού κατέγραψε την παρατήρηση.¹⁶

¹⁶ Hawking, S, (1998/1996), ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ, ΑΘΗΝΑ, ΕΚΔ. ΚΑΤΟΠΤΡΟ (μτφ. Χάρακας Κ) σσ 32

1.2.3 Κοινωνικά κατασκευασμένη πραγματικότητα

Προκειμένου να εμπεδωθεί η δύναμη, η μεγάλη σημασία των παραδειγμάτων, και να κλείσω αυτό το κεφάλαιο, θα αναφέρω ένα τελευταίο γεγονός που μας αφηγείται ο Hawking (δεν γνωρίζω αν είναι ιστορικό συμβάν ή φαντασία του συγγραφέα) και το οποίο μου θύμισε τον Σωκράτη και την αλληγορία του «Σπηλαιού». Δυο πράγματα που καταδεικνύουν με τον καλύτερο πιστευό τρόπο, την κυριαρχία των παραδειγμάτων. Τι είπε ο ένας λοιπόν και τι είχε πει ο άλλος εικοσιπέντε αιώνες πριν! Πριν μερικά χρόνια, γράφει ο φυσικός, το δημοτικό συμβούλιο της Μόντζα, Ιταλία, απαγόρευσε στους κατόχους κατοικίδιων να κρατούν χρυσόψαρα μέσα σε στρογγυλές γυάλες! Όπως εξήγησαν οι εμπνευστές του μέτρου, είναι βάνανσο να κρατάς ένα ζώο περιορισμένο μέσα σε μια στρογγυλή γυάλα, καθώς έτσι το ψάρι, βλέποντας έξω θα είχε «παραμορφωμένη εικόνα της πραγματικότητας».¹⁷ Εκεί λοιπόν εισάγεται το μεγάλο ερώτημα: Πώς εμείς οι άνθρωποι γνωρίζουμε ότι έχουμε την αληθινή, μη παραμορφωμένη εικόνα της πραγματικότητας; Δεν θα μπορούσαμε κι εμείς να βρισκόμαστε μέσα σε μια τεράστια στρογγυλή γυάλα; Σίγουρα η εικόνα που έχει το ψάρι για τον έξω κόσμο είναι πολύ διαφορετική από την δική μας, αλλά μπορούμε να είμαστε σίγουροι πως είναι λιγότερο αληθινή;

Στο ίδιο περίπου πλαίσιο σκέψης, σύμφωνα με την *Ηολιτεία* του Πλάτωνος, πρέπει να βρισκόταν και ο Σωκράτης όταν περιέγραφε στο φίλο του Γλαύκωνα το χώρο και το κλίμα του «Σπηλαιού». Ο Σωκράτης προσπαθώντας να «αφουπνίσει» τον καλό του φίλο, χρησιμοποιεί την παρακάτω αλληγορία.¹⁸ Τον καλεί λοιπόν να φανταστεί μια ομάδα ανθρώπων, οι οποίοι ζουν μέσα σε ένα υπόγειο, σκοτεινό σπήλαιο έχοντας συνεχώς τα μάτια τους στραμμένα προς έναν τοίχο! Γύρω από τα πόδια τους και τον λαιμό τους είναι τυλιγμένες βαριές αλυσίδες, ούτως ώστε να μην έχουν τη δυνατότητα να κουνηθούν και να κοιτάξουν κάπου αλλού εκτός του τοιχώματος που βρίσκεται μπροστά τους. Οι άνθρωποι αυτοί, βρίσκονται μέσα σε αυτό το μέρος από τη νηπιακή τους ηλικία, πριν ακόμα δηλαδή προλάβουν να αποκρυσταλλώσουν μian αντίληψη για τον «έξω κόσμο».

Από πίσω τους, καίει μια φωτιά, με αποτέλεσμα οτιδήποτε συμβαίνει ανάμεσα στη φωτιά και στους δεσμώτες να προβάλλεται σαν σκιά πάνω στο τοίχωμα που

¹⁷ Hawking, S., & Mlodinow, L., (2010), *THE GRAND DESIGN*, Great Britain, Bantam press, σσ 39

¹⁸ Gross, R., (2003), *Η μέθοδος του Σωκράτη*, ΑΘΗΝΑ, ΕΚΔ. ΕΝΑΛΛΙΟΣ (μτφ. Δαρβίρη Θ.) σσ 152

βλέπουν οι αλλόκοτοι αυτοί «αιχμάλωτοι». Οι φυλακισμένοι, όπως έχουμε καταλάβει ως τώρα, αν προσπαθήσουμε να φανταστούμε το συγκεκριμένο μέρος, το μόνο που μπορούν να δουν είναι οι σκιές των όσων διαδραματίζονται πίσω τους και όχι αυτά καθαυτά τα γεγονότα. Είναι ενδιαφέρον να φανταστούμε τι θα μπορούσαν να συζητούν αυτοί οι άνθρωποι μεταξύ τους. Από όσα έχουμε δει ως τώρα, αν οι «αιχμάλωτοι» ήθελαν να σχολιάσουν τα γεγονότα της ημέρας, το μόνο που θα έκαναν θα ήταν να συζητούν για τις σκιές, χωρίς βέβαια αυτοί να συνειδητοποιούν κάτι τέτοιο. Η μόνη πραγματικότητα για αυτούς, εφόσον δεν έχουν δει κάτι άλλο στη ζωή τους, είναι όντως οι σκιές.

Ξαφνικά, λέει ο μεγάλος φιλόσοφος στον φίλο του, ένας *αιχμάλωτος* καταφέρνει και σπάει τα δεσμά. Με τον έναν ή τον άλλον τρόπο λοιπόν, είτε δραπετεύει είτε παίρνει άδεια από τους δεσμοφύλακες, μικρή σημασία έχει, φεύγει από αυτήν την σκοτεινή, στενή σπηλιά. Δεν έχω αναφέρει ως τώρα μια σημαντική πληροφορία: Πίσω και πάνω από τη φωτιά μας, υπάρχει ένα άνοιγμα μέσω του οποίου όποιος *ελευθερώνεται* μπορεί να βγει στην επιφάνεια της γης, αφού βέβαια πρέπει να διανύσει ένα μακρύ και αρκετά δύσκολο μονοπάτι.

Οι φίλοι, Σωκράτης και Γλαύκωνας, περιγράφουν πως μπορεί να αισθανόταν ο *δραπέτης* τη στιγμή που ανεβαίνει στην γη και αντικρίζει όλα τα πράγματα γύρω του, καθώς τα έλουζε ο λαμπερός ήλιος της Αθήνας. Στην αρχή, πιθανότατα δεν θα ήταν ικανός να ξεχωρίσει τίποτα από τον πραγματικό κόσμο, αφού τα μάτια του, συνηθισμένα όπως ήταν για χρόνια πολλά στο σκοτάδι του Σπηλαίου, θα θαμπώνονταν και θα ερεθίζονταν. Με το πέρασμα του χρόνου όμως, και με δεδομένη την προσπάθεια που θα κατέβαλλε ο *πρώην κρατούμενος* προκειμένου να αντιληφθεί τι πραγματικά γίνεται, θα άρχιζε σιγά σιγά να βλέπει τα πράγματα όπως ακριβώς είναι και όχι τις σκιές τους.¹⁹ Θα μπορούσε να ξεχωρίσει τον Ήλιο πάνω στον ουρανό από τον ήλιο που αντανακλούσε στο νερό, τις σκιές των ανθρώπων από τους ίδιους τους ανθρώπους κοκ.

Ξαφνικά λοιπόν, ο άνθρωπος αυτός συνειδητοποιεί πως ολόκληρη η ζωή του στο Σπήλαιο δεν ήταν τίποτα παραπάνω από μια ψευδαίσθηση, μια εικόνα. Άρχισε να λυπάται τους ανθρώπους που είχε αφήσει πίσω του. Γνώρισε την αλήθεια. Ξέφυγε

¹⁹ Χωρίς αυτό να σημαίνει πως θέλω να κατευθύνω σε συγκεκριμένη οπτική είναι ανάγκη να θυμηθούμε πόσο «αφελής» μπορεί να γίνει η φράση: «Όπως ακριβώς είναι...» στο πλαίσιο της προμοντέρνας οπτικής της πραγματικότητας. Η επίγνωση του παραδείγματος εντός του οποίου βρίσκεσαι και η επισήμανσή του είναι το καλύτερο όπλο για το φαινομενικό αυτό δίλημμα.

από την «Πραγματικότητα» που είχε δημιουργήσει η κοινωνία του Σπηλαιού εξαιτίας των εμπειριών που είχε.

Ίσως όμως το πιο ενδιαφέρον και ενδεικτικό της τεράστιας δύναμης των Παραδειγμάτων, να είναι το εξής. Ο Σωκράτης μας προκαλεί να σκεφθούμε τι θα γινόταν αν αυτός ο άνθρωπος, ενώ μόλις είχε μάθει τι γινόταν τόσα χρόνια πίσω από την πλάτη τους, επέστρεφε στο Σπήλαιο.²⁰ Η συνέχεια για αυτόν, μάλλον, δεν φαίνεται τόσο καλή όσο θα περίμενε κάποιος. Κατά αρχήν, δεν θα μπορούσε να δει τίποτα απολύτως, εφόσον τα μάτια θα απαιτούσαν χρόνο για να αναπροσαρμοστούν στο σκοτάδι ή στο ελάχιστο φως της φωτιάς.

Ο χλευασμός του περιβάλλοντός του έχει αρχίσει! Η κοινωνία του Σπηλαιού πιστεύει πως ο *δραπέτης* επέστρεψε από την επιφάνεια της γης τυφλός. Στη συνέχεια, στην προσπάθειά του να μεταδώσει την εμπειρία του στους «δικούς του» ανθρώπους και να τους πει τι ακριβώς είδε ούτως ώστε να πείσει την κοινωνία αυτή πως ζει μέσα σε μια ψευδαίσθηση, σε μια γυάλα για να το συνδέσουμε με την ιστορία του Hawking, έχει ήδη πλησιάσει το σημείο όπου κινδυνεύει να χαρακτηριστεί από τον περίγυρό του τρελός, ή αν είναι τυχερός τουλάχιστον πνευματικά και ψυχικά ασταθής! Επειδή όμως κανένας λογικός άνθρωπος δεν θέλει να τον έχουν για τρελό, αφενός κανένας από τους «ανθρώπους των σκιών» δεν θα ήθελε, ούτε από απλή περιέργεια να απελευθερωθεί και να επισκεφθεί την Αγορά της Αθήνας και αφετέρου ο *Άτυχος* αυτός άνθρωπος θα ήταν έτοιμος, όπως θα δούμε σε λίγο με πειραματικά δεδομένα, να αποποιηθεί ό,τι είδε, αισθάνθηκε, άκουσε και να προσαρμοστεί στα πιστεύω και στην Πραγματικότητα του Σπηλαιού, στην κοινωνικά αυτή κατασκευασμένη πραγματικότητα.

Πιστεύω πως η αλληγορία του Σπηλαιού μας κάνει να κατανοήσουμε με τον καλύτερο δυνατό τρόπο, τον κίνδυνο της προκατάληψης, των δογμάτων, της αποδοχής άνευ ελέγχου γεγονότων, πληροφοριών, ειδήσεων. Όλα αυτά που μπορεί να χαρακτηρίζουν έναν άνθρωπο, μια ομάδα ή μια ολόκληρη κοινωνία. Καταδεικνύει την ανάγκη του να αποχωρεί κανείς από το παράδειγμα μέσα από το οποίο ερμηνεύει τον κόσμο ούτως ώστε, χρησιμοποιώντας και άλλα παραδείγματα, να αποκτά μια πληρέστερη (την πλήρη εικόνα ίσως να μην την αποκτήσουμε ποτέ), εικόνα για τον κόσμο. Την χρησιμότητα του Λόγου και της παρατήρησης στην διαδικασία διεξαγωγής συμπερασμάτων. Καταδεικνύει τέλος, τη σημασία του να αποκτά κάποιος

²⁰ Οπ. παρ. σσ 154

μια ευρεία οπτική του περιβάλλοντός του (και αυτό επιτυγχάνεται μόνο αν φύγει από το Σπήλαιο), πλησιάζοντας με αυτόν τον τρόπο την αληθινή ουσία των φαινομένων.

Θέλω σε αυτό το σημείο, να αναφέρω σύντομα δύο πειράματα τα οποία αποδεικνύουν σε τι βαθμό μπορεί κάποιος να αποποιηθεί τον εαυτό του, την προσωπική του εμπειρία και τη λογική του προκειμένου να «*Προσαρμοστεί στην πραγματικότητα*». Με άλλα λόγια, πόσο εύκολο ή δύσκολο είναι για τον *δραπέτη* του Σπηλαίου, να ξεχάσει τι είδε ή άκουσε στους δρόμους της Αθήνας και να μην τα αναφέρει ποτέ στους συγκατατούμενους του.

Το πρώτο πείραμα στο οποίο αναφέρομαι διεξήχθη από τον Solomon Asch (1958), σε μια προσπάθεια να διερευνηθεί και να δείξει σε τι βαθμό μπορεί ένα άτομο να «αναδιαμορφώσει» την κρίση του ύστερα από μια περίοδο κοινωνικής ή δημόσιας πίεσης.²¹ Αυτό που έκανε ο Asch ήταν να επιβλέπει έξι άτομα σε μια αίθουσα που έδιναν κάποιες πολύ εύκολες απαντήσεις σχετικά με το μήκος κάποιων γραμμών. Έπρεπε σε ένα σύνολο τεσσάρων γραμμών να βρουν τις δυο με το ίδιο μήκος. Εύκολη υπόθεση θα πει κάποιος, και έχει δίκιο. Ξεκινώντας λοιπόν να συλλέγει τις απαντήσεις, διαπιστώθηκε το εξής παράδοξο. Ένας από τους συμμετέχοντες είχε δώσει την προφανή, σωστή απάντηση ενώ οι άλλοι πέντε είχαν συμφωνήσει σε μια διαφορετική! Στον δεύτερο γύρο, προς έκπληξη και απορία του ενός που είχε απαντήσει σωστά αλλά μόνος του, έγιναν ακριβώς τα ίδια.

Φαίνεται σαν κάτι να μην πήγαινε καλά με τη διαδικασία, ήταν σαν κάτι να διέφευγε από τον «σωστό» το οποίο ήξεραν όλοι οι άλλοι. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να θυμηθούμε πως ο Asch είχε το σκοπό του. Τα πέντε άτομα λοιπόν που επέλεξαν την λάθος απάντηση δεν συμμετείχαν στο πείραμα σαν υποκείμενα της έρευνας, ήταν απλά συνεργάτες του. Το μόνο άτομο που είχε τον ρόλο πειραματικού υποκειμένου ήταν ο άνθρωπος που έβλεπε την σωστή απάντηση και απλά την έλεγε, τουλάχιστον στην αρχή. Γιατί όπως μαθαίνουμε στην συνέχεια, στο 1/3 των αρχικών του πειραμάτων, το υποκείμενο άλλαξε την συμπεριφορά του και προτίμησε να συνταχθεί με την λανθασμένη απάντηση. Όπως δηλαδή και στο μύθο του «Σπηλαίου» ο ελεύθερος άνθρωπος αποποιήθηκε όσα είδε στην Αγορά της Αθήνας ύστερα από την πίεση που δεχόταν όντας πάλι πίσω στις σκιές του, έτσι και με το πείραμα του Asch καταδεικνύεται πολύ καθαρά τι ρόλο παίζει η κοινωνική πίεση πάνω στην αντίληψη, τη λογική και την εμπειρία του καθενός από εμάς.

²¹ Babbie, E. (2011), *Εισαγωγή στην κοινωνική έρευνα*, Αθήνα, Κριτική, σσ 90

Ωστόσο, το πιο ενδιαφέρον στοιχείο κατά την γνώμη μου, είναι το εξής: Όταν το υποκείμενο του πειράματος έμαθε την διαδικασία που ακολουθήθηκε στο εν λόγω πείραμα, αρνήθηκε πως η επιλογή του της λανθασμένης απάντησης ήταν προϊόν της «πίεσης» που δέχθηκε και ισχυρίστηκε πως δεν είχε δει ή καταλάβει καλά. Αυτή η άρνηση μπορεί να δώσει πολλές πληροφορίες για το πώς λειτουργεί ένα άτομο όταν βρίσκεται εντός του κοινωνικού πλαισίου.²²

Το δεύτερο πείραμα λαμβάνει χώρα τη δεκαετία του 1930 από έναν τουρκοαμερικανό κοινωνικό ψυχολόγο με το όνομα Muzafer Sherif (1935). Αυτός, όπως έλεγε, ήθελε να μελετήσει το «φαινόμενο της αυτοκίνησης».²³ Θα τοποθετούσε ομάδες των τριών ανθρώπων σε σκοτεινά δωμάτια. Το μόνο που θα έβλεπαν ήταν ένα μικρό φωτεινό σημείο, και το οποίο θα άρχιζε να «κινείται» ύστερα από λίγη ώρα παραμονής στο σκοτεινό αυτό περιβάλλον.²⁴ Οι συμμετέχοντες αυτό που είχαν να κάνουν ήταν να πουν πόσο είχε μετακινηθεί το φως.

Τα αξιοπερίεργα ευρήματα του Sherif αναφέρουν πως όλα τα μέλη της κάθε ομάδας συμφωνούσαν μεταξύ τους όσον αφορά στην απόσταση που είχε μετακινηθεί το φως. Κάθε ομάδα όμως, κατά κάποιον περίεργο τρόπο, κατέληγε σε διαφορετικά αποτελέσματα. Το πιο εντυπωσιακό από όλα, όπως έχουμε αναφέρει είναι πως το φωτεινό σημείο στην πραγματικότητα παρέμενε ακίνητο. Τα μέλη κάθε ομάδας συμφωνούσαν σε μια ψευδαίσθηση, όπως ακριβώς και οι αιχμάλωτοι του «Σπηλαίου». Αυτό που έλεγαν όμως, το πίστευαν! Για αυτούς, η μετακίνηση του φωτεινού σημείου είχε όντως γίνει!

Και τίθεται η ερώτηση: Ποια ομάδα, είχε δίκιο, από τη στιγμή που η καθεμιά έδωσε τη δική της ξεχωριστή απάντηση; Ποια ομάδα στάθηκε τυχερή ούτως ώστε να δει την πραγματικότητα, το ακίνητο σημείο; Η σωστή απάντηση είναι: Καμία! Η κάθε ομάδα είχε κατασκευάσει τη δικής πραγματικότητα. Μια κοινωνικά κατασκευασμένη πραγματικότητα, ή αλλιώς μια σύμβαση που προέκυψε «αυθόρμητα» ανάμεσα στα μέλη της κάθε ομάδας. Στο κάτω κάτω, μας είχε προϊδεάσει και ο Nietzsche στο «Ζαρατούστρα»: *Ο σωστός, μοναδικός τρόπος ΔΕΝ υπάρχει, εσύ έχεις τον δικό σου, εγώ τον δικό μου. Τίποτα παραπάνω!*

²² Παρακάτω, στο πλαίσιο της Θεωρίας Παιγνίων, θα γίνει συζήτηση για το πώς συμπεριφέρονται τα άτομα σύμφωνα με το υπόδειγμα του εργαλειακού ορθολογισμού.

²³ Babbie, E, (2011), *Εισαγωγή στην κοινωνική έρευνα*, Αθήνα, Κριτική, σσ 92

²⁴ Το «φαινόμενο της αυτοκίνησης» αναφέρεται στο να αντιλαμβανόμαστε ένα σταθερό σημείο φωτός μέσα στο σκοτάδι, ως κινούμενο. Οι ψυχολόγοι αποδίδουν την αντίληψη της κίνησης, εκεί που δεν υπάρχει, σε "μικρές και ακούσιες κινήσεις των ματιών".

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Ο ΆΝΘΡΩΠΟΣ, Η ΛΟΓΙΚΗ, ΤΟ ΠΑΙΓΝΙΟ

2.1. ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ

Έχοντας περιγράψει την φύση της πραγματικότητας (πάντα αναφορικά με την κοινωνία) και το πώς τα άτομα σχηματίζουν την άποψή τους για αυτήν, στο παρόν κεφάλαιο θα προσπαθήσω να κάνω κάτι διαφορετικό. Κάτι που, κατά την γνώμη μου θα συντελέσει καίρια στην διαδικασία κατανόησης και ερμηνείας του ζητούμενου φαινομένου: Την σχέση δηλαδή ανάμεσα στον Πολίτη, την τοπική αυτοδιοίκηση, την κεντρική διοίκηση.

Αυτό που θα επιχειρήσω να κάνω εδώ είναι μια προσπάθεια να προσεγγίσω τη φύση της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Ποιος είναι, δηλαδή αυτός ο παράγοντας ή παράγοντες που κάνουν ένα άτομο να υιοθετεί τον έναν και όχι τον άλλον τρόπο συμπεριφοράς. Ποια είναι (υπάρχουν πάντα;) τα κίνητρα πίσω από κάθε ανθρώπινη πράξη. Με άλλα λόγια, αν επεκτείνουμε το παραπάνω σχήμα, σε αυτό το κεφάλαιο θέλω να εξετάσω τι κάνει μια κοινωνία να είναι αυτή που είναι!

Φυσικά, θα μπορούσε να πει κάποιος, αυτό το θέμα το διαπραγματεύονται φιλόσοφοι, ψυχολόγοι, επιστήμονες του εγκεφάλου, και πως, ακόμα και αυτοί δεν έχουν καταλήξει σε πλήρη, ασφαλή συμπεράσματα. Και αν κάποιες φορές καταλήγουν, τα πορίσματα του ενός κλάδου σπανίως ταυτίζονται με αυτά του άλλου. Σωστά! Θα το κάνω λοιπόν λίγο πιο ξεκάθαρο. Εμένα, στο πλαίσιο του παρόντος θέματος που μελετώ, δεν με ενδιαφέρει να εξηγήσω τα άτομα αυτά καθαυτά, δεν είναι αυτοσκοπός μου να χαρακτηρίσω την μια ή την άλλη ομάδα ανθρώπων.

Αυτό που στοχεύω να κάνω είναι να καταστήσω κατανοητά τα συστήματα μέσα στα οποία αυτά τα άτομα λειτουργούν και τα οποία εξηγούν γιατί οι άνθρωποι κάνουν αυτά που κάνουν. Τι γίνεται μέσα σε μια κοινωνία και τι είναι αυτό που καθορίζει την επικράτηση μιας συγκεκριμένης συμπεριφοράς έναντι άλλων; Για να γίνει αυτό όμως, είναι υποχρέωσή μου να κάνω κάποιες απαραίτητες διευθετήσεις όσον αφορά σε αυτά τα συστήματα και στον τρόπο δημιουργίας και συντήρησής

τους.. Θα πρέπει, για παράδειγμα, να προσεγγίσουμε τη νοοτροπία των ανθρώπων, να ξανα-μελετήσουμε την Ιστορία τους, να σκιαγραφήσουμε όσο είναι δυνατόν τον τρόπο με τον οποίο σκέπτονται. Έτσι πιστεύω, θα είμαστε καλύτερα προετοιμασμένοι και πνευματικά ελεύθεροι, χωρίς τις προκαταλήψεις που χαρακτήριζαν τους αιχμαλώτους του Σπηλαίου, ούτως ώστε να περιγράψουμε και να ερμηνεύσουμε εν τέλει την φύση της προαναφερθείσας σχέσης των τριών. Ας δούμε μια θεωρία που θα μπορούσε να βοηθήσει προς αυτή την κατεύθυνση.

Μια θεωρία που μας παρέχει ένα εξαιρετικό υπόδειγμα συμπεριφοράς. Εξετάζοντας αυτό το υπόδειγμα, σε συνδυασμό με την Ιστορία, πολιτική, οικονομική και κοινωνική που χαρακτηρίζει τους Έλληνες, καθώς επίσης και τις πεποιθήσεις των πολιτών είμαι πεπεισμένος πως θα μπορέσουμε να φθάσουμε σε αρκετά ασφαλή συμπεράσματα όσον αφορά στο ζήτημα που μελετάμε...

2.2. Η ΛΟΓΙΚΗ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΠΑΙΓΝΙΩΝ

Από τη στιγμή που οι επιστήμες άρχισαν να αναπτύσσονται και να αντικαθιστούν τα δόγματα και τη δεισιδαιμονία που κυριαρχούσαν και εξουσίαζαν τον κόσμο κατά τον Μεσαίωνα, επιστήμονες τεράστιας διανοητικής εμβέλειας, όπως ο Α. Einstein και ο S. Hawking, ξόδεψαν πολλά χρόνια από τη ζωή τους κυνηγώντας ένα όνειρο. Είχαν καθιερώσει ως σκοπό της ζωής τους να ανακαλύψουν μια φυσική θεωρία που θα ήταν ικανή να εξηγήσει όλα όσα συμβαίνουν μέσα σε αυτό που αποκαλούμε Σύμπαν.

Ήθελαν, μ' άλλα λόγια, να βρουν και να κληροδοτήσουν στους επιγόνους τους τη λεγόμενη Θεωρία των Πάντων. Ο πρώτος, αν και μας άφησε ένα έργο τεράστιας σημασίας: τη θεωρία της Σχετικότητας, δεν τα κατάφερε. Έφυγε από την ζωή χωρίς να προλάβει να δει το όνειρό του εκπληρωμένο. Ο άλλος, καθηλωμένος σε μια αναπηρική καρέκλα, προσπαθεί ακόμα! Αυτά τα λίγα για τη φυσική και τον Κόσμο.

Αυτό το όνειρο όμως, της ενοποίησης όλων των επιμέρους θεωριών κάτω από τη στέγη μιας που θα εξηγήσει τα πάντα, ενυπάρχει και στον κύκλο των κοινωνικών επιστημών. Μια θεωρία που γεννήθηκε την δεκαετία του 1950, η Θεωρία Παιγνίων διεκδικεί αυτό τον σπουδαίο ρόλο. Το ρόλο μιας κοινωνικής θεωρίας που θα μπορεί να εξηγήσει όλα τα κοινωνικά φαινόμενα, από τα μικρότερα ως τα μεγαλύτερα, από μια απλή παρτίδα σκάκι ανάμεσα σε δυο παίκτες ως την καταστροφή της Γης από τους ανθρώπους. Μόνο και μόνο για αυτόν τον υπεραισιόδοξο ισχυρισμό, νομίζω πως οποιοσδήποτε μελετά την ιστορία των ιδεών-ιδεολογιών-θεωριών, θα νιώσει μια παράξενη έλξη για την Θεωρία Παιγνίων.

Ο συγκεκριμένος λόγος που εγώ παρουσιάζω την Θεωρία Παιγνίων όμως δεν είναι αυτός, δεν είναι από απλή περιέργεια. Δεν είναι η υπεραισιόδοξία που διακρίνει αυτήν και τους θιασώτες της, τους παιγνιοθεωρητικούς. Ο κύριος λόγος που αποφάσισα να το κάνω είναι ο ισχυρισμός που εκτίθεται από τον καθηγητή Γιάννη Βαρουφάκη στο σχετικό βιβλίο του αναφορικά με την αξία και τη χρησιμότητα που έχει η μελέτη της. Όπως γράφει λοιπόν ο ίδιος: «Η κατανόηση του λόγου για τον οποίο η Θεωρία Παιγνίων δεν αποτέλεσε τελικά την *επιστήμη της κοινωνίας* έχει

εξαιρετική σημασία για την κατανόηση της φύσης και της πολυπλοκότητας των κοινωνικών διαδικασιών».²⁵

Όπως είδατε, αποκάλυψα πάρα πολύ νωρίς πως η Θεωρία Παιγνίων που σκόπευε να κατακτήσει τις κοινωνικές επιστήμες απέτυχε. Δεν το έκανα από λάθος ή απροσεξία! Απλά, δεν θα μπορούσε να γίνει διαφορετικά. Αφιέρωσα το κεφάλαιο 1 στο να καταδείξω την σημασία και τη δύναμη των Παραδειγμάτων τα οποία, όπως είδαμε, βρίσκονται εγγενώς στις κοινωνικές επιστήμες. Δεδομένου λοιπόν πως δεν θα ήθελα να έρθω σε σύγκρουση με όσα έχω γράψει εκεί και από την άλλη δεν έχω κανένα συμφέρον ή λόγο να «εγκωμιάζω» τη Θεωρία Παιγνίων, δεν υπάρχει κανένας λόγος να κρατώ κρυφή την αποτυχία της.

Η Θεωρία Παιγνίων, στο πλαίσιο του πρώτου κεφαλαίου δεν είναι τίποτα παραπάνω, από ένα Παράδειγμα μέσα από το οποίο όπως θα δούμε στην συνέχεια προκύπτει ένα συγκεκριμένο πρότυπο συμπεριφοράς. Είπαμε προηγουμένως πως ο καλύτερος τρόπος να χρησιμοποιεί κανείς ένα Παράδειγμα είναι να γνωρίζει πως το χρησιμοποιεί ούτως ώστε να μπορεί ανά πάσα στιγμή να «αποδεσμευθεί» από αυτό και να μην ακούγεται δογματικός! Όλα αυτά δεν παύουν όμως τη Θεωρία Παιγνίων από το να είναι ταυτοχρόνως ένα πολύ καλό ερμηνευτικό εργαλείο το οποίο μπορεί να μας προσφέρει, όπως θα δούμε πολύ αξιόπιστες ερμηνείες για διάφορα κοινωνικά φαινόμενα. Σε διαφορετική περίπτωση, όταν δηλαδή δεν μπορεί όπως είναι δομημένη να απαντήσει σε κάποια σοβαρά ζητήματα, η Θεωρία Παιγνίων είναι ικανή, μέσα από την αποτυχία της να μας κατευθύνει ούτως ώστε να δούμε προς τα πού πρέπει να στρέψουμε την προσοχή μας στην προσπάθειά μας να κατανοήσουμε πολύπλοκα κοινωνικά φαινόμενα. Έτσι λοιπόν και κάτω από αυτές τις προϋποθέσεις, τη χρησιμοποιούμε και εμείς! Ας την γνωρίσουμε όμως καλύτερα...

²⁵ Βαρουφάκης, Γ., (2007), *ΘΕΩΡΙΑ ΠΑΙΓΝΙΩΝ: Η Θεωρία που Φιλοδοχεί να Ενοποιήσει τις Κοινωνικές Επιστήμες*, ΑΘΗΝΑ, GUTENBERG, σσ 35

2.2.1. Οι παραδοχές της Θεωρίας Παιγνίων

Προτού δείξω τη μεθοδολογία και τα συμπεράσματα της Θεωρίας Παιγνίων, θεωρώ απαραίτητη την εισαγωγή των βασικών παραδοχών τις οποίες έχει υιοθετήσει προκειμένου να κτίσει αυτό το εντυπωσιακό και «άτρωτο» θεωρητικό κατασκεύασμα. Λέω άτρωτο γιατί όταν κάποιος την μελετήσει με προσοχή πραγματικά εκπλήσσεται από την ετοιμολογία και την επιμονή που χαρακτηρίζει τους θεωρητικούς των παιγνίων όταν χρειαστεί να έρθουν αντιμέτωποι με κριτές. Είναι σαν να έχουν ορκιστεί τυφλή και αιώνια πίστη στην επιλογή αυτών των παραδοχών, σε τέτοιο βαθμό που έχουν «ξεχάσει» πως είναι επιλογή.

Η πρώτη παραδοχή που χρησιμοποιείται από την Θεωρία Παιγνίων είναι η παντοδυναμία του *εργαλειακού ορθολογισμού*. Ενός τύπου ορθολογισμού που κυβερνά όλα τα ανθρώπινα όντα. Η λογική της παραπάνω παραδοχής έχει ως εξής: Κάθε άτομο, έχει συγκεκριμένες, δεδομένες προτιμήσεις. Κάθε κίνηση, πράξη που κάνει ένα άτομο, αποφέρει έναν συγκεκριμένο βαθμό ικανοποίησης, ωφέλειας. Η Νεοκλασική Οικονομική, έχει κατασκευάσει μια μαθηματική συνάρτηση προκειμένου να εκφράσει με *επιστημονικό* τρόπο αυτές τις προτιμήσεις των ατόμων. Λέγεται συνάρτηση ωφέλειας και αυτό που κάνει είναι να αντιστοιχεί έναν αριθμό, τις λεγόμενες μονάδες ωφέλειας, σε κάθε μια δράση. Με αυτόν τον τρόπο, οι διάφορες εναλλακτικές δράσεις μπαίνουν σε μια διάταξη, αναλόγως της ωφέλειας που αποδίδουν.²⁶

Ίσως να το έκανα να φαίνεται κάπως απλοϊκό, αλλά με αυτόν τον τρόπο ακαδημαϊκοί νεοκλασικοί οικονομολόγοι όπως ο A. Marshall ή ο L. Walras προσπάθησαν και αφαίρεσαν την έννοια της Πολιτικής, της Ιστορίας, της ηθικής και άλλων «δύσληπτων και αμφιλεγόμενων» ιδεών που ως τα τέλη του 19^{ου} αιώνα περιέχονταν στα κείμενα σπουδαίων στοχαστών όπως ο A. Smith, ο D. Ricardo ή ο K. Marx. Αυτό που έχει να κάνει ο εργαλειακός ορθολογισμός είναι να «οδηγήσει» τα άτομα να εκτελέσουν τις δράσεις εκείνες που θα μεγιστοποιήσουν την συνάρτηση ωφέλειάς τους. Τίποτα παραπάνω, τίποτα παρακάτω!

²⁶ Για μια πλήρη αναφορά σχετικά με τον εργαλειακό ορθολογισμό καθώς και την κριτική που του ασκείται βλέπε: Βαρουφάκης, Γ., (2007), *Πολιτική Οικονομία: Η οικονομική θεωρία στο φως της κριτικής*, ΑΘΗΝΑ, GUTENBERG, κεφ. 3 και 4. καθώς και Παπαδογιάννης, Γ., (2012), *Η ΑΝΟΔΟΣ ΚΑΙ Η ΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΗΜΟ ΕΚΟΝΟΜΙΚΟΥΣ*, ΑΘΗΝΑ, ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, σσ 67-80

Ονομάζεται εργαλειακός επειδή χρησιμοποιεί τη Λογική προκειμένου να ικανοποιήσει τις δεδομένες μας προτιμήσεις. Η Λογική, σύμφωνα πάντα με τη Νεοκλασική Οικονομική και κατ' επέκταση την Θεωρία Παιγνίων, χρησιμοποιείται σαν ένα ψυχρό εργαλείο. Δεν έχει δικαίωμα να κρίνει ή να απορρίψει τις προτιμήσεις των ατόμων. Πρόκειται με άλλα λόγια για τη λαϊκή φράση: «Ο σκοπός αγιάζει τα μέσα». Με τις προτιμήσεις στον ρόλο του σκοπού και τις εναλλακτικές δράσεις στον ρόλο των μέσων. Κατανοητή η προσπάθεια των νεοκλασικών, και ειδικότερα των παιγνιοθεωρητικών. Δημιουργώντας το συγκεκριμένο πρότυπο ανθρώπου, τον οποίο και ονόμασαν οικονομικό άνθρωπο (*homo economicus*), μπόρεσαν να συγχρονίσουν την ανθρώπινη συμπεριφορά (του *homo economicus*) με τα εξειδικευμένα μαθηματικά μοντέλα που είχαν δανειστεί ελεύθερα από την κλασική μηχανική του Νεύτωνα και τη θερμοδυναμική! Το πέτυχαν, τουλάχιστον στην θεωρία.

Φυσικά, οποιοσδήποτε ενδιαφέρεται για την Ιστορία, την Φιλοσοφία, την Ηθική και ασχολείται σοβαρά με αυτά τα θέματα δεν θα μπορούσε να δεχθεί τόσο αβίαστα ένα τέτοιο συμπέρασμα όπως το παραπάνω. Τι θα έλεγε ο Hume, ο Bentham, ή ο Σωκράτης και ο Αριστοτέλης αν άκουγαν αυτά που ισχυρίζεται η Θεωρία Παιγνίων και η Νεοκλασική Οικονομική; Κατά την προσωπική μου άποψη, έχει μεγάλο ενδιαφέρον να αντιπαραθέσουμε τις απόψεις αυτές. Δεν θα επιχειρήσω να το κάνω όμως αυτό τώρα. Θα προσπαθήσω, αφού ολοκληρώσω την παρουσίαση της Θεωρίας Παιγνίων, και δείξω πού ακριβώς αποτυγχάνει, να εισαγάγω εναλλακτικούς τρόπους θεώρησης της Λογικής όπως αυτή έχει μελετηθεί στο πέρασμα των αιώνων. Εξάλλου, αυτό που εμάς ενδιαφέρει είναι το τι μπορεί να μας προσφέρει η Θεωρία Παιγνίων σχετικά με το θέμα μας και όχι να κάνουμε τώρα την αξιολόγηση των επιτευγμάτων της. Σκοπός μας λοιπόν είναι η εξέταση της αλληλεπίδρασης των πολιτών με το Κράτος, την Κεντρική και την Τοπική διοίκηση.

Στο σημείο αυτό, πριν συνεχίσω παρουσιάζοντας τις παραδοχές της θεωρίας θα πρέπει να κάνω κάτι που ίσως θα έπρεπε να είχε γίνει από την αρχή της παρούσας ενότητας. Εφόσον όμως δεν μας χρειάστηκε προηγουμένως, και με την εισαγωγή της λέξης *αλληλεπίδραση* τέσσερις σειρές πιο πάνω, μου δίνεται το έναυσμα για να ορίσω τη λέξη που περιγράφει όλη την υπό μελέτη θεωρία. Τη λέξη *Παίγνιο*. Τοποθετώ εδώ τον ακριβή ορισμό και στην συνέχεια θα τον αναλύσω ούτως ώστε να δούμε γιατί μπορεί να μας ενδιαφέρει τόσο πολύ μια τόσο απλή λέξη.

ΟΡΙΣΜΟΣ:

«Όταν από εδώ και στο εξής λέμε Παίγνιο θα εννοούμε μια κατάσταση όπου: (α) N (>1) άτομα, επιχειρήσεις, κυβερνήσεις, συνδικάτα κ.λπ., (οι αποκαλούμενοι «παίκτες») κάνουν κάποιες επιλογές με στόχο ο καθένας την ικανοποίηση του συμφέροντός του και (β) το αποτέλεσμα για τον κάθε παίκτη δεν εξαρτάται μόνο από την δική του επιλογή αλλά και από τις επιλογές των υπόλοιπων N-1 παικτών.»²⁷

Η Θεωρία Παιγνίων, όπως και η Νεοκλασική Οικονομική από την οποία και αντλεί όλα αυτά τα νοητικά σχήματα περί ορθολογισμού, είναι προσηλωμένη στον μεθοδολογικό ατομικισμό, σύμφωνα με τον οποίο τα πάντα εξηγούνται και ερμηνεύονται βάσει της συμπεριφοράς του ατόμου.²⁸ Κάποιοι, ενδεχομένως μπορεί να μην δέχονται αυτήν την προσέγγιση (θα αφήσω στην άκρη για αργότερα αυτήν τη θεωρητική διαμάχη). Από την άλλη όμως, πρέπει να παραδεχθούμε πως είναι αλήθεια ότι δεν μπορούμε να βρούμε εύκολα μια κοινωνική κατάσταση, από τη σχέση ανάμεσα στα δυο φύλα ως την απόφαση μιας χώρας να κηρύξει πόλεμο σε μια άλλη, που να μην εμπίπτει στον ορισμό που μόλις δώσαμε.

Ό,τι και να κάνουμε στη ζωή μας, όποια και αν είναι η συμπεριφορά μας ή η στάση μας σε διάφορες καταστάσεις, από τη στιγμή που ανήκουμε σε μια κοινωνία, όπως έχει αυτή οριστεί στην αρχή της εργασίας, είναι αναπόφευκτο να αγνοήσουμε την επιρροή της συμπεριφοράς των άλλων ανθρώπων όσον αφορά στην διαμόρφωση της δικής μας συμπεριφοράς. Έγραψα στο πρώτο κεφάλαιο για το τι ορίζει ως κοινωνία ο Georg Simmel και για το πώς τα άτομα εξαιτίας των παρορμήσεων και των συμφερόντων που το καθένα φέρει, έρχονται σε μια κατάσταση διαντίδρασης μεταξύ τους, γεγονός που μετατρέπει το σύνολο των μεμονωμένων ατόμων σε κοινωνία. Ας συγκρίνουμε τα λόγια του Simmel με τον ορισμό του παιγνίου. Δεν υπάρχει και μεγάλη απόσταση, έτσι δεν είναι;

Μέχρι αυτό το σημείο λοιπόν έχουμε ορίσει το παίγνιο και τους παίκτες, δηλαδή τον homo economicus. Προτείνω, στην συνέχεια να δούμε πώς διεξάγεται με όρους της Θεωρίας Παιγνίων ένα παίγνιο. Με αυτόν τον τρόπο, θα δούμε τον οικονομικό άνθρωπο σε δράση ενώ ταυτοχρόνως θα δώσουμε και τους κατάλληλους ορισμούς που συνοδεύουν κάθε παίγνιο. Προκειμένου να συζητήσουμε για τις

²⁷ Βαρουφάκης, Γ., (2007), *ΘΕΩΡΙΑ ΠΑΙΓΝΙΩΝ: Η Θεωρία που Φιλοδοξεί να Ενοποιήσει τις Κοινωνικές Επιστήμες.*, ΑΘΗΝΑ, GUTENBERG, σσ 31

²⁸ Οπ. παρ. σσ 86-92

κινήσεις των παικτών, τις αποδόσεις της κάθε κίνησης και την ενδεδειγμένη συμπεριφορά που πρέπει να ακολουθήσει ο καθένας θα πρέπει να δούμε πως μορφοποιείται ένα παίγνιο ούτως ώστε να μπορέσουμε να το μελετήσουμε. Υπάρχουν δυο τρόποι με τους οποίους μπορούμε να αποτυπώσουμε ένα παίγνιο στο χαρτί. Η μια είναι η κανονική (θα την συναντήσουμε και ως μορφή πίνακα ή στρατηγική μορφή) και η άλλη η εκτεταμένη μορφή παιγνίου.²⁹ Η κάθε μορφή παρουσιάζει με τον δικό της τρόπο τις αποδόσεις του κάθε παίκτη σε συνδυασμό με τις κινήσεις που οφείλει να κάνει αν θέλει να μεγιστοποιήσει, όπως είπαμε τα οφέλη του. Ας τις δούμε μέσα από ένα παράδειγμα:

	C1	C2
R1	+1,1	+4,0
R2	0,4	3,3

Κανονική μορφή Παιγνίου

Εκτεταμένη Μορφή Παιγνίου

Τι μπορεί να αντιπροσωπεύουν τώρα όλα αυτά τα σύμβολα, γράμματα και αριθμοί; Είναι δυνατόν σχήματα σαν τα παραπάνω να μπορούν να ερμηνεύουν, να συστηματοποιούν και τελικά να προβλέπουν την συμπεριφορά που θα υιοθετήσει ένας άνθρωπος, μια ομάδα ή ένα κράτος, αν και εφόσον σκέπτονται ορθολογικά; Οι ειδικοί που έχουν αφιερώσει την ζωή τους στην οικοδόμηση της Θεωρίας Παιγνίων θα απαντούσαν καταφατικά!

Πιο συγκεκριμένα, υποστηρίζουν πως «όλα τα πεπερασμένα παίγνια εμπεριέχουν τουλάχιστον ένα σύνολο μικτών στρατηγικών (μια ανά παίκτη) που συνιστά ισορροπία Nash σε μικτές στρατηγικές (INMS), δηλαδή μια INMS».³⁰ Αναφέρομαι φυσικά στο θεώρημα που φέρει το όνομα του πατέρα, ή αλλιώς του

²⁹ Οπ. παρ. σσ 107

³⁰ Οπ. παρ. σσ 179

εμπνευστή των δυο «υπέροχων ιδεών» που έδωσαν στους θεωρητικούς των παιγνίων την απαραίτητη δόση αισιοδοξίας έτσι ώστε να ισχυρίζονται πως βρήκαν ΤΟΝ τρόπο να μελετήσουν επιστημονικά την αλληλεπίδραση μεταξύ των ατόμων, και όχι μόνο. Ο μεγάλος αυτός διανοούμενος είναι ο John Forbes Nash.

Ο Nash είναι κύριος λόγος που η Θεωρία Παιγνίων βρίσκεται σήμερα στη θέση που βρίσκεται. Ο λόγος είναι απλός και ταυτοχρόνως σπουδαίος. Κατάφερε με μόνα όπλα την ρηζικέλευθη σκέψη του και την «αυθάδεια» που τον διέκρινε να αποδείξει μαθηματικά πως δεν υπάρχει πεπερασμένο παίγνιο που να μην έχει ένα σημείο ισορροπίας. Πώς το έκανε αυτό και γιατί ξεπέρασε το τέλμα που φαινόταν να έχει έρθει για την Θεωρία Παιγνίων;³¹ Εισάγοντας περαιτέρω υποθέσεις Τα παίγνια που μελέτησε ο Neumann είχαν μια ιδιαίτερη ιδιότητα. Είχαν έναν νικητή και έναν χαμένο (win-lose). Η δομή τους δηλαδή ήταν τέτοια που η ωφέλεια του ενός ήταν κατά απόλυτη τιμή με το κόστος του άλλου.

Με αυτό το δεδομένο στο νου του λοιπόν ορθώς κατέληξε στο συμπέρασμα πως η πιο «σωστή» στρατηγική είναι αυτή που ελαχιστοποιεί τη μέγιστη ζημιά. Τα πράγματα όμως αλλάζουν από τη στιγμή που διαφαίνεται ο κίνδυνος της παραπάνω ιδέας. Όταν η ανθρωπότητα συνειδητοποίησε, για να χρησιμοποιήσω τη φράση του καθηγητή Νίκου Λυγερού, την δυνατότητα της να αυτοκτονήσει. Αυτό στο οποίο αναφέρομαι δεν είναι τίποτε άλλο από την ατομική βόμβα. Έπρεπε να φτάσουμε σε εκείνο το χρονικό σημείο έτσι ώστε να κατανοήσουμε πως τα παίγνια δεν φέρνουν μόνο ήττες ή μόνο νίκες. Τώρα πια μπορούν να ωφεληθούν και οι δυο (win-win)! Η υποθέσεις στις οποίες θα προχωρήσουν οι παιγνιοθεωρητικοί για να αποδείξουν τη μοναδική λύση κάθε παιγνίου είναι τρεις. Η ιδέα έχει ως εξής: Τα άτομα, προκειμένου να καταλήξουν ποια στρατηγική πρέπει να υιοθετήσουν είναι απαραίτητο όχι μόνο να είναι εργαλειακά ορθολογιστές, αλλά να είναι σίγουροι και για τον εργαλειακό ορθολογισμό των αντιπάλων τους. Είναι αυτό που οι θεωρητικοί αποκαλούν κοινή γνώση ορθολογισμού (ΚΓΟ).³²

Στη συνέχεια, αυτό που υποστηρίζουν οι παιγνιοθεωρητικοί είναι το εξής: Ορθολογιστές που θα λάβουν τις ίδιες πληροφορίες θα καταλήξουν αναπόφευκτα στα ίδια συμπεράσματα σχετικά με το πώς θα παιχτεί ένα παίγνιο. Με άλλα λόγια, αυτό

³¹ Η Θεωρία Παιγνίων στην πραγματικότητα γεννήθηκε μέσα από ένα άρθρο του John von Neumann (1928) το οποίο πραγματευόταν τη στρατηγική που θα έπρεπε να ενστερνιστούν οι παίκτες σε κάποια παιχνιδάκια προκειμένου να νικήσουν τους αντιπάλους τους.

³² Βαρουφάκης, Γ., (2007), *ΘΕΩΡΙΑ ΠΑΙΓΝΙΩΝ: Η Θεωρία που Φιλοδοξεί να Ενοποιήσει τις Κοινωνικές Επιστήμες.*, ΑΘΗΝΑ, GUTENBERG, σσ 72

που κάνουν είναι να παρουσιάζουν τον ορθολογισμό ως ένα κομπιουτεράκι που όταν του δίνεις τα ίδια εισερχόμενα (πράξεις με αριθμούς) θα δίνει σαν απάντηση πάντα τα ίδια εξερχόμενα (αποτέλεσμα).³³

Η τρίτη υπόθεση που θα κάνουν οι θεωρητικοί προκειμένου να μην έχουν κανένα πρόβλημα με την διεξαγωγή του δύσκολου εγχειρήματος (λύση όλων των παιγνίων) είναι πως οι παίκτες γνωρίζουν εκ των προτέρων τους κανόνες του παιγνίου. Πως αυτοί είναι αυτοί που είναι και οι παίκτες τους δέχονται άκριτα. Πρόκειται για μια θεώρηση των κανόνων που δίνει έμφαση μπορούμε να πούμε στο στοιχείο του περιορισμού του ατόμου, κάτι που απορρέει όπως είναι κατανοητό από τη λογική του μεθοδολογικού ατομικισμού.³⁴

Είναι απαραίτητες όλες αυτές οι υποθέσεις, θα μπορούσε να ρωτήσει κάποιος. Η απάντηση είναι πως αν δεν υπήρχαν αυτές οι υποθέσεις, δεν θα υπήρχε και η Θεωρία Παιγνίων. Πολύ απλά, δεν θα ήταν σε θέση να κατασκευάσει όλα τα νοητικά εργαλεία τα οποία της επιτρέπουν να ισχυριστεί πως μπορεί να λύσει όλα τα παίγνια, είτε αυτά είναι στατικά, δυναμικά ή εξελικτικά. Πως έχει την ικανότητα να σχεδιάζει τις τέλειες στρατηγικές που θα οδηγούν αυτόν που τις ενστερνίζεται στη μεγιστοποίηση των ωφελειών του.

Το αν αυτές οι υποθέσεις είναι προβληματικές και αμφισβητούμενες μας το δείχνει πάρα πολύ καθαρά ο Βαρουφάκης μέσα από την αναλυτικότερη κριτική που ασκεί σε αυτές και σε άλλες ακόμα πιο «τραβηγμένες» όσον αφορά τόσο στην λογική των παικτών όσο και στον δογματισμό που αυτές φέρουν. Άλλωστε το είπα και πριν ξεκινήσω την παρουσίαση της εν λόγω θεωρίας. Ακόμα και αν δεχθούμε όλες τις υποθέσεις της περί του ορθολογισμού των παικτών καθώς και για την σχέση των παικτών μεταξύ τους, πάντα θα υπάρχουν παίγνια τα οποία, όσο πλησιάζουν την πολυπλοκότητα και το ρεαλισμό της ζωής, τόσο η απροσδιοριστία τους θα μεγαλώνει. Το όνειρο της αποκάλυψης της μιας και μοναδικής ορθολογικής στρατηγικής (καθαρής ή μικτής) σε όλα τα παίγνια της ζωής έχει αποδειχθεί ανέφικτο...

Στο σημείο αυτό, και για να μην γίνομαι ακόμη πιο κουραστικός με την ανάλυση της Θεωρίας Παιγνίων θα προχωρήσω στην παρουσίαση του παιγνίου που κατάφερε να καταστήσει τη Θεωρία Παιγνίων διάσημη, ή τουλάχιστον γνωστή στους

³³ Για μια πλήρη περιγραφή του συγκεκριμένου αξιώματος (γνωστό και ως «Δόγμα Harsanyi-Aumann») καθώς και της εμμονής των θεωρητικών των παιγνίων για αυτό βλ όπως παραπάνω σσ 75-80

³⁴ Οπ παρ σσ 81

περισσότερους κλάδους των κοινωνικών επιστημών. Ενός παιγνίου, που κατά την προσωπική μου άποψη, μπορεί να προσφέρει πολλά στην κατανόησή μας όσον αφορά πολλά από τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η ανθρωπότητα, και ειδικότερα η ελληνική κοινωνία, μιας και αυτή θέλουμε να μελετήσουμε.

Το παίγνιο αυτό έχει ονομαστεί «Το δίλημμα του κρατούμενου». Είναι μια επινόηση του θεωρητικού Albert Tucker όταν αυτός κλήθηκε να μιλήσει σε ένα ευρύ κοινό για τη Θεωρία Παιγνίων και τη σύνδεσή της με τις άλλες κοινωνικές επιστήμες! Θα το παρουσιάσω αναλυτικά καθώς πιστεύω πως έχει τη δύναμη να μας μεταδώσει τις απαραίτητες ιδέες και σκέψεις ούτως ώστε να φτάσουμε στη ρίζα, ή τουλάχιστον στη βασικότερη από αυτές, του ελληνικού προβλήματος. Η αφήγηση του Tucker έχει ως εξής: Ας υποθέσουμε πως δυο άτομα συλλαμβάνονται με την κατηγορία της ληστείας. Οι αρχές, γνωρίζουν πως τα συγκεκριμένα άτομα διέπραξαν την ληστεία, αλλά δυστυχώς δεν έχουν στην διάθεσή τους τα απαραίτητα στοιχεία ούτως ώστε να τους αποδώσουν την αντίστοιχη ποινή.

Σαν να γνωρίζουν πως οι δυο αυτοί άνθρωποι δρουν εργαλειακά, όπως μας λέει η Θεωρία Παιγνίων, τους τοποθετούν σε διαφορετικά δωμάτια έτσι ώστε να τους απομονώσουν και πραγματοποιούν με τον καθέναν χωριστά τον εξής διάλογο: -Είστε ένοχοι και το γνωρίζουμε. Ξέρεις όμως πως δεν καταφέραμε να βρούμε τα απαραίτητα στοιχεία για την καταδίκη σας. Ως εκ τούτου, αν αρνηθείτε και οι δύο τις κατηγορίες, θα αφεθείτε ελεύθεροι αμέσως. Αν όμως αρνηθείς εσύ και ομολογήσει ο φίλος σου, τότε θα καταδικαστείς σε πέντε χρόνια φυλάκισης. Βέβαια θα μου πεις τώρα γιατί να ομολογήσει; Λογικό είναι να σκέφτεσαι έτσι.. Να σου απαντήσω λοιπόν πως ο λόγος που πιθανότατα θα τον κάνει να ομολογήσει είναι μια πρόταση που του έκανα και την οποία θα κάνω και σε εσένα. Αν ομολογήσετε και οι δυο, το δικαστήριο θα εκτιμήσει την βοήθειά σας και θα σας φυλακίσει για τρία χρόνια. Αν ομολογήσει ο ένας από τους δυο, θα λάβει μια ποινή ένα χρόνο με αναστολή και θα πάει στο σπίτι του ενώ ο άλλος, εξαιτίας της άρνησής του θα καταδικαστεί σε πέντε χρόνια όπως σου είπα.

Η κατάσταση που μόλις περιέγραψα έχει ήδη αποτυπωθεί, πρόκειται για το παίγνιο που έχω παρουσιάσει παραπάνω όταν ήθελα να δείξω την κανονική και την εκτεταμένη μορφή του. Τι μπορεί να σκέπτονται οι κρατούμενοι; Έχει μεγάλο ενδιαφέρον να δούμε τι μας λέει η Θεωρία Παιγνίων για αυτό. Αν παρατηρήσουμε τον πίνακα αποδόσεων του «διλήμματος» θα δούμε πως υπάρχει ένα κελί δίπλα στους αριθμούς του οποίου υπάρχουν τα σύμβολα + και -. Είναι το κελί που αντιστοιχεί στις

στρατηγικές R1,C1 για την R και τον C αντίστοιχα. Το μοναδικό σημείο στο οποίο μπορούν φτάσουν οι παίκτες μας μέσω αμοιβαία επαληθευόμενων στρατηγικών. Με άλλα λόγια είναι οι στρατηγικές που αντιστοιχούν στην λεγόμενη ισορροπία Nash.³⁵ Στην ιδέα που απογείωσε τη Θεωρία Παιγνίων οδηγώντας πολλούς παιγνιοθεωρητικούς να ισχυριστούν με επιχειρήματα τώρα πια, πως η θεωρία τους μπορεί να αποτελέσει την αναλυτική βάση πάνω στην οποία θα ενοποιηθούν όλες οι κοινωνικές επιστήμες. Πως ανακάλυψαν το εννοιολογικό εργαλείο που θα τους επέτρεπε να «λύσουν» όλα τα είδη των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων στις οποίες ενυπάρχει οποιοδήποτε στοιχείο στρατηγικής συμπεριφοράς!³⁶ Δεν υπάρχει πιστεύω κανένας που θα αμφισβητούσε τη φιλοδοξία την αισιοδοξία και την δύναμη που φέρει ο παραπάνω ισχυρισμός.

Ωραία όλα αυτά. Ας επιστρέψουμε όμως στην σκέψη των παικτών μας. Τι θα πράξει ο καθένας; Σε ποιο σημείο θα τους οδηγήσει ο ορθολογισμός τους; Πώς μπορούν να ξέρουν τι να επιλέξουν; Η Θεωρία Παιγνίων απαντά ξεκάθαρα και χωρίς πολλά λόγια: Οι παίκτες θα ομολογήσουν! Αυτή είναι η βέλτιστη στρατηγική τους. Από την άλλη, όλοι βλέπουμε πως υπάρχει ένα κελί το οποίο θα μπορούσε να αποφέρει στους παίκτες μας πολλαπλάσια οφέλη. Αν οι παίκτες καταφέρουν να συντονιστούν και να υιοθετήσουν την δεύτερη στρατηγική τους R2 και C2, θα είναι ελεύθεροι. Τι τους εμποδίζει όμως να το κάνουν αυτό; Πώς είναι δυνατόν να προτιμούν τρία χρόνια φυλάκισης και να ομολογούν σε σχέση με την ελευθερία που θα κέρδιζαν εάν αρνούσαν τις κατηγορίες; Η μόνη λογική απάντηση είναι η εξής: Η έλλειψη εμπιστοσύνης!

Η ιδέα είναι η εξής: Ας υποθέσουμε πως είστε η παίκτρια R. Έχετε δύο εναλλακτικές επιλογές, την R1 και την R2. Ομολογείτε ή αρνείστε.. Το ποσό της ικανοποίησης που θα αποκομίσετε δεν εξαρτάται μόνο από την επιλογή σας, αλλά και από την επιλογή του αντιπάλου σας (θυμηθείτε τον ορισμό του παιγνίου). Ας υποθέσουμε τώρα πως ο αντίπαλος σας επιλέγει την στρατηγική νούμερο ένα: Ομολογώ. Από τον πίνακα των αποδόσεων που αναπαράγω στη συνέχεια για λόγους ευκολίας, καθώς και από τη συζήτηση που είχατε με τον αστυνομικό, είναι εύκολο να καταλάβετε πως αυτό που πρέπει να κάνετε, αν δεν σας αρέσει η φυλακή φυσικά, είναι να ομολογήσετε και εσείς, δηλαδή να υιοθετήσετε την στρατηγική R1. Δεν υπάρχει αμφιβολία για αυτό, δεδομένου ότι αν επιλέξετε R1 θα αποκομίσετε 1

³⁵ Οπ παρ σσ 142

³⁶ Οπ παρ...

μονάδα ωφέλειας ενώ αν παίξετε R2 θα φύγετε με μηδενικά οφέλη. Αν πάλι πιστεύετε πως ο αντίπαλος σας θα αρνηθεί, υιοθετώντας τη στρατηγική C2, το μόνο που έχετε να κάνετε είναι να ομολογήσετε, αφού όπως σας είπε ο αστυνομικός, αυτό θα σας βοηθούσε να αποκτήσετε ευνοϊκή μεταχείριση από την πλευρά των αρχών! Κάπως έτσι λοιπόν καταλήγουμε στο εξής εντυπωσιακό όσο και απαισιόδοξο συμπέρασμα: Ό,τι και αν κάνει ο αντίπαλος σας, αυτό που σας συμφέρει να πράξετε εσείς είναι η ομολογία (είναι ξεκάθαρο, όλοι γνωρίζουμε πως $1 > 0$ και $4 > 3$). Αν χρησιμοποιήσουμε την παραπάνω συλλογιστική και για την περίπτωση του παίκτη C θα φθάσουμε πολύ εύκολα στο συμπέρασμα πως ότι και αν κάνει η R αυτός δεν έχει κανέναν απολύτως λόγο να παίξει κάτι άλλο εκτός από την στρατηγική C1!

1,1	*4,0
0,4	3,3

Φυσικά, αν σταθούμε σε αυτή τη συλλογιστική χωρίς να προεκτείνουμε τη σκέψη μας σε δομές του τύπου: Αυτός ο άνθρωπος είναι φίλος, συγγενής, δεν με έχει προδώσει ποτέ και δεν θα το κάνω ούτε εγώ και άλλες παρεμφερείς σκέψεις, δεν μπορούμε να προσάψουμε τίποτα στην αφήγηση της Θεωρίας Παιγνίων. Πράγματι, όταν βρισκόμαστε σε ένα πλαίσιο όπου κανένας δεν μπορεί να μας εγγυηθεί πως ο άλλος θα «αρνηθεί» τις όποιες κατηγορίες προκειμένου να οδηγηθούμε αμφότεροι σε ένα ευνοϊκότερο αποτέλεσμα, η πιο σοφή επιλογή φαίνεται ξαφνικά να είναι αυτή της αποστασίας από την συνεργασία. Έστω και η παραμικρή υποψία πως ο αντίπαλός μας θα είναι ο τύπος που έλκεται από τις διάφορες προσφορές όπως αυτή του αστυνομικού ούτως ώστε να επιλέξει την πρώτη στρατηγική εις βάρος της δεύτερης, δεν υπάρχει χώρος για άλλες σκέψεις... Η πρώτη στρατηγική είναι μονόδρομος. Μας θυμίζει άραγε η κατάσταση αυτή κάτι σε σχέση με την ελληνική κοινωνία; Θα το δούμε στη συνέχεια.

Στο σημείο αυτό, μιας και ανοίξαμε την συζήτηση που αφορά στην σχέση της εμπιστοσύνης με την συνεργασία και τις αποδόσεις που συνοδεύουν κάθε μας απόφαση (ομολογία ή άρνηση) θα ήθελα να αναφέρω μια σχετική ιστορία την οποία σκαρφίστηκε ο μεγάλος φιλόσοφος Jean –Jacques Rousseau. Πρόκειται για μια αφήγηση η οποία μας αποδεικνύει με έναν σαφή και κατανοητό τρόπο πώς μπορούν να υπάρξουν καταστάσεις όπου η έκβασή τους εξαρτάται απόλυτα από την δύναμη

που κρύβει μέσα της η πίστη των ανθρώπων. Μας κάνει με άλλα λόγια να συνειδητοποιήσουμε την αποκαλούμενη ισχύ της προφητείας.

Επειδή όμως όλα αυτά μπορεί σε κάποιους να ακούγονται λίγο μοιρολατρικά ή προϊόντας κάποιας συννομοσίας, θα προσπαθήσω να περιγράψω συνοπτικά την ιδέα του Rousseau, την αλληγορία που ακούει στο όνομα: το Κυνήγι του Ελαφιού.³⁷ Έστω ότι έχουμε μια ομάδα ανθρώπων. Όλοι τους αγαπούν το κυνήγι. Αφού λοιπόν συναντηθούν μια ηλιόλουστη μέρα, κανονίζουν, ύστερα από μια συζήτηση, να κάνουν αυτό που τους ευχαριστεί περισσότερο. Αποφασίζουν να πάνε για κυνήγι. Στο στόχο της ομάδος έχει μπει ένα ελάφι που από καιρό έχουν δει οι «παίκτες» μας. Το θέμα είναι πως αν οι κυνηγοί θέλουν να φύγουν με το ελάφι στο χέρι, είναι υποχρεωμένοι να δράσουν με τον ακόλουθο τρόπο. Πρέπει να καταφέρουν να σχηματίσουν έναν κύκλο με τα σώματά τους, έτσι ώστε να παγιδεύσουν το ζώο. Απλό, θα έλεγε λογικά κάποιος. Υπάρχει όμως μια σημαντική στρατηγική λεπτομέρεια. Αν αποσχίσει έστω και ένα άτομο από τον εν λόγω κύκλο, το ελάφι θα βρει τρόπο να ξεφύγει. Το κυνήγι θα έχει αποτύχει. Τι θα μπορούσε να οδηγήσει όμως τον συγκεκριμένο παίκτη σε αυτήν την συμπεριφορά; Ο Rousseau απαντά: Η σιγουριά που του προσφέρει η απόφαση να κυνηγήσει μόνος του, όχι ελάφι αλλά λαγό. Ξαφνικά, οι παίκτες μας παρουσιάζονται σαν να πρέπει να επιλέξουν ανάμεσα σε δυο εναλλακτικές καθαρές στρατηγικές.³⁸ Η μια είναι η αφοσίωση στον κοινό στόχο, στο κυνήγι του ελαφιού ενώ η άλλη είναι η εγκατάλειψη της αρχικής ομαδικής ιδέας και η μεταστροφή στο ατομικό κυνήγι του λαγού.

Τι θα κάνουν τελικά οι κυνηγοί; Θα καταφέρουν να συνεργαστούν ούτως ώστε να πετύχουν τον στόχο που ως ομάδα είχαν θέσει ή όχι; Θα μπορούσε ο εργαλειακός ορθολογισμός να συμβουλευσει τους παίκτες μας σε περιπτώσεις σαν κι αυτή; Μπορεί η Θεωρία Παιγνίων να δώσει μια απάντηση σε αυτό το ερώτημα; Φυσικά και μπορεί. Άλλωστε, όπως έχουμε ήδη πει, η Θεωρία Παιγνίων «Μπορεί να εξηγήσει τα πάντα μέσα σε μια κοινωνία!»! Μόνο που αυτή την φορά η στρατηγική που θα ακολουθήσουν οι παίκτες μας, εφόσον βέβαια τελούν υπό κοινή γνώση του εργαλειακού ορθολογισμού τους, δεν φαίνεται να είναι τόσο προφανής όπως στο προαναφερθέν «Δίλημμα του Κρατούμενου». Αν μελετήσουμε τον τρόπο που η Θεωρία Παιγνίων λύνει το παίγνιο θα καταλάβουμε καλύτερα. Για το λόγο αυτό,

³⁷ Οπ παρ σσ 164

³⁸ Για την διαφορά μεταξύ καθαρών και μικτών στρατηγικών βλέπε οπ παρ. κεφ. 2.1.1 σσ 105

λοιπόν, το παραθέτω αμέσως. Η στατική απεικόνιση του «Κυνηγιού του Ελαφιού» έχει ως εξής:

	C1	C2	
R1	+1,1	2,0	1/2
R2	0,2	+3,3	1/2
	1/2	1/2	

Κυνήγι Ελαφιού ή Αμοιβαία Διαβεβαίωση³⁹

Οι παίκτες μας έχουν δυο επιλογές, ή αλλιώς καθαρές στρατηγικές, για να χρησιμοποιήσω την παιγνιοθεωρητική ορολογία. Η μια είναι η κίνηση R1, C1 για την R και τον C αντίστοιχα και είναι αυτό που αναφέρθηκε προηγουμένως «Κυνηγώ μόνος τον λαγό». Η άλλη είναι η R2 και η C2, πρόκειται για την κίνηση «Μένω με την ομάδα μου και κυνηγώ το ελάφι». Αλλά ως εδώ! Τι γίνεται όμως τώρα; Πώς μπορεί ο κάθε κυνηγός να καταλήξει στην πιο συμφέρουσα κίνηση; Ρίχνοντας μια ματιά στον παραπάνω πίνακα αποδόσεων θα παρατηρήσουμε την ύπαρξη δυο κελιών με μια ξεχωριστή ιδιότητα. Πρόκειται για τα κελιά R1,C1 και R2,C2 των οποίων οι αριθμοί (αποδόσεις ωφέλειας) συνοδεύονται από κάποια σύμβολα. Τα σύμβολα αυτά δεν κάνουν τίποτε παραπάνω από το να μας δείξουν τις ισορροπίες Nash. Τις στρατηγικές δηλαδή που θα ακολουθήσουν οι παίκτες μας αν είναι εργαλειακά ορθολογιστές και τις οποίες δεν θα ήθελαν να αλλάξουν ούτε μετά το πέρας του παιγνίου.⁴⁰ Αν ένας επιλέξει να κυνηγήσει μόνος, τότε το καλύτερο που έχουν να κάνουν οι υπόλοιποι είναι να κυνηγήσουν και αυτοί μόνοι. Από την άλλη όμως, αν είμαστε σίγουροι πως οι άλλοι θα μείνουν πιστοί στον συλλογικό σκοπό (το ελάφι στην προκειμένη περίπτωση), τότε η βέλτιστη και πιο συμφέρουσα συμπεριφορά μοιάζει να είναι η αφοσίωσή μας στο ομαδικό κυνήγι.

³⁹ Οπ παρ σσ 172

⁴⁰ Βαρουφάκης, Γ., (2002), *Οι κοινωνικές επιστήμες μετά τον John F. Nash Jr* — μια αποτίμηση. Αφιέρωμα στον John Nash, Θεωρία Παιγνίων, επιμέλεια: Κωνσταντίνα Κοτταρίδη, Γρηγόρης Σιουρούνης, Αθήνα, εκδ. Ευρασία, σσ 41

Μπορούν όλα αυτά να έχουν κάποια συνάφεια με τα πρακτικά προβλήματα που αντιμετωπίζει μια κοινωνία; Τι σχέση έχει η αλληγορία του Rousseau και πώς μπορεί το νοητικό σχήμα αυτό να βοηθήσει τις σύγχρονες κοινωνίες; Είναι κάποιες ερωτήσεις που εύκολα θα μπορούσαν να ανακύψουν αν μέναμε προσκολλημένοι στην αφήγηση αυτή καθεαυτή και δεν προχωρήσουμε στη λογική και στο νόημα που αυτή κρύβει. Γιατί τι άλλο μπορεί να μας διδάξει η αλληγορία του γάλλου φιλοσόφου εκτός από τους λόγους που μια ομάδα αποτυγχάνει να συνεργαστεί για την εκπλήρωση ενός κοινού στόχου; Όταν ο Rousseau σκέφθηκε την ιστορία με την ομάδα των κυνηγών τον απασχολούσε η εξής ιδέα: Με ποιους όρους και με ποιες διαδικασίες μπορεί μια ομάδα, κοινότητα, ακόμα και ολόκληρη η ανθρωπότητα να εξασφαλίσει την εκπλήρωση των συλλογικών της στόχων; Με άλλα λόγια, όταν για την επιτυχία ενός σκοπού απαιτούνται οι πόροι (υλικοί και άυλοι), οι προσπάθειες, η αφοσίωση όλων των μελών μιας κοινότητας, πώς μπορούν όλα αυτά να εξασφαλισθούν; Σε όλη την έως τώρα πορεία της εργασίας, νομίζω πως έχω δείξει ικανοποιητικά την ανάγκη αλληλεπίδρασης που ενυπάρχει σε όλων των ειδών και μορφών τις κοινωνίες. Ο άνθρωπος, είτε μας αρέσει είτε όχι, κατατάσσεται εκ φύσεως στα κοινωνικά όντα. Και ως τέτοιο, είναι υποχρεωμένο να συνδιαλέγεται με τα υπόλοιπα έτσι ώστε να προχωρούν. Άλλες φορές συνεργάζονται και άλλες όχι. Τι τα κάνει όμως να συμπεριφέρονται έτσι;

Σε αυτό το σημείο έρχεται να μας απαντήσει ο Rousseau: Το αποτέλεσμα οποιασδήποτε συλλογικής προσπάθειας εξαρτάται από τον βαθμό αισιοδοξίας και εμπιστοσύνης που επικρατεί στην εκάστοτε ομάδα-κοινωνία. Με άλλα λόγια, και για να το συνδέσω με το παραπάνω, αν οι κυνηγοί πιστεύουν πως υπάρχει έστω και ένας που θα αποσχίσει από την ομάδα, θα αποσχίσουν και οι άλλοι. Ο φόβος τους θα επαληθευθεί. Αν πάλι έχουν εμπιστοσύνη ο ένας στον άλλον ως ομάδα, τότε θα μείνουν ενωμένοι κυνηγώντας και πιάνοντας το ελάφι. Η αισιοδοξία τους και η εμπιστοσύνη τους πάλι θα επιβεβαιωθεί.

Προσωπικά, η ιδέα αυτή με κάνει να αισθάνομαι δυο αντιφατικά πράγματα. Πρώτον, μας δείχνει τις δυνατότητες που έχει μια ομάδα εφόσον καταφέρει να μείνει ενωμένη και να καλλιεργήσει μέσα της ένα βαθύ αίσθημα αισιοδοξίας και εμπιστοσύνης. Δεύτερον, μας κάνει να κατανοήσουμε πως έστω και μια μικρή δόση απαισιοδοξίας είναι ικανή για να μετατρέψει στόχους που μέχρι πριν έμοιαζαν και ήταν εφικτοί σε ευσεβείς πόθους. Αν αναλογιστούμε για λίγο τα παραπάνω θα καταλάβουμε την τεράστια ευθύνη που φέρουν παράγοντες που έχουν, σε

μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, αφιερώσει την ύπαρξή τους στην διαμόρφωση της κοινής γνώμης.

Έκρινα σκόπιμη την παρουσίαση των δύο αυτών κλασικών παιγνίων για δυο λόγους. Ο πρώτος είναι ο εξής: Και τα δυο θέλουν να μας παρουσιάσουν κοινωνικές καταστάσεις στις οποίες εμφανίζεται με τον πιο ξεκάθαρο τρόπο η σύγκρουση ανάμεσα στο ιδιωτικό και στο δημόσιο συμφέρον, η αυτοϋπονόμευση του ατομικού συμφέροντος από τον ίδιο του τον εαυτό. Δείχνουν επίσης πώς ο εργαλειακός ορθολογισμός (ας θυμηθούμε λίγο: το κάθε άτομο αποσκοπεί στην μεγιστοποίηση της ικανοποίησής του) είναι ικανός να οδηγήσει τα άτομα σε αντικοινωνικές και τελικά όχι και τόσο επωφελείς συμπεριφορές και καταστάσεις! Είναι παράδοξο αν το σκεφτούμε με λίγη προσοχή. Ο κάθε ένας, και στα δυο παίγνια, αυτό που θέλει να κάνει είναι να μεγιστοποιήσει το προσωπικό του όφελος. Κανένα πρόβλημα έως εδώ, έτσι δεν είναι;

Η ερώτηση που με βασάνισε όμως και θέλω να θέσω είναι η εξής: Αν κάποιος βρισκόταν έξω από μια κατάσταση σαν αυτές που αναφέρθηκαν, ως απλός παρατηρητής για παράδειγμα, τι θα μπορούσε να σκεφθεί και σε ποια συμπεράσματα θα κατέληγε όσον αφορά στους συγκεκριμένους ανθρώπους; Τι θα μπορούσε να πει για αυτή την μικρή ομάδα; Ας πάρουμε το «Δίλημμα του Κρατούμενου». Γιατί κάποιος να επιλέγει να ομολογήσει και να τιμωρείται με ένα έτος φυλάκισης την στιγμή που αν αρνούταν, αν επέλεγε δηλαδή την δεύτερη στρατηγική, θα αφηνόταν ελεύθερος;

Η ρίζα του προβλήματος, όπως επισημάναμε και πιο πάνω, εντοπίζεται στην σχέση που υπάρχει ανάμεσα στους παίκτες. Τι σημαίνει αυτό; Η απειροελάχιστη υποψία του ενός για την *ακεραιότητα* του άλλου, σε συνδυασμό με την *πίεση* που του ασκείται από τον αστυνομικό υπό την μορφή καλής μεταχείρισης αν ομολογήσει, είναι, όπως είδαμε, ικανοί παράγοντες για να οδηγήσουν τους ανθρώπους αυτούς στην ομολογία, και κατά συνέπεια στην φυλακή. Το ίδιο συμβαίνει και με το «Κυνήγι του Ελαφιού». Όλοι ξεκινούν με την πρόθεση να κυνηγήσουν το ελάφι. Στην συνέχεια, αποδεικνύεται εύκολα πως και η παραμικρή είσοδος απαισιόδοξης σκέψης στον εγκέφαλο των παικτών-κυνηγών όσον αφορά στο αποτέλεσμα του κυνηγιού, είναι ικανή για να οδηγήσει σε αποτυχία τον συλλογικό αυτό στόχο και στην απώλεια της ευκαιρίας να *γευθούν* το συλλογικό αγαθό.

Είναι αλήθεια πως υπάρχουν μερικοί που θα έμπαιναν στον πειρασμό να απαντήσουν γρήγορα στον παράξενο αυτό παρατηρητή. Για παράδειγμα, μια

προφανής απάντηση θα μπορούσε να είναι πως οι παίκτες μας δεν εξέτασαν με την δέουσα προσοχή την κατάσταση στην οποία βρίσκονταν με αποτέλεσμα να πέσουν στην «Παγίδα» και να βγουν από αυτήν με αποδόσεις σαφώς μικρότερες από τις άριστες. Ίσως να ήταν απρόσεκτοι, ίσως πάλι η εξυπνάδα τους να μην μπορούσε να φθάσει σε τόσο αναλυτικό επίπεδο. Είναι κάποιες από τις απαντήσεις που θα μπορούσαν να φανούν σωστές. Αν όμως βλέπαμε καλύτερα το θέμα, θα καταλαβαίναμε εύκολα πως δεν μπορεί να φταίει ούτε η νοημοσύνη των παικτών, ούτε η αναλυτική τους ικανότητα. Ο λόγος; Τα παραπάνω παίγνια, είναι κατασκευασμένα με τέτοιο τρόπο ούτως ώστε και ο άνθρωπος με την πιο στρατηγική σκέψη, με τον μεγαλύτερο δείκτη ευφυΐας πιθανότατα θα συμπεριφερόταν όπως περιγράψαμε παραπάνω.

Το σημείο κλειδί σε αυτή την συζήτηση, το οποίο θα μπορούσε να μας ρίξει το απαραίτητο φως έτσι ώστε να λύσουμε το φαινομενικό παράδοξο ανάμεσα στο ατομικό και το δημόσιο συμφέρον, και το οποίο αποτελεί και τον βασικό λόγο που ασχολούμαι τόσο επίμονα με τα συγκεκριμένα παίγνια, βρίσκεται σε δύο μόνο έννοιες: **Εμπιστοσύνη και Αισιοδοξία**. Αν, τα άτομα που πρωταγωνιστούν στις παραπάνω καταστάσεις διέθεταν αυτά τα δύο στοιχεία, θα είχαν αυτό που χρειαζόνταν ούτως ώστε να πετύχουν το άριστο.⁴¹

Αν και μόνον αν ο κάθε ανακρινόμενος διέθετε την απαραίτητη εμπιστοσύνη για τον άλλον, θα μπορούσε να αρνηθεί τις οποιεσδήποτε κατηγορίες του απαγγέλλονταν και να αφεθεί ελεύθερος. Έτσι θα αποκόμιζαν όλοι το άριστο, και όχι το φαινομενικά μέγιστο.⁴² Με άλλα λόγια, θα επέλεγαν την στρατηγική R2 και C2 χωρίς φόβο. Γιατί μπορεί το 1 να είναι καλύτερο από το 0, που σημαίνει επιλέγω R1 ή C1, αλλά το 3 είναι καλύτερο από το 1, που σημαίνει επιλέγω R2 και C2! Και για να το φέρω στην καθημερινότητα, μπορεί το ένα έτος φυλάκισης να είναι προτιμότερο από τα πέντε, αλλά δεν υπάρχει πιστεύω σώφρων άνθρωπος που θα αμφισβητούσε πως η ελευθερία είναι χειρότερη από τον ένα χρόνο φυλακής!

Το ίδιο σχήμα μπορεί πολύ εύκολα να εφαρμοστεί και στην περίπτωση των κυνηγών. Ας σκεφτούμε τι θα γινόταν αν ο κάθε κυνηγός μπορούσε να εμπιστευθεί τους υπόλοιπους. Είναι σχεδόν σίγουρο πως θα δημιουργούνταν τουλάχιστον οι προϋποθέσεις που θα επέτρεπαν σε ένα πλαίσιο αισιοδοξίας να κάνει το έργο του, να

⁴¹ Ως ομάδα και κατ' επέκταση ως άτομα, ας το θυμόμαστε αυτό.

⁴² Χρησιμοποιώ τη λέξη «όλοι» γιατί πιο κάτω θα παρουσιάσω μια εκδοχή του «Διλήμματος του Κρατούμενου» με περισσότερους από δυο παίκτες.

οδηγήσει, σύμφωνα με την σκέψη του Rousseau και άλλων τους παίκτες μας, τα μέλη της ομάδας, στον στόχο τους. Έναν στόχο που ως ομάδα είχαν θέσει και που για την εκπλήρωσή του χρειαζόταν η προσπάθεια και η αφοσίωση όλων! Θεωρώ πολύ σημαντικό να το κατανοήσουμε αυτό.

Συνδυάζοντας τα όσα έχουμε γράψει έως τώρα στο πρώτο και στο δεύτερο κεφάλαιο, αναδεικνύεται εύκολα ο δεύτερος λόγος που με έκανε να αφιερώσω τόσο χρόνο στο «Δίλημμα του Κρατούμενου» και στο «Κυνήγι του Ελαφιού». Τι προσπαθώ να πω με αυτό; Μέσα από την παρουσίαση και ανάλυση των εν λόγω παιγνίων αποκτούμε πρόσβαση σε ένα πολύ δυνατό παράδειγμα που θα μας επιτρέψει να κατανοήσουμε και να ερμηνεύσουμε πολλές από τις παρατηρούμενες συμπεριφορές μέσα στην κοινωνία. Αν καταφέρουμε και αποτυπώσουμε τα παραπάνω νοητικά σχήματα μέσα στην κοινωνία μας, στις σχέσεις μεταξύ των πολιτών και μεταξύ αυτών και του κυβερνητικού μηχανισμού, θα έχουμε προσεγγίσει, κατά την άποψή μου, ένα ζήτημα το οποίο, εκ πρώτης όψεως φαντάζει απρόσιτο.

Γενικά, θεωρώ αρκετά ενδιαφέροντα τα ζητήματα που φέρουν τόσο αμφιλεγόμενα όσο και παράδοξα στοιχεία: Στην προκειμένη περίπτωση, αναφέρομαι φυσικά στην μάχη ανάμεσα στο ιδιωτικό και το κοινωνικό ή δημόσιο συμφέρον. Αμφιλεγόμενο, γιατί υπάρχουν πολλοί που υποστηρίζουν πως *Έτσι πρέπει να είναι, ο καθένας νοιάζεται για τον εαυτό του*. Παράδοξο, γιατί όπως δείξαμε, καλώς ή κακώς, στην κοινωνική ζωή των ανθρώπων υπάρχουν καταστάσεις που όταν και όσο κυνηγά κάποιος το ατομικό του συμφέρον, αυτό τείνει να μειώνεται, τη στιγμή που αν σκέπτονταν λίγο ως ομάδα, το αποτέλεσμα θα ήταν για όλους σαφώς καλύτερο. Και για να έρθω συγκεκριμένα στο θέμα μας, στην σχέση του Έλληνα πολίτη με την ελληνική Πολιτεία, αν καταφέρω να δείξω τον βαθμό που η σκέψη μας, η νοοτροπία μας, μας έχει οδηγήσει στο σημείο που είμαστε ως χώρα και κοινωνία, θα έχω καταφέρει τον στόχο μου. Με άλλα λόγια, αποδεικνύοντας πόσο εύκολο είναι να πέσει κάποιος στην παγίδα του «Διλήμματος» και τι μπορεί να χάσει πέφτοντας σε αυτό, θα καταλάβουμε πόσο επιτακτική, αν θέλουμε να δημιουργήσουμε ένα πιο όμορφο μέλλον, είναι η ανάγκη να αλλάξουμε τρόπο σκέψης και συνείδηση.

Ωραία, θα μπορούσε να πει κάποιος, πως μπορούμε να ερμηνεύσουμε την άσχημη κατάσταση μια κοινωνίας με τα παραπάνω σχήματα; Και αν είναι τόσο εύκολο γιατί δεν το κάνουμε ούτως ώστε να ξεπεράσουμε τις δυσκολίες και να δημιουργήσουμε ένα πιο ελπιδοφόρο αύριο; Για αυτόν ακριβώς τον λόγο, για να

απαντήσω σε ενστάσεις τέτοιου είδους, στο σημείο αυτό, και πριν προσπαθήσουμε να βρούμε το «Δίλημμα» στον έξω κόσμο, παρουσιάζω μια μικρή επέκτασή του όπως την φαντάστηκαν οι θεωρητικοί των παιγνίων ούτως ώστε να αγγίζει μεγαλύτερη μερίδα της κοινωνίας. Ονομάζεται *Το Πρόβλημα των Τζαμπατζήδων (Free rider problem)*, και δεν είναι τίποτε παραπάνω από το προηγούμενο δίλημμα του κρατούμενου με την διαφορά πως αυτή τη φορά έχουν πέσει σε αυτό περισσότεροι από δυο άνθρωποι.⁴³

Θα παρουσιάσω το Πρόβλημα των Τζαμπατζήδων με ένα παράδειγμα από την καθημερινότητα. Όλοι θέλουν να ζουν σε ένα κράτος που να μπορεί να τους προσφέρει τα βασικά δημόσια αγαθά, όπως είναι η ασφάλεια, η υγεία κα. Τα αγαθά αυτά έχουν ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό: κανένας δεν μπορεί να αποκλειστεί από την κατανάλωσή τους επειδή δεν πλήρωσε το ποσό που του αναλογεί για αυτά. Όλα τα κράτη λοιπόν, προκειμένου να ικανοποιήσουν τους πολίτες τους, έχουν βρει έναν απλό τρόπο με τον οποίο μπορούν να τους εξασφαλίσουν αυτά τα αγαθά: την φορολογία των πολιτών. Ο κάθε πολίτης έχει δυο επιλογές: Η μια είναι να καταβάλλει και η άλλη να μην καταβάλλει το ποσό που του αναλογεί. Ας σημειώσουμε πως η κοινωνία καθώς και οι ιθύνοντες για να συλλέγουν τους φόρους είναι ανεκτικοί στο φαινόμενο της φοροδιαφυγής.

Δεν υπάρχει αμφιβολία πως το βέλτιστο θα ήταν όλοι οι πολίτες να πράξουν το καθήκον τους, την καταβολή των φόρων τους. Δεν είναι όμως τόσο απλό όσο φαίνεται ή όσο θα όφειλε να είναι. Ο λόγος είναι πως σε αυτό ακριβώς το σημείο, γεννιέται το Πρόβλημα των Τζαμπατζήδων. Αν δώσουμε την πρέπουσα προσοχή θα διακρίνουμε εύκολα πως οι προτιμήσεις των πολιτών έχουν τη δομή ενός διλήματος του κρατούμενου με πολλούς παίκτες. Τι θέλω να πω με αυτό; Ας δούμε τις πιθανές στρατηγικές μαζί με τις προτιμήσεις των πολιτών.

1. Πληρώνουν τους φόρους τους όλοι.
2. Δεν πληρώνει κανένας τον φόρο που του αναλογεί.
3. Πληρώνουν όλοι εκτός από εμένα και τέλος
4. Πληρώνω μόνο εγώ.

⁴³ Βαρουφάκης, Γ., (2007), *ΘΕΩΡΙΑ ΠΑΙΓΝΙΩΝ: Η Θεωρία που Φιλοδοξεί να Ενοποιήσει τις Κοινωνικές Επιστήμες*, ΑΘΗΝΑ, GUTENBERG, σσ 440

Αν προσπαθούσαμε να βάλουμε σε μια διάταξη τις παραπάνω καταστάσεις θα καταλήγαμε πιθανότατα στην εξής: 3- 1- 2- 4. Ας θυμηθούμε λίγο τι προτάσσει ο εργαλειακός ορθολογισμός: Χρησιμοποίησε την λογική σου με μόνο σκοπό να μεγιστοποιήσεις την ωφέλειά σου. Εύκολα κατανοούμε πως η διάταξη που μόλις παρουσίασα δεν είναι κάτι άλλο από αποτέλεσμα της «συμβουλής» αυτής. Οι παίκτες μας πρέπει να επιλέξουν. Συνεργασία ή αποστασία; Καταβάλλουμε τους φόρους μας ή όχι; Και αν τους καταβάλλουν οι άλλοι, γιατί να το κάνω κι εγώ, αφού μπορώ να καταναλώσω τα «αγαθά» χωρίς να μου κοστίζει τίποτα! Και αν δεν το κάνουν οι άλλοι, γιατί να πιαστώ κορόιδο και να το κάνω εγώ;

Ίσως να φαίνεται μια απλοϊκή συλλογιστική. Από την άλλη, δεν έχω βρει πιο αξιόπιστη και λογική ερμηνεία από αυτήν με την οποία να φαίνεται ξεκάθαρα η διαδικασία μέσω της οποίας οι κοινωνίες οδηγούνται στην αποσύνθεση. Ο εργαλειακός ορθολογισμός έχει τραβήξει τα άτομα σε μια συλλογιστική η οποία δεν τους επιτρέπει να δουν παρακάτω, να σκεφθούν τι θα γινόταν αν όλοι σκέφτονταν με αυτόν τον τρόπο. Ίσως βέβαια για αυτό να συμβαίνουν και όσα συμβαίνουν στην ανθρωπότητα, με το περιβάλλον να κινδυνεύει, τις οικονομίες να βουλιάζουν και χώρες ολόκληρες να εξαφανίζονται.

Είναι αλήθεια ότι οι κοινωνικές καταστάσεις οι οποίες θα μπορούσαν να περιγραφούν χρησιμοποιώντας το πιο πάνω *παίγνιο* είναι άπειρες. Για αυτό τον λόγο, θέλω να πιστεύω πως έκανα κατανοητό το Πρόβλημα των Τζαμπατζήδων. Δεν θέλει πολύ φαντασία για να φέρουμε στο νου μας καταστάσεις όπου ένα άτομο θέλει να έχει «πρόσβαση» σε μια ικανοποίηση/ωφέλεια χωρίς όμως να είναι υποχρεωμένο να καταβάλλει το αντίστοιχο κόστος για αυτό! Αν γυρίσουμε το βλέμμα μας λίγο και εξετάσουμε με κριτικό μάτι την κοινωνία μας, θα αποκαλύψουμε πολλά τέτοια γεγονότα.⁴⁴

Θα μπορούσε όμως κάποιος, πολύ σωστά, να διαμαρτυρηθεί λέγοντας πως το θέμα αυτό είναι πολύ παλιό και πως δεν έπρεπε να περιμένουμε τη Θεωρία Παιγνίων για μας πει για τους τζαμπατζήδες. Είναι αλήθεια αυτό, πολιτικοί φιλόσοφοι όπως ο Thomas Hobbes, ο Jean J. Rousseau και άλλοι αφιέρωσαν το μεγαλύτερο κομμάτι από το έργο τους μελετώντας ζητήματα σαν αυτό για το οποίο συζητάμε τώρα. Ο Hobbes για παράδειγμα, στην πραγματεία του για την *φύση του ανθρώπου* προσπαθεί

⁴⁴ Αναφέρομαι στην ελληνική γιατί αυτή θέλω να σκιαγραφήσω. Δεν υπάρχει αμφιβολία πως το συγκεκριμένο μοντέλο εφαρμόζεται παντού, φυσικά άλλοτε σε μεγαλύτερο και άλλοτε σε μικρότερο βαθμό.

μέσα από διάφορα νοητικά σχήματα να διακρίνει τι είναι αυτό που κάνει τους ανθρώπους να είναι αυτό που είναι, ποια είναι με άλλα λόγια τα βαθύτερα κίνητρα κάθε μας κίνησης ή δράσης.⁴⁵ Μετά από αρκετή ανάλυση λοιπόν, καταλήγει στο συμπέρασμα πως τα άτομα είναι εκ φύσεως εγωιστικά όντα, και το μόνο που θέλουν είναι η κυριαρχία του ενός πάνω στους άλλους.⁴⁶ Η ονομασία που έδωσε σε αυτό το άναρχο περιβάλλον, όπου σταδιακά το μόνο που θα επικρατούσε θα ήταν ένας πόλεμος εναντίον όλων, είναι γνωστή ως *φυσική κατάσταση*, μια κατάσταση σύντομη, κτηνώδης, οδυνηρή. Απαισιόδοξη άποψη, όπως και αν την δει κανείς.

Προκειμένου να εξαφανίσει όλους αυτούς τους κινδύνους, έδωσε την δική του λύση στο πρόβλημα, τον *Λεβιάθαν*. Έναν *Θνητό Θεό* στον οποίο θα βασιστούν τα άτομα προκειμένου να αυτοσυντηρηθούν και να έχουν πρόσβαση σε μια πιο ευχάριστη ζωή. Το μόνο που έπρεπε να κάνουν θα ήταν να *μεταβιβάσουν* σε αυτό τον κάποιες από τις φυσικές τους ελευθερίες, όπως είναι το δικαίωμα στην βία, στην απονομή της δικαιοσύνης και άλλων! Ο Λεβιάθαν του Hobbes δεν είναι τίποτε παραπάνω από μια πολιτική κοινότητα. Μια ένωση δηλαδή ανθρώπων οι οποίοι, ύστερα από την κατανόηση του παραπάνω σχήματος και των κινδύνων που αυτό φέρει, αποφασίζουν από κοινού την επιβολή κάποιων περιορισμών στον εαυτό τους. Το Κράτος του Hobbes, όπως θα έχουμε καταλάβει έως τώρα είναι απολυταρχικό και έχει ως στόχο την τήρηση των συμβάσεων που οι άνθρωποι συνάπτουν μεταξύ τους. Άλλωστε ο ίδιος δεν έκρυψε ποτέ την πίστη του σε αυτό το μοντέλο διακυβέρνησης. Η αντίληψή του για την φύση του ανθρώπου, τον έκανε να καταλήξει στο συμπέρασμα πως μόνο ο *φόβος του ξίφους* θα τους έκανε να τηρήσουν τους νόμους της φύσης και τα μεταξύ τους συμβόλαια/συμβάσεις.⁴⁷

Στο σημείο αυτό, θα ήθελα να δούμε συνοπτικά τις ιδέες ενός άλλου φιλοσόφου, που κατά την γνώμη μου, θα μας δώσουν την απαραίτητη ώθηση ούτως ώστε να λύσουμε το προαναφερθέν παράδοξο της σύγκρουσης ανάμεσα στο ιδιωτικό και το δημόσιο συμφέρον. Ενώ ο Hobbes υποστηρίζει πως μόνο ο φόβος μιας απολυταρχικής κυβέρνησης μπορεί να κάμψει τα πάθη των *υπηκόων* κάνοντάς τους να τηρήσουν τις δεσμεύσεις τους, ο Rousseau παρουσιάζεται να είναι πιο δημοκρατικός. Πιστεύει δηλαδή πως ένας πολίτης μπορεί να πει πως είναι ελεύθερος

⁴⁵ Hobbes, T., (2013), *ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ*, μτφ. Δ. Σταυρίδου, επιμ. Α. Βέλιος, ΑΘΗΝΑ, Printa

⁴⁶ Hobbes, T., (2006), *ΛΕΒΙΑΘΑΝ Ή Ύλη, Μορφή και Εξουσία Μιας Εκκλησιαστικής και Λαϊκής Πολιτικής Κοινότητας*, μτφ. Γ. Πασχαλίδης & Α. Μεταξόπουλος, ΑΘΗΝΑ, ΓΝΩΣΗ σσ 235

⁴⁷ Οπ. παρ σσ 237

μόνο όταν και αν συμμετέχει διαρκώς και άμεσα στην διαμόρφωση της ζωής της κοινότητάς του.⁴⁸ Θα μπορούσε να λεχθεί πως οι ιδέες του δεν απέχουν πολύ από το

48

- Earl, B. (2011). *Εισαγωγή στην κοινωνική έρευνα*. Αθήνα: Κριτική.
- Giddens, A. (2009). *Κοινωνιολογία*. Αθήνα: Gutenberg.
- Hawking Stephen & Mlodinow Leonard. (2010). *THE GRAND DESIGN*. Great Britain: Bantam press.
- Hawking, S. (1998/1996). *ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ*. (Κ. Χάρακας, Trans.) ΑΘΗΝΑ: ΚΑΤΟΠΤΡΟ.
- Heywood, A. (2011). *Εισαγωγή στην Πολιτική*. ΑΘΗΝΑ: ΠΟΛΙΣ.
- Hobbes, T. (2006). *ΛΕΒΙΑΘΑΝ Η Υλη, Μορφή και Εξουσία Μιας Εκκλησιαστικής και Λαϊκής Πολιτικής Κοινότητας*. (Α. Μεταξόπουλος, & Δ. Πασχαλίδης, Trans.) ΑΘΗΝΑ: ΓΝΩΣΗ.
- Hobbes, T. (2013). *ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ*. (Α. Βέλιος, Ed., & Δ. Σταυρίδου, Trans.) ΑΘΗΝΑ: Printa.
- Karl, P. (n.d.). *ΤΙ ΕΙΝΑΙ Η ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ-ΓΝΩΣΙΟΘΕΩΡΙΑ ΧΩΡΙΣ ΓΝΩΣΤΙΚΟ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟ*. (Δ. Σταύρος, Trans.) ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: ΒΑΝΙΑΣ .
- Ronald, G. (2003). *Η μέθοδος του Σωκράτη*. (Θ. Δαρβίρη, Trans.) ΑΘΗΝΑ: ΕΝΑΛΙΟΣ.
- Rousseau, J.-J. (2004). *ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΣΥΜΒΟΛΑΙΟ Ή ΑΡΧΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ*. (Β. Γρηγοροπούλου, Ed., Α. Σταϊνχάουερ, & Β. Γρηγοροπούλου, Trans.) ΑΘΗΝΑ: ΠΟΛΙΣ.
- Αξελός, Κ. (2010). *Η ΜΟΙΡΑ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ*. ΑΘΗΝΑ: ΝΕΦΕΛΗ.
- Βαρουφάκης, Γ. (2002). Οι κοινωνικές επιστήμες μετά τον John F. Nash Jr: μια αποτίμηση. In Συλλογικό, Κ. Κοτταρίδη, & Γ. Σιουρούνης (Eds.), *Αφιέρωμα στον John Nash, Θεωρία Παιγνίων*. Αθήνα: Ευρασία.
- Βαρουφάκης, Γ. (2007). *ΘΕΩΡΙΑ ΠΑΙΓΝΙΩΝ: Η Θεωρία που Φιλοδοξεί να Ενοποιήσει τις Κοινωνικές Επιστήμες*. ΑΘΗΝΑ: GUTENBERG.
- Βαρουφάκης, Γ. (2007). *Πολιτική Οικονομία: Η οικονομική θεωρία στο φως της κριτικής*. ΑΘΗΝΑ: GUTENBERG.
- Γκιζέλης, Γ. (2009). *Το πελατειακό σύστημα, η ελληνική γραφειοκρατία και οι παράγοντες διαμόρφωσης της ελληνικής ιδιαιτερότητας*. (Vols. Δημοσιεύματα του Κέντρου Ερευνας της ελληνικής κοινωνίας, αρ. 11). ΑΘΗΝΑ: ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ.
- Κωστής, Κ. (2013). *Τα κακομαθημένα παιδιά της Ιστορίας -Η διαμόρφωση του νεοελληνικού κράτους, 18ος-21ος αιώνας*. ΑΘΗΝΑ: ΠΟΛΙΣ.

μοντέλο της αρχαίας πόλης της Αθήνας. Βέβαια αν συγκρίνουμε τις ιδέες αυτές με την σημερινή ελληνική πραγματικότητα, τα αποτελέσματα πιθανότατα θα είναι αρκετά λυπηρά. Αλλά ας αφήσουμε αυτήν την συζήτηση περί συμμετοχής για αργότερα.

Ενδιαφέρουσα είναι επίσης η άποψη του πως ελευθερία για έναν άνθρωπο σημαίνει υποταγή στην γενική βούληση. Διακρίνει την γενική βούληση από την ιδιωτική λέγοντας πως μόνο η πρώτη είναι αληθινή και συμβαδίζει με την φύση του ανθρώπου. Πιστεύει σε ένα μοντέλο ανθρώπου ο οποίος είναι ικανός να λειτουργήσει σε ένα κοινωνικό πλαίσιο ανιδιοτελώς. Με άλλα λόγια, ταυτίζει την γενική βούληση με αυτό που θα ήθελαν να πράξουν οι άνθρωποι αν επρόκειτο να πράξουν ανιδιοτελώς. Αισιόδοξη άποψη, αν τη συγκρίνουμε με αυτήν του Thomas Hobbes. Ας αντιπαραθέσουμε λίγο το μοντέλο αυτό με τον homo economicus. Ως τώρα παρουσιάζαμε την λειτουργία του οικονομικού ανθρώπου για τον εξής απλό λόγο. Κατά αρχάς, βρίσκεται στην καρδιά της Θεωρίας Παιγνίων την οποία χρησιμοποιούμε προκειμένου να κατανοήσουμε και να ερμηνεύσουμε τις λειτουργίες της κοινωνίας μέσα στο Κράτος. Κατά δεύτερον, ο homo economicus φαίνεται, καλώς ή κακώς, ως ο άνθρωπος που έχει κυριαρχήσει στον σύγχρονο δυτικό πολιτισμό. Σύμφωνα μάλιστα με μια άποψη που συνεχώς κερδίζει έδαφος, αυτός είναι και ο βασικός λόγος για τον οποίο η ανθρωπότητα βρίσκεται στην κατάσταση που βρίσκεται!

Όπως έχουμε τονίσει, ο homo economicus δεν δείχνει να «καταλαβαίνει» και πολλά από δημόσιο, κοινωνικό ή όπως αλλιώς μπορούμε να το πούμε, συμφέρον και όφελος. Αυτό που ξέρει να κάνει καλά και για το οποίο αναλώνει όση λογική διαθέτει, είναι η ικανοποίηση του προσωπικού του οφέλους. Ή αλλιώς, χρησιμοποιώντας τους τεχνικούς όρους της νεοκλασικής οικονομικής, η μεγιστοποίηση της ατομικής του συνάρτησης χρησιμότητας/ωφέλειας. Το είδαμε ξεκάθαρα και στο δίλημμα του κρατούμενου/πρόβλημα των τζαμπατζήδων και στο

Μακρουδημήτρης, Α. (2010). *ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ, Στοιχεία διοικητικής οργάνωσης*. ΑΘΗΝΑ-ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ.

Παπαδογιάννης, Γ. (2012). *Η ΑΝΟΛΟΣ ΚΑΙ Η ΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΗΜΟ ΕΚΟΝΟΜΙΚΟΥΣ*. ΑΘΗΝΑ: ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ.

Συλλογικό. (2012). *ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ* (Vol. Γ). Αθήνα: Μένανδρος.

κυνήγι του ελαφιού. Είδαμε πως ο εργαλειακός ορθολογισμός είναι ικανός να οδηγήσει τα άτομα να φέρονται *όχι και τόσο έξυπνα* και είτε να πιάνονται στην παγίδα που τους στήνουν άλλοι είτε να απορρίπτουν μόνοι τους έννοιες όπως συνοχή, αισιοδοξία, εμπιστοσύνη. Έννοιες, που αν τους δοθεί η δέουσα σημασία, κατά την γνώμη μου, μπορούν να ερμηνεύσουν πολλά κοινωνικά φαινόμενα τα οποία υφίστανται σε μια κοινωνία και που δεν έχουν προφανή εξήγηση.

Αντιθέτως, ο Rousseau πιστεύει σε έναν άνθρωπο διαφορετικό, σε έναν άνθρωπο ικανό να διακρίνει ανάμεσα στο ατομικό, καθαρά εγωιστικό συμφέρον και στο συμφέρον ολόκληρης της κοινότητας στην οποία ανήκει. Πιστεύει, όπως και οι αρχαίοι Έλληνες, στην αξία που έχει η δύναμη της ομάδας, της φιλίας, του κοινού στόχου και οράματος. Μέσα από την ιστορία του με το κυνήγι του ελαφιού μας έδειξε πολύ απλά τη δύναμη που κουβαλούν μέσα τους ιδέες όπως: η αφοσίωση σε έναν συλλογικό στόχο, η αισιοδοξία που επικρατεί στον κόλπο μιας ομάδας ή μιας κοινότητας και η εμπιστοσύνη ανάμεσα στα μέλη αυτής της κοινότητας.

Ήρθε η ώρα να κάνω μια διευκρίνιση την οποία θεωρώ απαραίτητη. Πολλοί ίσως να σκεφθούν και να πουν πως δεν είναι δυνατόν να έχει δίκιο και ο Hobbes και ο Rousseau την ίδια στιγμή, αφού όπως είδαμε τα μοντέλα τους διαφέρουν αισθητά. Μπορεί πολύ απλά κάποιος να διαφωνεί και με τα δυο μοντέλα. Ο άνθρωπος του πρώτου δεν μπορεί να απαλλαγεί από την εγωιστική του φύση, έτσι ο μόνος τρόπος που θα εξαφάνιζε φαινόμενα τύπου «Διλήμματος του Κρατούμενου» είναι μια απολυταρχική κυβέρνηση που θα ενέπνεε τον φόβο στους παίκτες. Ο άνθρωπος του δεύτερου έχει τις προϋποθέσεις που θα του επέτρεπαν να ζει ειρηνικά σε μια κοινωνία και να αποφασίζει μόνος του σε μόνιμη βάση για την ζωή του, να παράγει δηλαδή πολιτική.

Αφιέρωσα το πρώτο κεφάλαιο σε αυτόν ακριβώς τον σκοπό. Να δείξω την σπουδαιότητα, την δύναμη και την λειτουργία των *Παραδειγμάτων*. Ασφαλώς και έχω επίγνωση του γεγονότος πως ο καθένας χρησιμοποιεί το δικό του παράδειγμα. Δεν θα μπορούσε άλλωστε να είναι διαφορετικά. Ποιος όμως μπορεί να πει με σιγουριά πως το δικό του παράδειγμα είναι το σωστό και πως «Έτσι είναι οι άνθρωποι». Η έντιμη και ειλικρινής απάντηση είναι *Κανένας* από τους δύο! Όλα είναι θέμα **σημείου αναφοράς!** Τίποτε περισσότερο, τίποτε λιγότερο. Για παράδειγμα, οι περισσότεροι έχουμε παρακολουθήσει συζητήσεις ανάμεσα σε κοινωνικούς επιστήμονες, πολιτικούς, οικονομολόγους και άλλους. Σε αυτές τις συναντήσεις, συχνά, οι άνθρωποι φέρουν διαφορετικές ως και αντικρουόμενες απόψεις. Δεν είναι

λίγες οι περιπτώσεις, που μια συζήτηση δεν καταλήγει πουθενά. Το φαινόμενο αυτό είναι, δυστυχώς, αρκετά έντονο στην Ελλάδα.

Γιατί όμως μπορεί να συμβαίνει αυτό το παράδοξο; Πώς είναι δυνατόν άνθρωποι που έχουν αφιερώσει τη ζωή τους στην μια ή την άλλη επιστήμη να μην μπορούν να συνεννοηθούν για ένα ζήτημα; Δεν ξέρουν τι λένε, είναι ανόητοι ή κοροϊδεύει ο ένας τον άλλον; Στη περίπτωση που δεν έχουμε να κάνουμε με ανθρώπους περιορισμένης αντίληψης ή με υποκριτές (οπότε εκ των πραγμάτων δεν μπορείς να συζητήσεις), όλες αυτού του τύπου οι απορίες εξαφανίζονται όταν φέρουμε στο νου μας την έννοια Παράδειγμα.

Το είχα γράψει στο πρώτο κεφάλαιο αλλά κρίνω σκόπιμη την επανάληψη του. Όταν θέλουμε να πραγματοποιήσουμε μια σοβαρή και αξιόπιστη συζήτηση/έρευνα ενός θέματος (ιδιαίτερος όταν αφορά στις κοινωνικές επιστήμες) είναι απαραίτητο για αυτόν που κάνει την προσπάθεια να διαθέτει την εξής ικανότητα: Να μπορεί να απέχει και συγχρόνως να συμμετέχει σε όσο περισσότερα Παραδείγματα είναι δυνατόν. Με διαφορετικά λόγια, να είναι σε θέση να διακρίνει το Παράδειγμα μέσα από το οποίο περιγράφει ή ερμηνεύει ένα φαινόμενο και να αναζητά την αξία του καθενός. Μόνο έτσι μπορούμε να αποκτήσουμε την δυνατότητα να κατανοούμε συμπεριφορές των άλλων που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν παράξενες, ανήθικες κλπ.

Τι συνάφεια μπορεί να έχει μια θεωρητική συζήτηση για τον ρόλο των Παραδειγμάτων στις επιστήμες με τα παίγνια που ως τώρα έχουν περιγραφεί και όλα αυτά μαζί με την αλληλεπίδραση των πολιτών και της Κυβέρνησης, της Δημόσιας διοίκησης (Κεντρικής και Τοπικής); Είναι μια απορία που μπορεί να δημιουργηθεί στον καθένα αρκετά εύκολα. Προκειμένου λοιπόν να αποφύγω όσο περισσότερο γίνεται τις παρεξηγήσεις, τις ασάφειες και τα λάθη, θα απαντήσω στην επόμενη ενότητα.⁴⁹

⁴⁹ Για χάρη της Θεωρίας Παιγνίων όμως, επειδή θα μας προσφέρει αξιολογες ερμηνείες στη συνέχεια, αναφέρω πως εκκρεμεί ένα παίγνιο το οποίο δεν ανάπτυξα εδώ για λόγους συνέχειας κειμένου. Πρόκειται για το παίγνιο με όνομα «Γεράκι –Περιστέρι» το οποίο θα παρουσιάσω όταν χρειαστεί.

2.3 ΠΑΙΓΝΙΑ. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ. ΚΡΑΤΟΣ

2.3.1 Το παίγνιο ως παράδειγμα

Στο σημείο που έχουμε φτάσει, και αφού έχει παρουσιασθεί αναλυτικά ο ρόλος και η δύναμη αφενός των Παραδειγμάτων και αφετέρου της Θεωρίας Παιγνίων, θα ήθελα να συνδέσω όσο πιο απλά γίνεται τα όσα μέχρι τώρα έχουν γραφεί. Όταν γίνει αυτό, θα είμαστε σε θέση να αποσαφηνίσουμε τι ακριβώς σκοπεύουμε να μετρήσουμε με την παρούσα εργασία. Αφού δείξω ποιες είναι οι κύριες μεταβλητές που με απασχολούν και μου τράβηξαν το ενδιαφέρον, καθώς και το γιατί είναι οι συγκεκριμένες και όχι κάποιες άλλες, θα προχωρήσουμε στις κατάλληλες παρατηρήσεις. Αυτές, με την σειρά τους, σε συνδυασμό με το θεωρητικό πλαίσιο που έχει αναπτυχθεί και όχι μόνο, όπως και τη διαχρονική μελέτη ορισμένων κρίσιμων ζητημάτων θα μας επιτρέψουν να πλησιάσουμε όσο περισσότερο γίνεται σε ασφαλή συμπεράσματα.

Τον λόγο που με ώθησε να χρησιμοποιήσω την Θεωρία Παιγνίων ως το κύριο Παράδειγμα με το οποίο θα προσπαθήσω να περιγράψω και να ερμηνεύσω την συμπεριφορά των ατόμων όσον αφορά στην αλληλεπίδρασή τους με τους θεσμούς της Δημόσιας Διοίκησης, είτε αυτή είναι η Κεντρική είτε η Τοπική, πιστεύω πως τον έχω εκθέσει αρκετά λεπτομερώς. Η συγκεκριμένη θεωρία είναι ίσως η καλύτερη και αρτιότερη προσπάθεια στο δύσκολο εγχείρημα του να δημιουργηθεί ένα συνεκτικό μοντέλο το οποίο θα περιγράφει, θα κατανοεί και εν τέλει θα προβλέπει τη συμπεριφορά ενός ατόμου ή μιας ομάδας όταν αυτό/ή αλληλεπιδρά με ένα άλλο άτομο ή μια άλλη ομάδα. Αυτό λοιπόν με κάνει να αισθάνομαι πως δεν χρειάζονται περαιτέρω εξηγήσεις που να αφορούν στον λόγο που την χρησιμοποιώ.

Θέλω να τονίσω την λέξη «χρησιμοποιώ» και να πω για ακόμα μια φορά πως σκοπός της παρούσας έρευνας δεν είναι να την ενστερνιστεί ούτε να την κρίνει. Κάτι τέτοιο εξάλλου θα ήταν πέρα από τις δυνατότητές μου καθώς και από τα χρονικά και ποσοτικά περιθώρια της εργασίας. Το μόνο που θα κάνουμε εμείς θα είναι να την έχουμε στο νου μας σαν ένα Παράδειγμα το οποίο θα μας βοηθήσει σημαντικά στην «αποκρυπτογράφηση» και στην κατανόηση πολλών, παράξενων εκ πρώτης όψεως,

συμπεριφορών. Εκεί έγκειται και όλη η συζήτηση που πραγματοποιήθηκε σχετικά με τα Παραδείγματα και τις κοινωνικές (όχι μόνο) επιστήμες.

Όταν καταφέρεις να δεις πώς βλέπει και κατανοεί τον κόσμο ο άλλος, τότε μόνο μπορείς να καταλάβεις γιατί κάνει αυτά που κάνει, λέει αυτά που λέει, σκέπτεται (αν το κάνει) αυτά που σκέπτεται. Για να τα κάνει όλα αυτά όμως κάποιος, είναι απαραίτητη προϋπόθεση να έχει απελευθερωθεί από το δικό του Σπήλαιο. Να έχει αναπτύξει την δική του κριτική ικανότητα ούτως ώστε να είναι σε θέση να επεξεργάζεται και να φιλτράρει όλα όσα ακούει, βλέπει, βιώνει, με μια λέξη παρατηρεί. Μια ικανότητα που, κατά την άποψή μου και μόνο, ο μέσος άνθρωπος, ο μέσος Έλληνας πολίτης στην δική μας περίπτωση, έχει δυστυχώς, απολέσει προ πολλού. Δυστυχώς, φαίνεται πως έχουμε ξεχάσει το μεγάλο Σωκράτη και την δίψα του να μάθει την αλήθεια, να βγει από το Σπήλαιο με οποιοδήποτε κόστος. Ας τα αφήσουμε όμως αυτά στην άκρη για αργότερα.

Έγραφα παραπάνω πως μέσα από την μελέτη των συγκεκριμένων παιγνίων αποκτούμε την δυνατότητα να ερμηνεύσουμε το εξής κοινωνικό φαινόμενο: Γιατί μια ομάδα ανθρώπων αποτυγχάνει να συνεργαστεί με αποτέλεσμα να μην μπορεί να μεγιστοποιήσει το όφελός της, την ικανοποίηση των αναγκών της, την ευημερία της. Τι είναι αυτό που οδηγεί τους ανθρώπους να φέρονται με τον τρόπο που είδαμε; Μέσα από την παρουσίαση και ανάλυση των δυο παιγνίων, του «Προβλήματος των Τζαμπατζήδων» και του «Κυνηγιού», καταλήξαμε στα στοιχεία εκείνα, στα χαρακτηριστικά τα οποία απουσίαζαν από τους παίκτες. Είδαμε δυο άτομα να ομολογούν και να καταλήγουν στην φυλακή με την θέλησή τους. Είδαμε επίσης μια ομάδα κυνηγών να ξεκινά με έναν φιλόδοξο στόχο και στη συνέχεια αυτός να κινδυνεύει να εξαφανιστεί.

Οι δυο λέξεις κλειδιά, που προέκυψαν όπως είδαμε από την ανάλυση των παιγνίων, είναι Εμπιστοσύνη και Αισιοδοξία. Δηλαδή, ο βαθμός εμπιστοσύνης που υπάρχει ανάμεσα στους παίκτες, και το είδος των σκέψεών τους. Ο Rousseau μας έδειξε με έναν αρκετά έξυπνο τρόπο πως το αποτέλεσμα των προσπαθειών μας εξαρτάται σε πολύ μεγάλο βαθμό από την ποιότητα της σκέψης μας. Αν είμαστε αισιόδοξοι για κάτι, θα το πετύχουμε, αν όχι, θα αποτύχουμε. Τόσο απλά. Βέβαια, θα πρέπει στο σημείο αυτό να ξεκαθαρίσουμε πως μιλάμε καθαρά για την ομάδα, οποιαδήποτε εξωτερική επιρροή, αρνητική ή θετική, δεν λαμβάνεται υπ' όψιν.

Πώς θα μας βοηθήσουν αυτά να καταλάβουμε τους πολίτες, τις διάφορες ενώσεις που αυτοί δημιουργούν, τους θεσμούς, το κράτος; Πολλοί θα έθεταν αυτή

την ερώτηση. Για αυτό τον λόγο, θέλω να παρουσιάσω την ιδέα μου και την πορεία της συλλογιστικής μου λίγο καλύτερα και πληρέστερα. Κατ' αρχάς, έχω εκθέσει το απαραίτητο θεωρητικό πλαίσιο ούτως ώστε να μπορούμε να προχωρήσουμε βαθύτερα στο θέμα μας. Το πρώτο βήμα που θα ήθελα να κάνω στο σημείο που βρισκόμαστε είναι η εισαγωγή των απαραίτητων ορισμών, καθώς πιστεύω πως θα κάνει την παρούσα ανάλυση πιο κατανοητή, ευχάριστη και σαφή. Όταν λέω πως θα εισάγω ορισμούς, δεν εννοώ κάτι παραπάνω από την απόδοση συγκεκριμένου νοήματος σε λέξεις που ως τώρα έλεγα κάπως αβίαστα. Αναφέρομαι σε ιδέες όπως το Κράτος, η κοινωνία των Πολιτών, η Τοπική Αυτοδιοίκηση και γενικά σε έννοιες που εύκολα μπορούν να εκληφθούν με λάθος τρόπο εξαιτίας της εγγενούς ασάφειας που φέρουν. Έτσι, θα είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε για τι ακριβώς μιλάμε, χωρίς τον κίνδυνο να δημιουργηθούν οι οποιεσδήποτε παρερμηνείες.

Στην συνέχεια, θα προσπαθήσω να μεταφέρω τα παίγνια από την Θεωρία Παιγνίων στην πραγματική κοινωνική ζωή (όπως και αν εννοείται αυτή). Αυτός άλλωστε δεν είναι και ο λόγος που δημιουργήθηκαν; Να ερμηνεύσουν την κοινωνική ζωή με το δικό τους, μοναδικά επιστημονικό όπως λένε οι παιγνιοθεωρητικοί, τρόπο. Αφού γίνει αυτό, θα έχει τεθεί το μοντέλο με το οποίο αποκτούμε πλέον την δυνατότητα να εξηγήσουμε πολλά από τα φαινόμενα που παρατηρούνται στην χώρα και στην κοινωνία μας, είτε σε εθνικό είτε σε υποεθνικό/τοπικό επίπεδο. Με άλλα λόγια, αν καταφέρω να αποδείξω πως όντως οι έννοιες εμπιστοσύνη και αισιοδοξία δεν σημαίνουν και πολλά πράγματα για τους ανθρώπους που θα μελετήσουμε, θα έχουμε φτάσει σε μια αρκετά ικανοποιητική περιγραφή και ερμηνεία των όσων μελετάμε.

Στη συνέχεια, θα κάνουμε μια μικρή σύγκριση των όσων συμβαίνουν σήμερα στη δημόσια σφαίρα της Ελλάδας με πρακτικές παλαιότερων χρόνων. Αυτό θα μας βοηθήσει να κατανοήσουμε αφενός γιατί κάποια πράγματα έγιναν με τον τρόπο που έγιναν και αφετέρου γιατί δεν αλλάζουν, ανεξαρτήτως του τι ισχυρίζονται μερικοί.

Ίσως να καθυστέρησα να εκθέσω πλήρως την συλλογιστική πορεία που ακολούθησα για να καταλήξω στον τρόπο που θα μελετηθεί το θέμα μας, ελπίζω όμως να κατάφερα να παρουσιάσω τις σκέψεις μου χωρίς να αφήσω σημαντικά κενά ή να γίνω κουραστικός. Έφτασε όμως η στιγμή για να αρχίσουμε να μιλάμε λίγο πιο συγκεκριμένα.

2.3.2 Το Κράτος

Δεν υπάρχει νομίζω άνθρωπος, εκτός αν είναι απολύτως αναλφάβητος ή ακοινώνητος, που να μην έχει ακούσει και χρησιμοποιήσει τον όρο «Κράτος». Πρόκειται για έναν όρο που συναντάται σε όλες τις σύγχρονες κοινωνίες. Τι είναι όμως το Κράτος, τι ακριβώς περιγράφει και ποια είναι η φύση του; Αυτά και άλλα παρεμφερή ερωτήματα θα προσπαθήσουμε να διερευνήσουμε στην παρούσα υποενότητα.

Στα προηγούμενα, παρακολουθήσαμε να γίνεται αναφορά σε δυο μεγάλους θεωρητικούς οι οποίοι προσπάθησαν να βρουν τα κατάλληλα μοντέλα κοινωνίας που θα εμπόδιζαν το επικίνδυνο σενάριο της «φυσικής κατάστασης» να βγει αληθινό. Για λόγους συνοχής, αξίζει να ξαναφέρουμε στο νου μας την ιδέα αυτής της κατάστασης. Όλα ξεκινούν από τη σκέψη του τι θα γινόταν σε μια ομάδα ανθρώπων, σε μια κοινωνία, αν δεν υπήρχε καμιά συμφωνία, τυπική ή άτυπη δεν μας ενδιαφέρει, που να της δίνει δομή και οργάνωση. Με άλλα λόγια, να κατανέμει την ισχύ και την εξουσία. Τότε, επισημαίνουν και οι δυο, με διαφορετικά λόγια ο καθένας, με την ίδια όμως λογική, αυτό που θα επικρατήσει στους ανθρώπους θα είναι η απόλυτη απομόνωση του ενός από τον άλλον. Το κάθε άτομο θα νοιάζεται μόνο για τα προσωπικά/ατομικά του συμφέροντα και αυτό που μοιραία θα επικρατήσει, για να χρησιμοποιήσω τα λόγια του T. Hobbes, θα είναι ένας πόλεμος όλων εναντίον όλων.

Αυτή πάνω κάτω είναι η κατάσταση που φοβόντουσαν οι μεγάλοι φιλόσοφοι, Rousseau, Hobbes και άλλοι, και η οποία οδήγησε στην κατασκευή του όρου «Κράτος». Φυσικά, υπάρχουν απόψεις που απορρίπτουν αυτή την θεωρητική κατασκευή ως μη εφαρμόσιμη με το απλούστατο επιχείρημα πως δεν μπορεί να υπάρξει τέτοιος άνθρωπος. Ενώ δηλαδή η «φυσική κατάσταση» θέλει να μας παρουσιάσει ένα σύνολο α-κοινωνικών ανθρώπων, είναι αμφίβολο κατά πόσον αυτό μπορεί να είναι αληθινό. Η αλήθεια είναι πως δεν μπορεί να αντικρουστεί εύκολα αυτή η ένσταση.

Μπορούμε όμως να χρησιμοποιήσουμε το νοητικό κατασκευάσμα των παραπάνω ανδρών ούτως ώστε να καταλάβουμε την ιδέα του Κράτους. Η ιδέα έχει ως εξής: Όλοι οι άνθρωποι φέρουν πάθη, συμφέροντα, ανάγκες, απόψεις. Αυτά τα στοιχεία, προφανώς και ευτυχώς, διαφέρουν από άτομο σε άτομο. Όταν λοιπόν ένας άνθρωπος έρχεται σε επαφή με έναν άλλον, έρχονται σε επαφή και τα στοιχεία αυτά.

Φυσική συνέπεια του γεγονότος αυτού είναι οι άνθρωποι να διαφωνούν μεταξύ τους. Ο κατάλογος δεν έχει ορατό τέλος. Οι άνθρωποι μπορούν να διαφωνήσουν για τα πάντα. Πώς πρέπει να ζούμε; Πώς θα διανείμουμε τους διαθέσιμους πόρους; Ποιος θα πάρει τα περισσότερα; Και το σημαντικότερο, ποιος θα τα αποφασίσει όλα αυτά; Θα μπορούσε κάποιος να απαντήσει σε τέτοιου είδους ερωτήματα; Η Πολιτική, μας απαντά ο Andrew Heywood. Η διαδικασία μέσα από την οποία οι άνθρωποι «ορίζουν, τηρούν και τροποποιούν τους γενικούς κανόνες βάσει των οποίων ζουν».⁵⁰

Η Πολιτική είναι μια έννοια που εμπεριέχει πολλές και δυσδιάκριτες τις περισσότερες φορές διαστάσεις. Με άλλα λόγια, δεν υπάρχει απόλυτος ή μοναδικός τρόπος με τον οποίο να μπορεί κάποιος να την μελετήσει. Πάντα θα βρίσκονται επιχειρήματα τα οποία θα έχουν ως στόχο να στρέψουν την προσοχή προς την μια ή την άλλη κατεύθυνση. Για αυτό το λόγο, από εδώ και στο εξής, όταν αναφερόμαστε στον όρο Πολιτική, θα εννοούμε την διαδικασία της προηγούμενης παραγράφου. Μια διαδικασία, απλή στα λόγια, τρομερά δύσκολη στην πράξη.

Αν τώρα προσθέσουμε δίπλα στην λέξη πολιτική τον όρο *κοινότητα* προκύπτει αυτό που θα λέγαμε λύτρωση των ανθρώπων από τα κακά της φυσικής κατάστασης, σύμφωνα πάντα με την άποψη του Hobbes. Τι είναι όμως στα αλήθεια μια πολιτική κοινότητα και γιατί να πιστέψει κάποιος σε αυτή; Τι μπορεί να προσφέρει στα μέλη της και τέλος, πώς δημιουργείται;

Πολλά ερωτήματα, θα μας βοηθήσουν όμως να καταλάβουμε αρκετά για τη ζωή σε μια κοινωνία. Ας πάρουμε τα πράγματα από την αρχή. Καλώς ή κακώς, στην ζωή των ανθρώπων υπάρχουν δραστηριότητες τις οποίες μπορεί να εκτελέσει ο καθένας μόνος του και δραστηριότητες οι οποίες απαιτούν την συμβολή όλων. Για να συμβάλλουν όμως οι άνθρωποι σε κάτι, οτιδήποτε και αν είναι αυτό πρέπει πρώτα απ' όλα να συνεννοηθούν πώς θα το κάνουν.⁵¹ Στην σχετική βιβλιογραφία, αυτή η συνεννόηση, η πρωταρχική κίνηση που μετατρέπει ένα σύνολο ατόμων σε μια συνεκτική κοινότητα, αποκαλείται Κοινωνικό Συμβόλαιο.⁵² Είναι μια κίνηση που ίσως να μην έχει πραγματοποιηθεί ποτέ ιστορικά. Παρότι όμως είναι απλά μια

⁵⁰ Heywood, A., (2011), *Εισαγωγή στην Πολιτική*, ΑΘΗΝΑ, ΠΟΛΙΣ, σσ 22

⁵¹ Μπορούμε να φανταστούμε τι θα γινόταν στο «Κυνήγι του Ελαφιού» αν ο καθένας έκανε ό,τι του άρεσε.

⁵² Θα τις βρούμε ως Συμβολαιακές Θεωρίες, κύριοι δημιουργοί των οποίων είναι οι: Rousseau, Hobbes, Locke και Rawls

θεωρητική κατασκευή, καταφέρνει να επισημάνει και να μας κάνει να συνειδητοποιήσουμε την αναγκαιότητα που κρύβεται πίσω από όλη αυτή την ιδέα.

Με απλά λόγια, αν οι άνθρωποι δεν προχωρούσαν σε αυτές τις ενώσεις, ούτως ώστε να μπορούν να ζουν και να συμβιώνουν στα πλαίσια μιας κοινωνίας, μιας κοινότητας, και εξακολουθούσαν να νοιάζονται μόνο για την προσωπική τους επιβίωση, το πιθανότερο είναι πως ή θα είχαμε εξαφανιστεί από τη Γη ή θα ζούσαμε ακόμα στις σπηλιές. Για να μην αναφέρουμε πως σύμφωνα με την ανθρωπολογία, ακόμα και οι άνθρωποι των σπηλαίων είχαν τις δικές τους κοινωνικές δομές. Διαφορετικές και δυσπρόσιτες για τον σημερινό «σύγχρονο» άνθρωπο, υπαρκτές όμως. Αισθάνομαι πως ο λόγος για τον οποίο οι άνθρωποι «πρέπει» να πιστεύουν στην κοινότητα έχει γίνει κατανοητός. Η κοινότητα μπορεί να προσφέρει στον άνθρωπο το ασφαλές πλαίσιο ούτως ώστε να οργανώνει την ζωή του απαλλαγμένος από φόβους, εξωτερικούς και εσωτερικούς.

Γιατί όμως την ονομάζουμε πολιτική αυτή την κοινότητα; Είναι ένα ερώτημα που μπορεί να μας απαντήσει ο Αριστοτέλης μέσα από την άποψή του για την φύση του ανθρώπου. Είναι πολύ απλό: «Ο άνθρωπος είναι από την φύση του ζώο πολιτικό»!⁵³ Μ' άλλα λόγια, το πώς θα δημιουργηθεί και θα κυβερνάται μια κοινότητα, είναι από τη φύση του, ένα θέμα πολιτικό. Αυτό αυτομάτως υποδηλώνει πως η συζήτηση για την σύσταση μιας πολιτικής κοινότητας δεν είναι κάτι τόσο απλό. Όταν σε μια ομάδα ανθρώπων ενυπάρχουν διαφορετικά συμφέροντα, διαφορετικές απόψεις, ανάγκες και στόχοι, κατανοούμε πως η σύγκρουση είναι κάτι το αναπόφευκτο. Μέσα από αρκετή, όχι κουραστική ελπίζω, συζήτηση έχουμε δείξει πως η ζωή σε μια κοινωνία, είναι εκ φύσεως άρρηκτα συνδεδεμένη με τα φαινόμενα της σύγκρουσης και της συνεργασίας. Τα φαινόμενα αυτά καλείται να διαπραγματευτεί η πολιτική. Οι άνθρωποι κατανοούν (έτσι τουλάχιστον θα έπρεπε να είναι, έχοντας μελετήσει τα παίγνια παραπάνω) πως για να επηρεάσουν τους κανόνες βάσει των οποίων θα ζουν, η συνεργασία με τους άλλους είναι επιβεβλημένη.

Καλά ως εδώ, θα πει κάποιος. Οι άνθρωποι κατάφεραν και συνειδητοποίησαν την αναγκαιότητα της συνεργασίας, τουλάχιστον με αυτούς που μοιράζονται τα ίδια συμφέροντα, σκοπούς, ενδιαφέροντα. Τι θα κάνουν από αυτό το σημείο και μετά; Ποιος θα τους διασφαλίσει την τήρηση των όσων έχουν συμφωνήσει; Ποιος, με άλλα λόγια θα είναι υπεύθυνος για την τάξη; Σε αυτό το σημείο επεμβαίνει ο Hobbes και

⁵³ Heywood, A., (2011), *Εισαγωγή στην Πολιτική*, ΑΘΗΝΑ, ΠΟΛΙΣ, σσ 21

μας λέει: «Ο Λεβιάθαν, ο θνητός θεός, στον οποίο θα οφείλουμε από 'κει και πέρα την ειρήνη και τη διαφέντευση μας».⁵⁴ Με τι αντάλλαγμα θα το κάνει αυτό; Γιατί και πώς ένας άνθρωπος ή μια ομάδα ανθρώπων να έχει λόγο να προστατεύει μια κοινότητα από εξωτερικούς και εσωτερικούς εχθρούς; Εδώ βρίσκεται, κατά την γνώμη μου, το κρισιμότερο σημείο. Είναι δύσκολο για έναν άνθρωπο να απεμπολήσει το δικαίωμα της αυτοκυβέρνησης στο όνομα μιας υποθετικής ειρήνης. Προκειμένου όμως να συγκροτηθεί η απαραίτητη εξουσία η οποία θα δοθεί στον Λεβιάθαν ούτως ώστε να μπορέσει να προστατεύσει τους ανθρώπους, είναι απαραίτητο οι τελευταίοι να προχωρήσουν σε αυτήν την ενέργεια. Μόνο με αυτόν τον τρόπο, μας λέει ο Hobbes, μπορούν να αναχθούν όλες οι βουλήσεις σε μια.⁵⁵ Μόνο με αυτόν τον τρόπο, θα σταματήσει ο ένας να «χτυπά» τον άλλον σε έναν πόλεμο δίχως τέλος. Έχουμε κάνει τόση συζήτηση που νομίζω πως είναι σχετικά εύκολο να μπούμε στην λογική της παραπάνω ιδέας. Μια ομάδα «εναρμονισμένων» συμφερόντων οπωσδήποτε είναι πιο δυνατή από σκόρπια, ατομικά συμφέροντα.

Σε παρόμοια λογική πρέπει να πούμε πως κινείται και ο Rousseau με το «Κοινωνικό Συμβόλαιο». Μια σημαντική διαφορά όμως υπάρχει ανάμεσα στους δυο διανοούμενους. Ενώ ο Hobbes δεν πιστεύει πως ο άνθρωπος θα αλλάξει συμμετέχοντας στην Πολιτική κοινότητα, με τον Rousseau συμβαίνει το αντίθετο. Φτάνει μόνο να αναφερθεί η σύγκριση που κάνει ανάμεσα στον άνθρωπο που δεν εντάχθηκε ακόμα στην πολιτική κοινότητα και σε αυτόν που εντάχθηκε. Δεν διστάζει να αποκαλέσει τον πρώτο μωρό και περιορισμένο ζώο και τον δεύτερο νοήμον ον και άνθρωπο.⁵⁶ Τόσο πολύ πίστευε στην δύναμη της πολιτική κοινότητας και στα καλά που θα προσέφερε σε όσους κατάφερναν την δημιουργήσουν.

Επειδή αισθάνομαι πως έχουν ειπωθεί πάρα πολλά για την πολιτική κοινότητα, θα ήθελα να μεταβούμε σε αυτό που ονομάζουμε Κυβέρνηση όπως και στην Κοινωνία των Πολιτών ούτως ώστε να μπορέσουμε σιγά σιγά να προχωρήσουμε στην σύνθεση όλων αυτών των στοιχείων και να καταλάβουμε επιτέλους την έννοια του Κράτους.

Λίγο πιο πάνω αναφέρθηκε η λέξη Λεβιάθαν. Ένα ον που θα έχει ως κύριο σκοπό της ύπαρξής του την διαφύλαξη των όσων έχουν διαπραγματευτεί και

⁵⁴ Hobbes, T., (2006), *ΛΕΒΙΑΘΑΝ Η Ύλη, Μορφή και Εξουσία Μιας Εκκλησιαστικής και Λαϊκής Πολιτικής Κοινότητας*, μτφ. Γ. Πασχαλίδης & Α. Μεταξόπουλος, ΑΘΗΝΑ, ΓΝΩΣΗ σσ 241

⁵⁵ Οπ. παρ.

⁵⁶ Rousseau, J. J., (2004), *ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΣΥΜΒΟΛΑΙΟ Η ΑΡΧΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ*, μτφ Β. Γρηγοροπούλου & Α. Σταϊνχάουερ, επιμ. Β. Γρηγοροπούλου, ΑΘΗΝΑ, ΠΟΛΙΣ, σσ 67

συμφωνήσει οι πολίτες μεταξύ τους. Είπαμε επίσης πως μπορεί να είναι είτε ένας άνθρωπος είτε μια συνέλευση ανθρώπων. Το τι από τα δυο θα επικρατήσει σε μια Πολιτεία είναι θέμα επιλογής. Ποια είναι όμως η φύση της κυρίαρχης εξουσίας που έχει πλέον αυτό το ον; Για να απαντήσουμε στο ερώτημα θα χρειαστεί να στρέψουμε την συζήτησή μας στην λεγόμενη αρχή διάκρισης των εξουσιών όπως την εξέφρασαν προσωπικότητες σαν τον Αριστοτέλη και τον Montesquieu. Μία αρχή, σύμφωνα με την οποία μέσα σε κάθε Πολιτεία, υπάρχουν τριών ειδών λειτουργίες: Η Νομοθετική, η Εκτελεστική και η Δικαστική.⁵⁷ Τι αρμοδιότητες έχει η κάθε λειτουργία; Αν θέλαμε να τις περιγράψουμε συνοπτικά θα λέγαμε τα εξής: Η Νομοθετική είναι η λειτουργία της θέσπισης των νόμων που διέπουν μια οργανωμένη κοινωνία, ένα Κράτος. Η Εκτελεστική είναι αρμόδια για την εφαρμογή των νόμων και η Δικαστική για την απονομή της Δικαιοσύνης.

Αξίζει ωστόσο να τονιστεί πως οι λειτουργίες αυτές δεν διαχωρίζονται μόνο σε θεωρητικό επίπεδο. Ο Αριστοτέλης για παράδειγμα, κατανοώντας την σοβαρότητα του θέματος, δεν αρκέστηκε μόνο στην αναλυτική διάκριση των εν λόγω λειτουργιών. Αντί αυτού, προχώρησε ακόμα παραπέρα και έφτασε στην διάκριση της διαδικασίας της ενάσκησής τους από διαφορετικά όργανα (διάκριση των εξουσιών).⁵⁸ Γιατί να υπάρχει αυτή η διάκριση, θα μπορούσε να ρωτήσει κάποιος. Ο βασικός σκοπός πίσω από την συγκεκριμένη διάκριση είναι η προώσπιση της ελευθερίας των πολιτών. Κάτι που μπορεί να επιτευχθεί μέσω της αποτροπής της συγκέντρωσης της εξουσίας σε συγκεκριμένα άτομα ή όργανα. Για να το θέσω λίγο διαφορετικά, αρκεί να αναφερθεί η διατύπωση του Gabriel Almond «Διάκριση+ Έλεγχος+ Ισορροπίες= Ελευθερία» ούτως ώστε να κατανοήσουμε πόσο σημαντικό είναι το συγκεκριμένο θέμα.⁵⁹

Νομίζω πως έχοντας εκθέσει την διάκριση των λειτουργιών/εξουσιών, δεν χρειάζονται περισσότερα λόγια για να κατανοήσουμε πως όταν αναφέρουμε την έννοια Κυβέρνηση, αυτή συμπεριλαμβάνει και τις τρεις εξουσίες. Δυστυχώς όμως, όπως θα δείξουμε και στην συνέχεια της μελέτης, αυτό δεν φαίνεται να είναι τόσο κατανοητό ή ξεκάθαρο στην Χώρα μας. Οι πλειοψηφία των Ελλήνων πολιτών, στο άκουσμα και μόνο της φράσης «Τι γνώμη έχετε για την Κυβέρνηση;» αντιδρά, και μάλιστα αρνητικά! Προτείνω όμως να κρατήσουμε λίγο ακόμα την συζήτηση στις

⁵⁷ Μακροδημήτρης, Α., (2010), *ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ, Στοιχεία διοικητικής οργάνωσης*, ΑΘΗΝΑ-ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ, σσ 19

⁵⁸ Οπ παρ.

⁵⁹ Οπ παρ. σσ 20

απαραίτητες θεωρητικές έννοιες. Με αυτό τον τρόπο, όπως έχει επισημανθεί άλλωστε, θα είμαστε σε θέση να κατανοήσουμε ευκολότερα και πληρέστερα γιατί μια Χώρα σαν την Ελλάδα βρίσκεται στην κατάσταση που βρίσκεται.

Αφού λοιπόν έχουμε περιγράψει από τι αποτελείται η κυβέρνηση μιας Χώρας καθώς και τις προϋποθέσεις κάτω από τις οποίες πρέπει να λειτουργεί αν θέλει να απολαμβάνει την νομιμοποίηση της κοινωνίας, χρήσιμο για την συνέχεια της μελέτης θα ήταν να περιγράψουμε ένα κομμάτι της διοίκησης που βρίσκεται ένα επίπεδο κάτω από την κυβέρνηση. Ο λόγος, στην Τοπική Αυτοδιοίκηση. Τι είναι όμως αυτή και γιατί υπάρχει; Με πολύ απλά λόγια, Τοπική Αυτοδιοίκηση είναι η κυβέρνηση μιας συγκεκριμένης τοποθεσίας, μιας πόλης, ενός χωριού ή μιας κοινότητας.⁶⁰ Είναι θα λέγαμε μια μορφή κυβέρνησης η οποία απομακρύνεται από το κέντρο και κατευθύνεται περισσότερο προς το μέρος του πολίτη. Στην Ελλάδα, η διοίκηση των τοπικών υποθέσεων προβλέπεται από το ίδιο το Σύνταγμα (άρθρο 102, παρ. 1).⁶¹ Η μορφή της, εξειδικεύεται με τον νόμο 3852/2010 (ΦΕΚ 87 Α/7-6-2010).

Γιατί υπάρχει όμως η Τοπική Αυτοδιοίκηση αφού όπως είπαμε παραπάνω οι πολίτες κατάφεραν να συνεννοηθούν και να εξοπλίσουν με την απαραίτητη εξουσία την κεντρική Κυβέρνηση; Ο βασικότερος λόγος μπορεί να αντληθεί από την λογική του ότι όσο πιο συγκεντρωτικά λειτουργεί μια εξουσία, ένα σώμα, όσο ήπιο και αν είναι αυτό, τόσο πιο μακριά θα αισθάνονται οι πολίτες, ό,τι και συνεπάγεται αυτό. Πιο συγκεκριμένα, στον κατάλογο των επιχειρημάτων υπέρ της αποσυγκέντρωσης μπορούμε να συμπεριλάβουμε την Συμμετοχή, την Ανταπόκριση, τη Νομιμοποίηση και την Ελευθερία, για να αναφέρω μερικά.⁶² Αν κοιτάξουμε τον τίτλο της παρούσας μελέτης θα δούμε πως χωρίζεται σε τρία στοιχεία. Αυτά είναι η Κεντρική Διοίκηση, η Τοπική Αυτοδιοίκηση και οι πολίτες σαν σύνολο. Τι σχέση έχει το ένα με το άλλο και πώς αλληλεπιδρούν;

Αν αναλύσουμε σε βάθος την Θεωρία Παιγνίων, θα κατανοήσουμε απόλυτα το συγκεκριμένο σημείο. Τόσο βάσει της ίδιας της θεωρίας όσο και μέσω της «αποτυχίας» της να προβλέψει τα πάντα όσον αφορά στις στρατηγικές αλληλεπιδράσεις με άλλα λόγια, της Απροσδιοριστίας .

60 Heywood, A., (2011), Εισαγωγή στην Πολιτική, ΑΘΗΝΑ, ΠΟΛΙΣ, σσ 239

61 Μακρυδημήτρης, Α., (2010), ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ, Στοιχεία διοικητικής οργάνωσης, ΑΘΗΝΑ-ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ, σσ 236

62 Heywood, A., (2011), Εισαγωγή στην Πολιτική, ΑΘΗΝΑ, ΠΟΛΙΣ, σσ 229

Θέλω να κλείσω αυτή αυτό το κεφάλαιο με μια συγκεκριμένη και πολύ σημαντική παρατήρηση η οποία θα μας κάνει να καταλάβουμε τι έχει πάει «στραβά» με την περίπτωση της Ελλάδας. Πρέπει να κατανοήσουμε κάτι πολύ απλό. Όταν αναφέρουμε την έννοια Κράτος, είτε μας αρέσει είτε όχι, μέσα της περικλείονται τα εξής στοιχεία:

- Πρωτογενής Κυρίαρχη εξουσία
- Λαός
- Συγκεκριμένη γεωγραφική έκταση

Σε λίγο θα γίνει κατανοητό γιατί επιμένω τόσο έντονα στο συγκεκριμένο θέμα. Στο επόμενο κεφάλαιο, που θα είναι και το τελευταίο της μελέτης αυτής, θα προσπαθήσουμε να αποκρυπτογραφήσουμε την συμπεριφορά των παραπάνω στοιχείων, ήτοι της Κεντρικής Κυβέρνησης, της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και του πολίτη. Γιατί η μεταξύ τους σχέση είναι αυτή που είναι καθώς και γιατί, από τα δεδομένα που μέχρι τώρα έχουμε, δείχνει να αντέχει τόσο πολύ στο χρόνο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΤΟ ΠΑΙΓΝΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

3.1 ΠΑΓΙΔΕΥΜΕΝΟΙ ΣΤΟ ΔΙΛΗΜΜΑ:

Ζούμε σε μια κοινωνία για την οποία έχουν γραφεί και ειπωθεί πάρα πολλά, ειδικά τα τελευταία χρόνια. Άλλες φορές κρίνεται θετικά και άλλες αρνητικά. Ζούμε σε έναν τόπο ο οποίος, καλώς ή κακώς, φέρει μια τεράστια Ιστορία. Ξεκινώντας κάποιος να μελετά την ζωή στην Αρχαία Ελλάδα, θα περάσει στην Βυζαντινή Αυτοκρατορία, θα εξετάσει τι βίωσε ο Ελληνικός λαός κάτω από την Οθωμανική Αυτοκρατορία και θα βρεθεί να πασχίζει να καταλάβει τι ακριβώς γίνεται όσον αφορά στο Ελληνικό πλέον Κράτος από το 1821 και έπειτα.

Την τελευταία αυτή περίοδο, δηλαδή από την στιγμή που το ελληνικό κράτος ιδρύεται μέχρι σήμερα, θα προσπαθήσουμε να σκιαγραφήσουμε όσο πιο σύντομα γίνεται στο παρόν κεφάλαιο. Ο λόγος είναι ο εξής: Εξετάζοντας τον τρόπο που συμπεριφέρονταν και την τακτική που χρησιμοποιούσαν οι Έλληνες, πολιτικοί και απλοί πολίτες, όσον αφορά στα δημόσια πράγματα της Χώρας, και συνδέοντας τον με την σημερινή πραγματικότητα, θα έχουμε πλησιάσει, κατά την γνώμη μου, όσο πιο κοντά γίνεται στην ρίζα του θέματός μας. Συνδέοντας μάλιστα τις τακτικές αυτές με ερμηνείες τις οποίες θα «δανειστούμε» από την Θεωρία Παιγνίων, θα ελαχιστοποιήσουμε όσο είναι δυνατό, τις όποιες αμφισβητήσεις θα μπορούσαν να γεννηθούν.

Ας κάνουμε μια προσπάθεια προς αυτήν την κατεύθυνση. Όλα ξεκινούν από την στιγμή που οι Έλληνες αποφασίζουν πως δεν μπορούν να ζουν άλλο υπό την Οθωμανική δεσποτεία. Αφού λοιπόν, καταφέρουν μέσα από πολλούς αγώνες να αποκτήσουν την ελευθερία που τόσο πολύ έδειχναν να θέλουν, συνέβη το εξής. Στο τιμόνι της ελληνικής κυβέρνησης τοποθετείται ένας βουαρός με το όνομα Όθωνας. Γιατί, θα μπορούσε πολύ εύλογα να ρωτήσει κάποιος. Στην απάντηση του συγκεκριμένου «Γιατί», κρύβεται πιστεύω, το μυστικό που μπορεί να δώσει απαντήσεις για όλη τη μετέπειτα πορεία του κράτους. Ας το απαντήσουμε.

Όπως είναι γνωστό, ο πόλεμος της Ανεξαρτησίας δεν διοργανώθηκε και περατώθηκε από οργανωμένο στρατό με τη σημερινή σημασία του όρου. Υπεύθυνοι για το ρόλο του σημερινού «Στρατηγού» αν τον πούμε έτσι, ήταν οι λεγόμενοι οπλαρχηγοί. Με απλά λόγια, ήταν οι συντονιστές και οι αρχηγοί του αγώνα, κάτω από τους οποίους κινούνταν διαφορετικές, διακριτές ομάδες. Γιατί είναι κακό αυτό και πώς αυτό έφερε τον Όθωνα στην θέση της εξουσίας; Προφανώς ένας αγώνας ο οποίος διεξάγεται με σκοπό να χαρίσει την ελευθερία σε έναν λαό, σε ένα έθνος, δεν θα μπορούσε ποτέ να χαρακτηριστεί αρνητικά από κάποιον σώφρων άνθρωπο. Τι γίνεται όμως στην περίπτωση που όσοι πολέμησαν σε αυτόν έχοντας ηγετικούς ρόλους βγήκαν με φιλοδοξίες που ξεπερνούσαν τις δυνατότητές τους; Τι γίνεται όταν όλοι ήθελαν να καθίσουν στην θέση του κυβερνήτη της Χώρας;

Είναι τόσο απλό όσο και λυπηρό. Όταν πολλοί άνθρωποι δεν μπορούν να διαπραγματευθούν για ένα ζήτημα τόσο σοβαρό όπως την κυβέρνηση μιας χώρας, το ζήτημα αυτό λύνεται από άλλους. Επειδή όμως δεν είναι ωραίο να μιλάς πάντα θεωρητικά, θα προχωρήσω κάνοντας τα παραπάνω πιο συγκεκριμένα. Ο κ. Κωστής στο πρόσφατο έργο του με το οποίο πραγματεύεται τους μηχανισμούς και τις διαδικασίες οι οποίες συνέβαλλαν στον σχηματισμό του ελληνικού κράτους αναφέρει σχετικά με την είσοδο του Όθωνα: «Ο αγώνας των προχοντικών ομάδων, προκειμένου ορισμένες από αυτές να επιβληθούν ως κεντρική εξουσία στο κράτος που γεννιόταν,... καθώς καμία παράταξη δεν ήταν σε θέση να επιβληθεί οριστικά και αμετάκλητα στην άλλη. Προέκυπτε, λοιπόν, η ανάγκη ενός εξωτερικού μεσολαβητή».⁶³ Μας θυμίζει αυτό κάτι αν το συγκρίνουμε με το σήμερα; Η απάντηση δεν μοιάζει και τόσο καλή!

Μπορούμε να φέρουμε στο νου μας ένα παίγνιο που να περιγράφει την συμπεριφορά των παραπάνω ομάδων; Η απάντηση είναι καταφατική και το παίγνιο είναι το «Δίλημμα του Κρατούμενου». Τι γινόταν εκεί; Ο κάθε υποψήφιος προς κράτηση έπρεπε να πάρει μια απόφαση. «Συνεργάζεσαι με τον άλλον ή κοιτάς μόνο τον εαυτό σου;» Ενδιαφέρον θα είχε να φανταστούμε τι θα γινόταν αν το ερώτημα αυτό ετίθετο στις προχοντικές ομάδες. Την απάντηση την δώσαμε παραπάνω. Ανίκανοι να συνεργαστούν, για τον έναν ή τον άλλον λόγο, μικρή σημασία έχει, κατάφεραν με αυτόν τον τρόπο να δώσουν βήμα στις Μεγάλες Δυνάμεις ούτως ώστε να κανονίσουν αυτές την διακυβέρνηση της νεοσύστατης Ελλάδας.

⁶³ Κωστής, Κ., (2013), *Τα κακομαθημένα παιδιά της Ιστορίας-Η διαμόρφωση του νεοελληνικού κράτους, 18^{ος}-21^{ος} αιώνας*, ΑΘΗΝΑ, ΠΟΛΙΣ, σσ178

Αυτό, με ελάχιστα λόγια είναι το «Γιατί» που αναφέραμε πιο πάνω. Με αυτόν τον τρόπο, η διακυβέρνηση της Χώρας περνά «ξανά» σε ξένα χέρια. Με μια διαφορά όμως, αυτή τη φορά οι ίδιοι οι Έλληνες βοήθησαν να πάρει την εξουσία ο Όθωνας και κατ' επέκταση οι ηγέτιδες δυνάμεις. Η συνέχεια, αν και καλύτερη από την περίοδο της τουρκοκρατίας, δεν αρέσει στους Έλληνες. Ούτε στους πολιτικούς ούτε στους απλούς πολίτες. Δεν είναι τυχαίο που η χώρα έχει αλλάξει δυο χούντες και τρεις Δημοκρατίες. Στο ίδιο μήκος κύματος κινείται και ο καθηγητής πολιτισμικής ανθρωπολογίας Γκριζέλης όταν διερευνά την ελληνική ιδιαιτερότητα και συγκεκριμένα τους παράγοντες που διαμόρφωσαν και διαμορφώνουν την ελληνική δημόσια διοίκηση και γραφειοκρατία. Αφού λοιπόν μας κάνει μια περιγραφή της θέσης που κατέχει η Χώρα μας στις διεθνείς κλίμακες φαινομένων όπως η διαφθορά και η διαπλοκή του πολιτικού μας συστήματος, καταλήγει στο συμπέρασμα πως ο Έλληνας δεν θέλει το κράτος του. Δεν το εμπιστεύεται, το θεωρεί ξένο, εχθρικό.⁶⁴ Είναι πάρα πολύ εύκολο, από τη δική μου τουλάχιστον οπτική, και με όσα έχουμε πει παραπάνω να καταλάβουμε πως και γιατί ένα κράτος που αντιμετωπίζεται με αυτόν τον τρόπο από αυτούς που «υποτίθεται» πως εξυπηρετεί βρίσκεται στην κατάσταση που βρίσκεται, ή αν θέλουμε, δεν μπορεί να οργανωθεί από κανέναν, όσες προσπάθειες και αν γίνουν.⁶⁵

Στο σημείο αυτό, αφού έχουμε εκθέσει συνοπτικά τις ερμηνείες διαφόρων ερευνητών, κρίνω απαραίτητο να διερευνήσουμε τι πιστεύει πραγματικά ο μέσος Έλληνας πολίτης ούτως ώστε να μας δοθεί η ευκαιρία να κρίνουμε αναλόγως. Προκειμένου να το κάνω αυτό, σκέφτηκα αρκετούς τρόπους. Κάποιοι είχαν ως μέσο τη συζήτηση σε βάθος με κάποιους ανθρώπους ούτως ώστε να ελέγξω αν όντως επαληθεύονται τα όσα έχουμε γράψει.. Ένας άλλος τρόπος θα ήταν να σχεδιάσω μια λίστα απλών, κλειστών ερωτήσεων η οποία θα δινόταν σε ένα αρκετά μεγάλο πλήθος του Δήμου που μελετάται, του Δήμου Καλαμάτας. Αυτός ο τρόπος όμως παρουσίαζε ένα μειονέκτημα. Καλώς ή κακώς δεν θα μπορούσαμε να προχωρήσουμε σε βάθος στην σκέψη των πολιτών.

Με αυτές τις σκέψεις κατά νου, και έχοντας ξεκαθαρίσει παραπάνω γιατί ψάχνουμε αυτά που ψάχνουμε (εμπιστοσύνη και αισιοδοξία) σχεδίασα και εξέθεσα

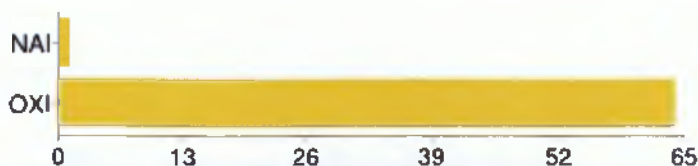
⁶⁴ Γκριζέλης, Γ., (2009), *Το πελατειακό σύστημα, η ελληνική γραφειοκρατία και οι παράγοντες διαμόρφωσης της ελληνικής ιδιαιτερότητας*. ΑΘΗΝΑ, ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ, Δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύνης της ελληνικής κοινωνίας αρ. 11, σσ 75

⁶⁵ Χρησιμοποιώ το ρήμα «υποτίθεται» προκειμένου να τονίσω πως αισθάνεται ο μέσος Έλληνας. Δεν συνεπάγεται πως το υιοθετούμε στην παρούσα εργασία

κάποιες ερωτήσεις σε ένα πλήθος εβδομήντα περίπου ατόμων. Τα άτομα αυτά επιλέχθηκαν με τέτοιο τρόπο ούτως ώστε να αντιπροσωπεύουν και τους τρεις τομείς που μελετάμε, την Κεντρική Κυβέρνηση, την Τοπική Αυτοδιοίκηση και την πλευρά των πολιτών. Άλλες ερωτήσεις ήταν κλειστές, και άλλες ανοικτές. Σκοπός των τελευταίων, όπως είπαμε και πριν λίγο, είναι να αποκαλύψουμε όσο περισσότερα πράγματα γίνεται από τις απόψεις των πολιτών.

Προσωπικά, βρήκα την όλη διαδικασία τόσο ενδιαφέρουσα όσο και στενάχωρη θα έλεγα. Θα εξηγήσω αργότερα γιατί. Όταν για παράδειγμα ρωτήθηκαν οι πολίτες ποια είναι η γνώμη τους για την πολιτική στην Ελλάδα, οι απαντήσεις αν και ελεύθερες, που σημαίνει τεράστια ποικιλία λέξεων, είχαν έναν κοινό παρονομαστή. Συμφέροντα, Κακή, Διεφθαρμένη διαδικασία, Ανύπαρκτη, Απληστία, Άγνωστη, Χωρίς Σκοπό, Υποκινούμενη, Άβουλη, Εγκλωβισμένη σε μια νοοτροπία χωρίς διέξοδο μαζί με τους πολίτες, ήταν μερικές από αυτές. Για να συνεχίσουν κάποιοι άλλοι με όρους όπως: Ψεύτικη, Απάτη, Κύκλωμα, Οικογενειοκρατία, Πελάτες και Πάτρωνες, Ασυμνενοησία, Θέλει το κακό της Χώρας, Ανεύθυνη, Έχουμε Αυτό Που Μας Αξίζει, Επάγγελμα, Ατομικό Συμφέρον. Για λόγους παρουσίασης, έχω παραλείψει τις απαντήσεις που πλησίαζαν πολύ η μια την άλλη. Είναι πολύ σημαντικό να ειπωθεί πως δεν βρέθηκε ένας πολίτης που να έχει θετική γνώμη για την διαδικασία της πολιτικής. Αν όμως φέρουμε στο μυαλό μας τον ορισμό που έχουμε δώσει για την Πολιτική, θα καταλάβουμε πως ο μέσος Έλληνας δεν περιμένει και πολλά, για την ακρίβεια φαίνεται, πως δεν περιμένει τίποτα από την κοινωνία στην οποία ζει.

Στην ερώτησή μου αν εμπιστεύονται τους πολιτικούς, το αποτέλεσμα ήταν ξεκάθαρο αδιαμφισβήτητο.

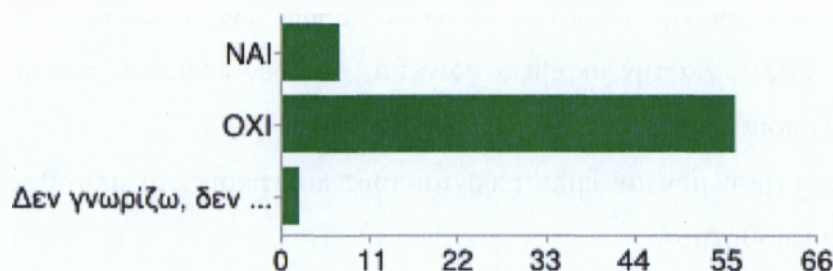

Θα λέγατε ότι έχετε εμπιστοσύνη στους πολιτικούς;

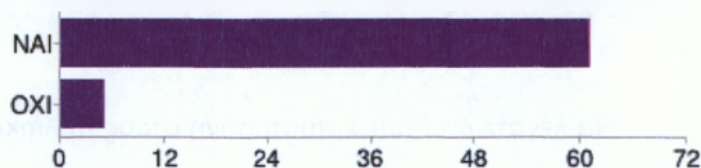
Σε ποσοστό 98% οι ερωτηθέντες απάντησαν αρνητικά. Νομίζω πως στο παρόν σημείο δεν απαιτείται κάποιο σχόλιο για την παρούσα ερώτηση/απάντηση. Όταν πάλι τους ρώτησα ποια είναι η γνώμη τους για την Κυβέρνηση, οι απαντήσεις, με ελάχιστες εξαιρέσεις, μοιάζουν με αυτήν της Πολιτικής σαν διαδικασία. Ενδεικτικά λοιπόν αναφέρουμε μερικές: Εξυπηρέτηση συγκεκριμένων συμφερόντων, Ανικανότητα, Θα μπορούσε και καλύτερα, Η χειρότερη, Δεν έχει την κυριαρχία της Ελλάδας, Κάνει ό,τι μπορεί, Ατιμωρησία, Εργοδότης, Διαφθορά.

Ως τώρα, αυτό που έχουμε παρατηρήσει, είναι πως οι πολίτες έχουν τις πλέον αρνητικές απόψεις και θέσεις όσον αφορά την Πολιτική και στην Κυβέρνηση. Τι γίνεται όμως με την Τοπική Αυτοδιοίκηση; Η αλήθεια είναι πως όταν έστρεψα την προσοχή τους προς τα εκεί, ηρέμησαν λίγο. Έδειχναν περισσότερη εμπιστοσύνη στον θεσμό της Αυτοδιοίκησης. Δεν ήταν βέβαια λίγοι αυτοί που την τοποθετούσαν στην ίδια θέση με την Κυβέρνηση. Οι περισσότεροι όμως απαντούσαν είτε πως είναι καλύτερη από την τελευταία είτε πως είναι υποκινούμενη και αδύναμη. Αυτό άλλωστε προκύπτει και από τις δύο επόμενες ερωτήσεις/απαντήσεις.

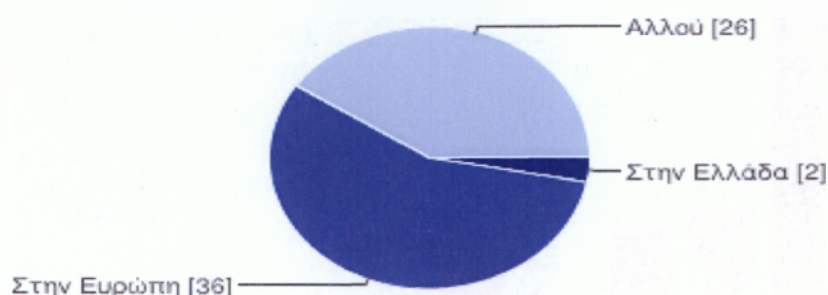
- *Πιστεύετε πως η Τοπική Αυτοδιοίκηση είναι ανεξάρτητη από τη Κυβέρνηση;*

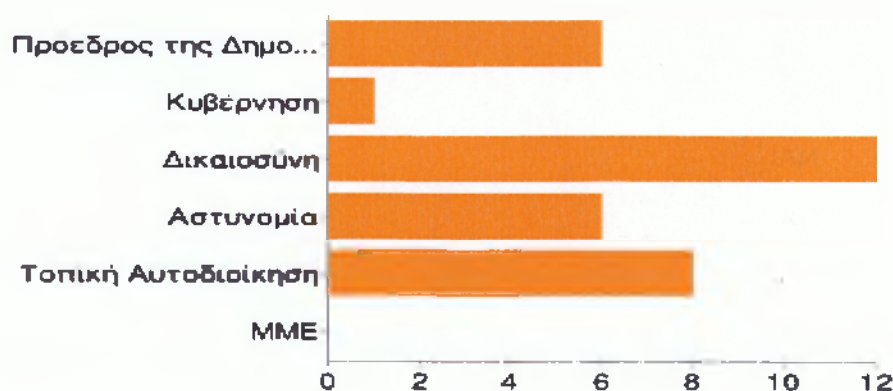
- *Θα θέλατε περισσότερη ανεξαρτησία στην Αυτοδιοίκηση;*

- *Πού πιστεύετε ότι χαράσσεται η Πολιτική της Ελλάδας; (Εξωτερική, Οικονομική, Αμυντική)*

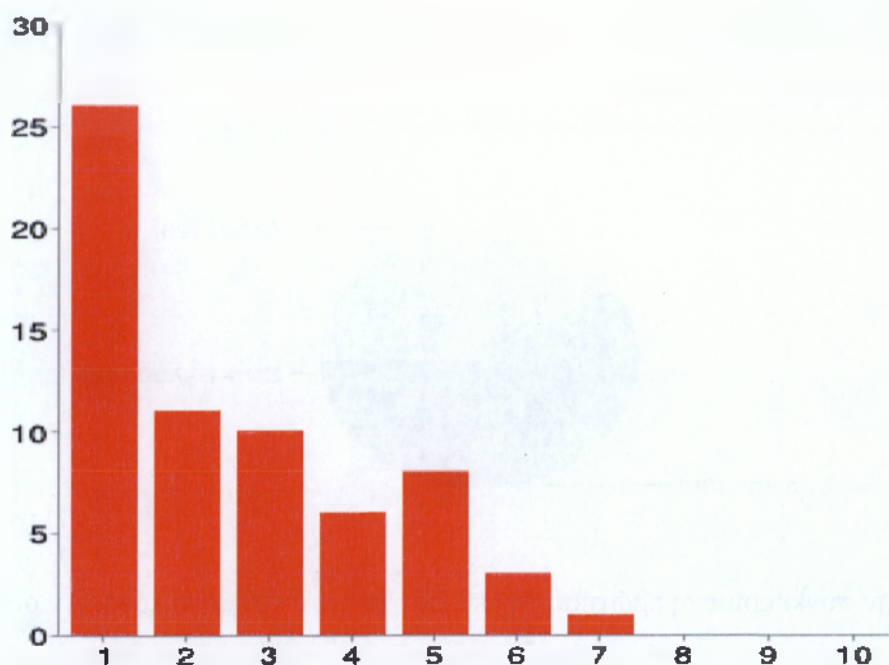

Την συγκεκριμένη ερώτηση την έθεσα για έναν και μόνο λόγο. Αν οι Έλληνες είναι πεπεισμένοι (που αυτό συμβαίνει όπως είδαμε) πως η Πολιτική που ρυθμίζει την ζωή τους χαράσσεται έξω και μακριά από τα δικά τους συμφέροντα, γίνεται ακόμα πιο κατανοητό το φαινόμενο της άρνησης της συμμόρφωσης με τους εκάστοτε κανόνες. Είναι μια συμπεριφορά που την είδαμε από την εποχή της ιδρύσεως του ελληνικού κράτους και δυστυχώς «αντέχει» ακόμα.⁶⁶

Στην ερώτηση αν και πόσο εμπιστεύονται τους παραπάνω θεσμούς, ένα 36% απάντησε πως εμπιστεύεται ακόμα την Δικαιοσύνη για να συνεχίσει η Τοπική Αυτοδιοίκηση με 24% και να ισοβαθμίσουν ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας με την Αστυνομία στο ποσοστό του 18%.

⁶⁶ Χρωστάω ακόμα την παρουσίαση ενός παιγνίου. Εκεί θα δούμε γιατί και πώς μια συμπεριφορά μπορεί να αντέχει στο χρόνο...

Όταν τους ζήτησα να δουν τους παραπάνω δημόσιους θεσμούς σαν μια ολότητα και να εκφράσουν την εμπιστοσύνη τους σε αυτούς με άριστα το δέκα, οι απαντήσεις ήταν αυτές που φαίνονται ακριβώς από πάνω. Είναι αξιοσημείωτο πως το σύνολο των ερωτηθέντων δεν ξεπέρασε το 7, με την πλειοψηφία να είναι κολλημένη στους τρεις πρώτους βαθμούς.

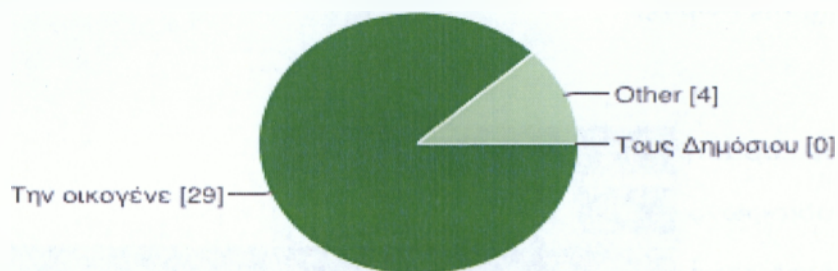
- *Πιστεύετε πως υπάρχει εμπιστοσύνη ανάμεσα στους Έλληνες πολίτες;*

Τους έκανα αυτή την ερώτηση γιατί υπάρχουν μερικοί άνθρωποι που αρέσκονται στο να ρίχνουν την ευθύνη για τα παθήματά τους στους άλλους. Με άλλα λόγια, είναι σαν ο ένας κρατούμενος να ρίχνει την ευθύνη στον άλλον για την κατάληξη που έχουν και οι δύο. Ας το κρατήσουμε αυτό!

Σαν κύρια αίτια της κατάστασης αυτής (έλλειψη κοινωνικής εμπιστοσύνης) φάνηκε να προκρίνονται η έλλειψη Παιδείας και κατ' επέκταση κριτικής ικανότητας που χαρακτηρίζει τους Έλληνες, η έλλειψη αυτογνωσίας, ειλικρίνειας, έγκυρης

πληροφόρησης, η μη απονομή της Δικαιοσύνης. Αίτια, που αν θέλαμε να τα αναλύσουμε και να δείξουμε τη συμβολή του καθενός θα μπορούσαν να γραφτούν πολλά βιβλία. Ο φιλόσοφος Αξελός για παράδειγμα έχει γράψει ένα εξαιρετικό κείμενο στο οποίο αναλύει τα περισσότερα από τα παραπάνω, δίδοντας έμφαση στην αυτογνωσία και στην κριτική ικανότητα, στοιχεία που κατά την γνώμη του στερούνται σχεδόν όλοι οι Έλληνες. Αυτό που κάνει είναι να επισημάνει τα εξής που όπως φαίνεται αγνοούνται από πολλούς, μέσα και έξω από τη Χώρα: Πόσο ευρωπαϊκή είναι η Ελλάδα; Πόσο Χριστιανοί είναι οι Έλληνες; Πόσο καλά γνωρίζει πού πάει, πού στοχεύει ο Έλληνας; Πόσο Έλληνες είναι οι νεοέλληνες; Πώς μπορείς να απαντήσεις σε όλα αυτά όταν γνωρίζεις την αληθινή σου Ιστορία και την πορεία σου στο χρόνο; Είναι ερωτήματα κρίσιμα, που δεν έχουν εύκολη ή μοναδική απάντηση και που για να τα συζητήσει κάποιος είναι απαραίτητη προϋπόθεση να έχει εγκαταλείψει το Σπήλαιό του.⁶⁷

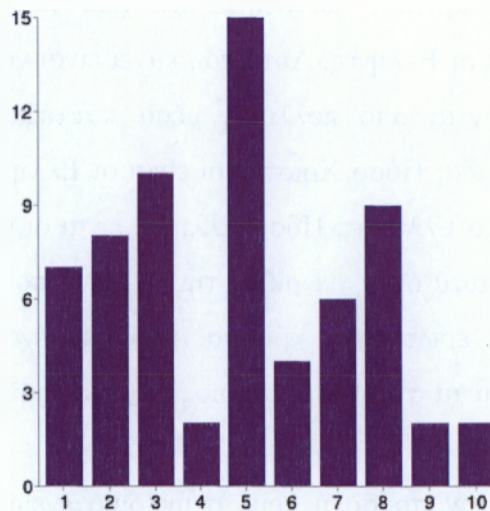
Όταν έστρεψα την προσοχή τους στην οικογένεια με την ερώτηση αν ο Έλληνας εμπιστεύεται περισσότερο την οικογένειά του ή τους Δημόσιους Θεσμούς η απαντήσεις πάλι έτειναν προς μια συγκεκριμένη κατεύθυνση.

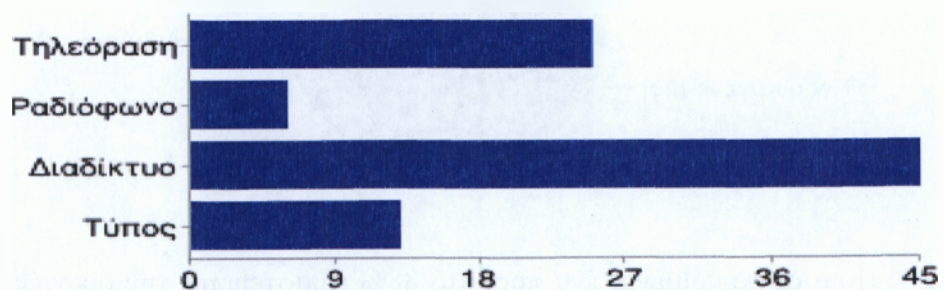
Πιο συγκεκριμένα, ένα ποσοστό 88% εμπιστεύεται την οικογένειά του ενώ το 12% εμπιστεύεται «κάτι άλλο» με τους δημόσιους θεσμούς να μένουν ανέγγιχτοι.

⁶⁷ Οι σκέψεις αυτές βρίσκονται στο Αξελός, Κ., (2010), *Η ΜΟΙΡΑ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ*, ΑΘΗΝΑ, ΝΕΦΕΛΗ

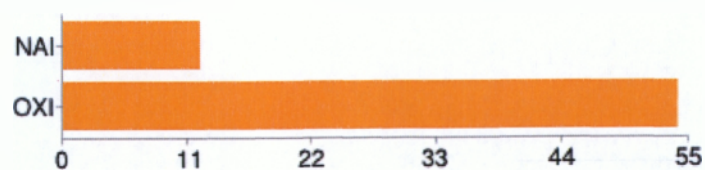
- Θα λέγατε πως είστε αισιόδοξο άτομο; Με το δέκα να συμβολίζει την υπερ-αισιοδοξία τι βαθμό θα βάζατε στον εαυτό σας;

- Ποια είναι η κύρια πηγή απ' όπου αντλείτε πληροφορίες σχετικά με την πορεία της Χώρας;

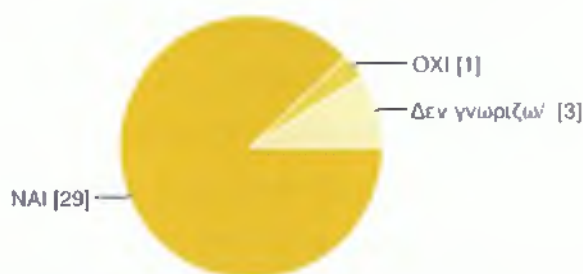

- Πιστεύετε πως παρουσιάζει τα γεγονότα αντικειμενικά, όπως αυτά συμβαίνουν;

Είπαμε παραπάνω πως ένα μερίδιο ευθύνης, σύμφωνα πάντα με τα δεδομένα της έρευνας, για το ότι οι άνθρωποι δεν δείχνουν εμπιστοσύνη ο ένας στον άλλον, ανήκει στα ΜΜΕ. Οι δυο παραπάνω ερωτήσεις, μπορούμε να πούμε πως επιβεβαιώνουν την υπόθεση αυτή. Μια σημαντική ερώτηση που έθεσα στους ερωτηθέντες λίγο πριν τους ευχαριστήσω ήταν η άποψή τους για την λεγόμενη καταστρατήγηση του Συντάγματος.

- **Πιστεύετε πως το Σύνταγμα της Ελλάδας παραβιάζεται;**

Με το 88% να απαντά θετικά και το 9% να είναι ουδέτερο θα περιγράφαμε τις εν λόγω απαντήσεις από ενδιαφέρουσες έως και ανησυχητικές. Οι απαντήσεις τους είναι ενδιαφέρουσες και ανησυχητικές θα έλεγε κάποιος. Η αμέσως επόμενη και τελευταία ερώτηση που τέθηκε στους ενδιαφερόμενους πολίτες (οι απρόθυμοι να απαντήσουν ίσως και να ήταν όσοι και το παρόν δείγμα), ήταν γιατί εφόσον παρουσιάζουν μια τόσο αρνητική εικόνα για την κυβέρνηση, την Αυτοδιοίκηση, τους πολιτικούς, την κοινωνία, το Κράτος εν γένει, δεν αντιδρά κανένας, και αν κάποιος αντιδρά, γιατί οι προσπάθειές του πέφτουν στο κενό. Θέλω να αναφέρω μερικές απαντήσεις για να δούμε τι σκέπτονται οι άνθρωποι όταν τους λες να αλλάξουν κάτι που δεν τους αρέσει. Μερικοί από αυτούς για παράδειγμα μου είπαν ότι αυτό που τους κάνει να μην αντιδρούν είναι η κυριαρχία του φόβου. Κάποιοι άλλοι είπαν πως τα ΜΜΕ τους έχουν κάνει το μυαλό άχρηστο με αποτέλεσμα να μην σκέπτονται καν. Αυτό βέβαια συνδέεται με την άποψη κάποιων πως ο Έλληνας δεν έχει την κατάλληλη Παιδεία που θα τον κάνει να αντιδράσει. Κλείνοντας, θα πρέπει να ειπωθεί πως ένα σεβαστό ποσοστό των ερωτηθέντων απάντησε πως δεν αντιδρά επειδή πολύ απλά είναι συνυπεύθυνος για την κατάσταση που βιώνει.

Έχοντας φτάσει σε ένα σημείο όπου έχουν παρουσιαστεί τα απαραίτητα ερευνητικά δεδομένα, ίσως είναι η κατάλληλη στιγμή να τα αντιπαραβάλλουμε με όλα αυτά που έχουμε υποθέσει ούτως ώστε να εξετάσουμε αν μπορούμε να καταλήξουμε σε κάποια συμπεράσματα.

Θα ήθελα να ξεκινήσω με το γνωστό μας πλέον «Δίλημμα του Κρατούμενου» ή αλλιώς «Πρόβλημα των Τζαμπατζήδων» και να κάνουμε κάποιες ερωτήσεις που θα μπορούσαν να κινήσουν το ενδιαφέρον. Όταν δεν υπάρχει όπως είδαμε η απαραίτητη εμπιστοσύνη ανάμεσα σε δυο ανθρώπους, μπορεί κάποιος να εγγυηθεί με σιγουριά πως οι παίκτες μας δεν θα πέσουν θύματα του εγωισμού τους; Η απάντηση μάλλον είναι αρνητική. Όταν αυτό το παιχνίδι το περάσουμε στην κοινωνία, είτε μέσα από τα ΜΜΕ είτε με έμμεσους τρόπους, είτε προκύπτει μόνο του σαν απόρροια της ανθρώπινης φύσεως, μπορεί κάποιος να εγγυηθεί πως οι παίκτες μας θα συνεργαστούν ελλείψει εμπιστοσύνης; Η απάντηση είναι μάλλον αρνητική.

Τι ακριβώς προσπαθώ να πω με αυτά τα παραδείγματα; Η εμπιστοσύνη, είτε μας αρέσει είτε όχι, δεν κτίζεται και δεν κερδίζεται με νόμους. Αυτό τουλάχιστον αποδεικνύεται κοντά δυο αιώνες τώρα. Το μόνο που μένει στον μέσο Έλληνα πολίτη να κάνει αν θέλει να αποφύγει καταστάσεις όπως αυτές που βίωσαν οι πρόγονοί του με τον Όθωνα, τον διεθνή οικονομικό έλεγχο που τους επιβλήθηκε λίγα χρόνια αργότερα ή την λεγόμενη Τρόικα της σημερινής εποχής είναι να γνωρίσει τον εαυτό του όπως πραγματικά είναι και να συνεργαστεί με τον διπλανό του. Όσους νόμους και να καταθέσει η οποιαδήποτε νομοθετική εξουσία, το πελατειακό σύστημα δεν θα χαθεί ποτέ, το μόνο που θα καταφέρει να είναι να το μεταλλάξει, όπως έγραφε ο Γκιζέλης.⁶⁸

Πραγματικά δύσκολα εγχειρήματα και τα δύο. Είναι κρίμα όμως να θέλουμε να λεγόμαστε απόγονοι του Σωκράτη και να μην είμαστε σε θέση να τα βρούμε ως μια οργανωμένη, ενωμένη κοινωνία. Γιατί στο κάτω κάτω οι τρίτοι προς εμάς θα θέλουν πάντα να ικανοποιήσουν το συμφέρον τους, και έτσι πρέπει να γίνεται. Το ζητούμενο που πρέπει κάποια στιγμή να μας απασχολήσει είναι εμείς τι κάνουμε, σαν σύνολο ανθρώπων, σαν ομάδα και όχι σαν άτομα. Όταν το απαντήσουμε αυτό και σταματήσουμε το εθνικό «χόμπι» της διχόνοιας πιστεύω, και είναι καθαρά προσωπική μου άποψη, πως θα μπορέσει η κοινωνία αυτή να κάνει πολλά πράγματα.

⁶⁸ Γκιζέλης, Γ., (2009), *Το πελατειακό σύστημα, η ελληνική γραφειοκρατία και οι παράγοντες διαμόρφωσης της ελληνικής ιδιαιτερότητας*. ΑΘΗΝΑ, ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ, Δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύνης της ελληνικής κοινωνίας αρ. 11, σσ 18

Αν τώρα γυρίσουμε τα μάτια μας στο «Κυνήγι του Ελαφιού» και αντικαταστήσουμε το ελάφι με οποιοδήποτε συλλογικό στόχο θα κατανοήσουμε πόσο μεγάλη σημασία παίζει η σκέψη στη διαδικασία εκπλήρωσης ή μη του συγκεκριμένου στόχου. Όταν οι ερωτηθέντες για παράδειγμα μου είπαν ότι δεν αντιδρούν γιατί πιστεύουν πως δεν θα γίνει κάτι, δεν μπορούν να κατανοήσουν ότι εκείνη την ίδια στιγμή αποκλείουν από τον εγκέφαλό τους την δυνατότητα της οποιασδήποτε αλλαγής ή επίτευξης κάποιου στόχου. Δεν είναι σε θέση να καταλάβουν πως οι ίδιοι προκαλούν την ζωή που βιώνουν.

Και ακριβώς εδώ έρχεται η Εξελικτική Θεωρία Παιγνίων. Μια θεωρία που όταν κάποιος την αναλύσει καταλαβαίνει πολύ καλά γιατί μια συμπεριφορά επιβιώνει. Παρουσιάζω συνοπτικά το Παίγνιο «Γεράκι-Περιστερί». ⁶⁹ Έστω λοιπόν πως έχουμε δυο παιδιά που βρίσκουν ένα παγωτό. Έχουν δυο επιλογές, είτε να τρέξουν να πάρουν το παγωτό (στρατηγική του γερακιού) είτε να δοκιμάσουν να το πάρουν προσεκτικά (στρατηγική περιστεριού). Πού είναι το πρόβλημα όμως; Αν επιλέξουν και οι δυο τη γερακίσια συμπεριφορά το παγωτό θα πέσει κάτω και τα παιδιά θα τσακωθούν, η απόδοσή τους όπως καταλαβαίνουμε είναι αρνητική. Αν επιλέξουν και οι δυο την ήρεμη συμπεριφορά, θα μοιραστούν το παγωτό και θα είναι και οι δυο ευχαριστημένοι. Αν ο ένας επιλέξει την επιθετική συμπεριφορά και ο άλλος την υποχωρητική τότε ο πρώτος κερδίζει σχεδόν τη διπλάσια ωφέλεια και ο δεύτερος τίποτα.

Τι σχέση έχουν αυτά με την μελέτη της κοινωνίας, θα μας πει κάποιος. Μα τι άλλο είναι η κοινωνία αν δεν είναι πόλεμος για την κατανομή της εξουσίας, των πόρων, της κοινωνικής δύναμης;

	Γ	Π
Γ	-10, -10	90, 0
Π	0, 90	50, 50

⁶⁹ Βαρουφάκης, Γ., (2007), *ΘΕΩΡΙΑ ΠΑΙΓΝΙΩΝ: Η Θεωρία που Φιλοδοχεί να Ενοποιήσει τις Κοινωνικές Επιστήμες.*, ΑΘΗΝΑ, GUTENBERG, σσ 92

Το «Γεράκι –Περιστερί» είναι συναρπαστικό για δυο λόγους. Ο ένας είναι πως περιγράφει με τον πιο παραστατικό τρόπο την «μάχη» που γίνεται στα πλαίσια μια κοινότητας, ενός ζευγαριού, μιας κοινωνίας. Μάχη για το μερίδιο που θα πάρει ο καθένας. Όπως ξέρουμε τα πράγματα που μπορούμε να καταναλώσουμε είναι πεπερασμένα, ως εκ τούτου είμαστε υποχρεωμένοι να τα διεκδικούμε. Ο Nash είχε δώσει τη δική του ισορροπία στο παραπάνω παίγνιο. Ήταν η μικτή στρατηγική R1 με πιθανότητα 1/3 και η R2 με πιθανότητα 2/3.

Αυτά όμως γίνονται σε ομοιόμορφους πληθυσμούς, δηλαδή όχι και τόσο αληθινούς.⁷⁰ Ο Βαρουφάκης μέσα από την μελέτη του συγκεκριμένου παιγνίου στα πλαίσια της Εξελικτικής Θεωρίας Παιγνίων καταλήγει στο εξής ενδιαφέρον συμπέρασμα. Ένας πληθυσμός μπορεί να πάρει το χαρακτηριστικό του «Γερακιού» τελείως τυχαία. Αυτό, έχει σαν αποτέλεσμα το εξής. Όσοι τον βλέπουν και γνωρίζουν τι είναι, εφόσον είναι λογικά όντα, θα συμπεριφέρονται υποχωρητικά. Ο λόγος; Τι είναι καλύτερο, το -10 ή το 0; Τι σημαίνει όμως αυτό πρακτικά για μια κοινωνία; Με απλά λόγια, όταν μια ομάδα έχει κυριαρχήσει σε μια άλλη, είτε είναι πολιτικοί εναντίων πολιτών, είτε εργοδότες εναντίων εργαζομένων, είτε ιδιοκτήτες ΜΜΕ εναντίων υπουργών, η κυριαρχία τους θα αναπαράγεται για τον εξής λόγο: Όταν κάποιος βλέπει ένα «Γεράκι» θα συμπεριφέρεται σαν περιστερί. Όταν κάποιος βλέπει ένα περιστερί θα συμπεριφέρεται σαν «Γεράκι».

Είναι πολύ σημαντικό να καταλάβουμε πως δεν υπάρχουν γεράκια και περιστερία αυτά καθαυτά, εκτός βέβαια από τα πουλιά. Με απλά λόγια, ένας βασιλιάς είναι βασιλιάς γιατί οι υπόλοιποι του φέρονται σαν να είναι βασιλιάς. Ένα Κράτος είναι διεφθαρμένο γιατί οι πολίτες τους (δεν είναι διεφθαρμένοι, για να μην παρεξηγηθώ) του φέρονται σαν να είναι διεφθαρμένο. Αλλάζει αυτή κατάσταση; Και αν ναι πώς; Κατ' αρχήν εγώ πιστεύω ακράδαντα στον συμπαντικό νόμο πως τα πάντα αλλάζουν. Άρα απαντάμε στην πρώτη ερώτηση. Πώς; Συνειδητοποιώντας ποιος πραγματικά είσαι, όπως άλλωστε το είπαμε και παραπάνω. Σε δεύτερη φάση, πρέπει να κάνουμε ξεκάθαρο πως μια κοινωνική σύμβαση, γιατί περί αυτού πρόκειται, δεν αλλάζει με ένα, δυο ή τρία άτομα. Είναι απαραίτητο να συγκεντρωθεί η κρίσιμη μάζα που θα μπορέσει να ομονόησει, να θέσει στόχο και να ανατρέψει μια σύμβαση που δεν της αρέσει.

⁷⁰ Οπ παρ. 581

Επίλογος

Ξεκινήσαμε την παρούσα εργασία αρκετά διστακτικά. Ο λόγος μοιάζει προφανής. Θέλαμε να μελετήσουμε ένα θέμα το οποίο είτε μας αρέσει είτε όχι, αγγίζει πάρα πολλές πτυχές της ανθρώπινης ύπαρξης. Αφιερώσαμε πολύ χρόνο για να εξετάσουμε πώς αντιλαμβάνεται τον κόσμο γύρω του ένας άνθρωπος. Μέσα από μια θεωρία που χρησιμοποιεί ένα συγκεκριμένο πρότυπο ανθρώπου, προσπαθήσαμε να φτιάξουμε κάποια πρότυπα συμπεριφοράς.

Εξαγάγαμε έτσι τις απαραίτητες μεταβλητές οι οποίες θα μας επέτρεπαν να μετρήσουμε την κοινωνία και να καταλήξουμε σε ασφαλή, όσο γίνεται, συμπεράσματα σχετικά με την λειτουργία του κράτους. Αποδεικνύοντας πως οι πολίτες δεν έχουν εμπιστοσύνη στους θεσμούς, στην κυβέρνηση, στην ίδια την κοινωνία των πολιτών, και πως η πλειοψηφία αυτών δεν έχει ούτε καν ελπίδες όσον αφορά στα δημόσια πράγματα της Χώρας μπορέσαμε να προσεγγίσουμε την ρίζα του ελληνικού προβλήματος.

Ξεκίνησα με μια υπόθεση. Ήθελα να αποδείξω πως το πρόβλημα δεν είναι ούτε τεχνικό, ούτε διαδικαστικό ούτε τίποτε άλλο. Άλλωστε υπάρχουν άριστες εργασίες πάνω στη δομή της Δημόσιας Διοίκησης, είτε είναι η κεντρική είτε η Τοπική Αυτοδιοίκηση. Υπάρχουν πάρα πολλές μελέτες που ασχολούνται με ανάλυση νόμων και διαταγμάτων. Πιστεύω όμως το εξής: Αν δεν καθίσουμε απέναντι στον καθρέπτη ούτως ώστε να μπορέσουμε να γνωρίσουμε τον εαυτό μας, να του πούμε την αλήθεια, όποια και αν είναι αυτή, να τα βρούμε με τον διπλανό μας και να αποκτήσουμε την απαραίτητη αυτοπεποίθηση-αισιοδοξία, δεν θα λύσουμε τα θέματά μας. Το πρόβλημα της Ελλάδας δεν είναι η έλλειψη νόμων, το αντίθετο θα έλεγα. Το πρόβλημα της Ελλάδας είναι η σκέψη της.

Ελπίζω με την παρούσα εργασία να παρακινήσω κι άλλους προς αυτήν την κατεύθυνση. Πρέπει να διερευνήσουμε και να μάθουμε όχι ποιοι νόμοι δεν τηρούνται από τον Έλληνα πολιτικό και πολίτη αλλά ΓΙΑΤΙ συμβαίνει αυτό. Πρέπει πρώτα να ερμηνεύσουμε και να δεχθούμε γιατί οι Έλληνες αρέσκονται να παίζουν τα παραπάνω παίγνια με όχι και τόσο «Σοφό» τρόπο και ύστερα να τον αλλάξουμε, αν θέλουμε.

Βιβλιογραφία

- Earl, B. (2011). Εισαγωγή στην κοινωνική έρευνα. Αθήνα: Κριτική.
- Giddens, A. (2009). Κοινωνιολογία. Αθήνα: Gutenberg.
- Hawking Stephen & Mlodinow Leonard. (2010). THE GRAND DESIGN. Great Britain: Bantam press.
- Hawking, S. (1998/1996). ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ. (Κ. Χάρακας, Μεταφρ.) ΑΘΗΝΑ: ΚΑΤΟΠΤΡΟ.
- Heywood, A. (2011). Εισαγωγή στην Πολιτική. ΑΘΗΝΑ: ΠΟΛΙΣ.
- Hobbes, T. (2006). ΛΕΒΙΑΘΑΝ Ή Ύλη, Μορφή και Εξουσία Μιας Εκκλησιαστικής και Λαϊκής Πολιτικής Κοινότητας. (Α. Μεταξόπουλος, & Δ. Πασχαλίδης, Μεταφρ.) ΑΘΗΝΑ: ΓΝΩΣΗ.
- Hobbes, T. (2013). ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ. (Α. Βέλιος, Επιμ., & Δ. Σταυρίδου, Μεταφρ.) ΑΘΗΝΑ: Printa.
- Karl, P. (n.d.). ΤΙ ΕΙΝΑΙ Η ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ-ΓΝΩΣΙΟΘΕΩΡΙΑ ΧΩΡΙΣ ΓΝΩΣΤΙΚΟ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟ. (Δ. Σταύρος, Μεταφρ.) ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: ΒΑΝΙΑΣ .
- Ronald, G. (2003). Η μέθοδος του Σωκράτη. (Θ. Δαρβίρη, Μεταφρ.) ΑΘΗΝΑ: ΕΝΑΛΙΟΣ.
- Rousseau, J.-J. (2004). ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΣΥΜΒΟΛΑΙΟ Ή ΑΡΧΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ. (Β. Γρηγοροπούλου, Επιμ., Α. Σταϊνχάουερ, & Β. Γρηγοροπούλου, Μεταφρ.) ΑΘΗΝΑ: ΠΟΛΙΣ.
- Αξελός, Κ. (2010). Η ΜΟΙΡΑ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ. ΑΘΗΝΑ: ΝΕΦΕΛΗ.
- Βαρουφάκης, Γ. (2002). Οι κοινωνικές επιστήμες μετά τον John F. Nash Jr: μια αποτίμηση. Στο Συλλογικό, Κ. Κοτταρίδη, & Γ. Σιουρούνης (Επιμ.), Αφιέρωμα στον John Nash, Θεωρία Παιγνίων. Αθήνα: Ευρασία.
- Βαρουφάκης, Γ. (2007). ΘΕΩΡΙΑ ΠΑΙΓΝΙΩΝ: Η Θεωρία που Φιλοδοξεί να Ενοποιήσει τις Κοινωνικές Επιστήμες. ΑΘΗΝΑ: GUTENBERG.

- Βαρουφάκης, Γ. (2007). Πολιτική Οικονομία: Η οικονομική θεωρία στο φως της κριτικής. ΑΘΗΝΑ: GUTENBERG.
- Γιαζέλης, Γ. (2009). Το πελατειακό σύστημα, η ελληνική γραφειοκρατία και οι παράγοντες διαμόρφωσης της ελληνικής ιδιαιτερότητας. (Τόμ. Δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύνης της ελληνικής κοινωνίας, αρ. 11). ΑΘΗΝΑ: ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ.
- Κωστής, Κ. (2013). Τα κακομαθημένα παιδιά της Ιστορίας -Η διαμόρφωση του νεοελληνικού κράτους, 18ος-21ος αιώνας. ΑΘΗΝΑ: ΠΟΛΙΣ.
- Μακρυδημήτρης, Α. (2010). ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ, Στοιχεία διοικητικής οργάνωσης. ΑΘΗΝΑ-ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ.
- Παπαδογιάννης, Γ. (2012). Η ΑΝΟΔΟΣ ΚΑΙ Η ΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΗΜΟ ΕΚΟΝΟΜΙCΙC. ΑΘΗΝΑ: ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ.
- Συλλογικό. (2012). ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ (Τόμ. Γ). Αθήνα: Μένανδρος.